

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ**
UNIVERSITY OF PATRAS

**ΣΧΟΛΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΤΜΗΜΑ: ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

**“ΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΦΥΣΗ ΤΩΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΚΡΙΣΕΩΝ”**

ΚΑΤΙΝΤΖΑΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΚΑΨΗ ΙΩΑΝΝΑ

ΝΤΖΑΝΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΑΦΟΥΣΙΑΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ΠΑΤΡΑ, ΜΑΡΤΙΟΣ 2022

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	6
Κεφάλαιο 1^ο - Οικονομικές Κρίσεις	8
1.1 Ορισμός Οικονομικής Κρίσης	9
1.2 Αίτια οικονομικών κρίσεων	10
1.3 Ποιοι ευνοήθηκαν από τις κρίσεις	12
1.4 Παγκοσμιοποίηση - Ορισμός	14
1.4.1 Ιστορία της παγκοσμιοποίησης και κοινωνικές ανισότητες	14
Κεφάλαιο 2^ο - «Πατέρες» της οικονομίας»	17
2. Εισαγωγή	18
2.1 Adam Smith	18
2.2 Karl Marx	22
2.2.1 Η Θεωρία της Αξίας, η Εκμετάλλευση και η Υπεραξία	24
2.2.2 Οικονομικός Κύκλος Marx	26
2.2.3 4 Νόμοι Κίνησης	27
2.2.4 Πρώτη Φάση του Κομμουνισμού	28
2.3 John Maynard Keynes	29
2.3.1 Το Τέλος του Κεϋνσιανισμού έως Σήμερα	34
Κεφάλαιο 3^ο - Οικονομικοί Κύκλοι	35
3. Εισαγωγή	36
3.1 Πως Μπορεί να Μεταβληθεί ένας Οικονομικός Κύκλος;	38
3.2 Ορισμός οικονομικού κύκλου	39
3.3 Περιγραφή Οικονομικού Κύκλου	40
3.4 Αρχή της ύφεσης	42
3.5 Εξάπλωση της ύφεσης	43
3.6 Συμπεράσματα για τον Οικονομικό Κύκλο	43
Κεφάλαιο 4^ο - Θεωρίες και Εκδοχές των Οικονομικών Κύκλων	46
4.1 Η Σχολή του Σικάγο	47
4.2 Η Ερμηνεία των Μακρών Κυμάτων Κατά τον Schumpeter	48
4.2.1 Η Πρώτη Προσέγγιση	50
4.2.2 Δεύτερη Προσέγγιση	52
4.2.3 Τρίτη Προσέγγιση	54
4.3 Συμπερασματικά για την Θεωρία του Schumpeter	58
4.4 Συμπεράσματα για τις Θεωρίες των Οικονομικών Κύκλων	60
Κεφάλαιο 5^ο - Ιστορική Αναδρομή των Κρίσεων του 1929 και του 2008	61

5.1 Η Κρίση του 1929	62
5.2 Κρίση 2008.....	64
5.2.1 Ιστορική αναδρομή	64
5.2.2 Αποτελέσματα.....	68
5.3 Διαφορές και ομοιότητες των κρίσεων του 1929 και του 2008.....	73
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6° - ΕΛΛΑΔΑ.....	74
6.1 Οικονομία της Ελλάδας πριν το 1974.....	76
6.2 Οικονομία της Ελλάδος κατά την Μεταπολεμική περίοδο (1950 – 1967).....	77
6.3 Τα «τέσσερα πόδια».....	77
6.4 Διετία 1965 – 1967.....	78
6.5 Περίοδος ένταξης στην Ε.Ε.- Ε.Ο.Κ (1974 – 2001)	79
6.6 Πρώτη δεκαετία ένταξης στην Ο.Ν.Ε. (2000 – 2010)	80
6.7 Ελληνική Οικονομική κρίση (2009 – 2018)	80
6.8 Οι Αιτίες που το Ελληνικό Κράτος Έφτασε σε Αυτό το Σημείο.....	81
6.9 Δίδυμα Ελλείμματα.....	83
6.10 Η Κρίση του 2008 στην Ελλάδα	84
6.11 Μνημόνια και Μέτρα Λιτότητας.....	86
6.12 Επιχειρήσεις που Έκλεισαν την Περίοδο της Κρίσης.....	88
6.13 Η Ελλάδα μετά την κρίση	94
6.14 Η Ελληνική Οικονομία Σήμερα	95
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7° - ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ (μικρότερες κρίσεις)	96
7.1 Πρώτη Πετρελαϊκή Κρίση	98
7.2 Δεύτερη Πετρελαϊκή Κρίση.....	99
7.3 Η οικονομική κρίση της Ιαπωνίας	100
7.4 Κρίση της Τεκίλας.....	100
7.5 Η κρίση της Νότιο-Ανατολικής Ασίας.....	101
7.6 Dot-Com κρίση ή Κρίση του Ίντερνετ.....	105
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8°.....	108
8.1 Κρατικός Παρεμβατισμός.....	109
8.2 Υπερσυσσώρευση κεφαλαίου	110
8.3 Πολυεθνικές εταιρίες	110
8.4 Covid-19.....	113
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9° - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	118
Επίλογος.....	125
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	126

Ελληνόγλωσση	126
Ξενόγλωσση	128
ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ	130

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Στα πλαίσια της πτυχιακής μας εργασίας κληθήκαμε να αναζητήσουμε την φύση των παγκόσμιων οικονομικών κρίσεων. Στην προσπάθειά μας αυτή, ήταν αναγκαίο να παρουσιαστεί μια σειρά γεγονότων πριν οδηγηθεί μια χώρα ή και ολόκληρη η παγκόσμια οικονομία σε οικονομική κρίση. Τα κρίσιμα ερωτήματα που έπρεπε να διερευνηθούν ήταν, με ποιο τρόπο κινείται η οικονομία με βάση τόσο τις θεωρίες των σπουδαίων φιλοσόφων-οικονομολόγων που ασχολήθηκαν εις βάθος με τον μηχανισμό των οικονομικών κύκλων, όσο και με βάση τα δρώμενα τα οποία αναπόφευκτα επηρεάζουν την οικονομία. Με ποιο τρόπο λοιπόν μια εγχώρια οικονομική κρίση μπορεί να επηρεάσει την πορεία ολόκληρης της παγκόσμιας οικονομίας δεδομένης της παγκοσμιοποίησης; Επιπλέον, διερευνήθηκαν ποιες είναι οι αιτίες που προκαλούν το φαινόμενο των παγκόσμιων οικονομικών κρίσεων και με ποιό τρόπο, οι τελευταίες, έπληξαν την εγχώρια οικονομία διάφορων χωρών όπως και της Ελλάδος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θα κάνουμε μια προσπάθεια να ορίσουμε και να εξηγήσουμε τις αιτίες που δημιουργούν τις οικονομικές κρίσεις όπως επίσης να κατονομάσουμε τις ευρύτερες επιπτώσεις αυτών. Οι οικονομικές κρίσεις γεννήθηκαν από αρχαιοτάτων χρόνων από την εποχή που φύγαμε από την ανταλλακτική κοινωνία και μπήκαμε στην συναλλαγματική οικονομία. Οι κρίσεις βέβαια στα αρχαιότερα χρόνια αργούσαν συνήθως να δημιουργηθούν και είχαν μεγαλύτερη διάρκεια. Επιπλέον πολλά από τα βασικά τους χαρακτηριστικά, όπως και τα αποτελέσματά τους, τα οποία ήταν αρκετά διαφορετικά, διότι είχαν να κάνουν με τις διαφορετικές μορφές της οικονομίας σε συνδυασμό με τις πολιτικές τάξεις αλλά και με τις κυβερνήσεις. Επιπλέον οι πόλεμοι λειτουργούσαν με άλλο τρόπο από αυτό στην σύγχρονη κοινωνία (καπιταλιστική). Τα χρόνια αυτά των κρίσεων τα ονομάζει η ιστορία παρακμή π.χ. Αρχαία Αθήνα, Βυζαντινή Αυτοκρατορία, Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία κλπ.

Η οικονομική ζωή, ως περίπλοκο σύνολο (όχι απαραίτητα σύστημα) σχέσεων, φορέων, κανόνων και συμφερόντων, είναι ιδιαίτερα ευάλωτη σε κρίσεις. Οι οικονομικές κρίσεις έχουν δυσμενείς, έως καταστροφικές επιπτώσεις για τους πληθυσμούς και συνιστούν συχνά παράγοντα κοινωνικής οπισθοδρόμησης. Θέτουν σε δοκιμασία θεσμούς, δομές και ισορροπίες συμφερόντων, αλλάζοντας το τοπίο και αναδεικνύοντας νέους παίκτες και νέους συσχετισμούς δυνάμεων.

Άλλη θεώρηση αναφέρεται στο ότι οι κρίσεις θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως η βίαιη, αλλά και αναπόφευκτη αντίδραση του συστήματος σε στρεβλώσεις που προϋπάρχουν και αποτελούν τα πραγματικά αίτια του προβλήματος. Αυτό λοιπόν που εμφανίζεται ως ξέσπασμα της κρίσης είναι απλώς η ορατή εκδήλωση/απόληξη της πραγματικής κρίσης που υπέβασκε.

Εμείς θα ασχοληθούμε με τις κρίσεις στον καπιταλισμό από την γέννησή τους, που προσδιορίζεται από το 1825 μέχρι τον 21ο αιώνα. Επειδή η οικονομία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτικές εξουσίες των κρατών πρέπει να τις λαμβάνουμε πάντα υπόψη μας, διότι το μέγεθος των κρατικών παρεμβάσεων αλλά και το είδος αυτών στην οικονομία αλλοιώνει τα χαρακτηριστικά των κρίσεων. Αλλιώς είναι η κρίση στην αμερικανική οικονομία με τους κανόνες που την διέπουν και διαφορετικά στην Σοβιετική Ένωση και την Ιαπωνία. Όλες όμως επηρεάζουν και επηρεάζονται και από τις υπόλοιπες χώρες, άλλοτε σε μικρότερο και άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό αλλάζοντας έτσι και τις παγκόσμιες ισορροπίες. Σίγουρα όμως παίζουν ρόλο και οι αντοχές της εκάστοτε οικονομίας να ανταπεξέλθει στις πιέσεις, αλλά και το μέγεθος και το είδος της δουλειάς που θα δεχτεί από τρίτους και με ποια ανταλλάγματα. Στην σύγχρονη κοινωνία μετά το κραχ στην Αμερική και τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, μεσολάβησαν περισσότερα από 60 χρόνια για να εμφανιστεί μεγάλη κρίση (υπήρξαν βέβαια κάποιες μικρότερες περιορισμένου βεληνεκούς, που δεν δημιούργησαν παγκόσμιες μεγάλες ανακατατάξεις και επιπτώσεις).

Η κρίση του 2008 μας βρήκε απροετοίμαστους, διότι όλες σχεδόν οι οικονομικές θεωρίες και η εκπαίδευση στα πανεπιστήμια, σχετίζονταν με τον τρόπο που θα

δημιουργήσουμε ανάπτυξη σε όλες τις μορφές και τα είδη της οικονομίας και όχι το πώς θα μπορέσει να αποτραπεί μια επερχόμενη οικονομική κρίση. Ενώ λοιπόν ο καπιταλισμός από την πρώτη του μορφή μετατρέπεται σταδιακά σε ιμπεριαλισμό, αναζητώντας και δημιουργώντας διαρκώς νέες αγορές και νέες καταναλωτικές συνήθειες, το τραπεζικό σύστημα αντίθετα δημιουργούσε νέα χρηματοπιστωτικά προϊόντα αλλά και πολλές επενδυτικές επιλογές, δημιουργώντας συνεχώς υπεραξίες, οι οποίες απείχαν πάρα πολύ από την πραγματική οικονομία, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν οι λεγόμενες «φούσκες»¹ οι οποίες όταν άρχισαν να «σκάνε» έκαναν πολύ «θόρυβο».

¹ Το σκάσιμο μιας φούσκας εκλαμβάνεται ως κρίση, πρόκειται όμως ουσιαστικά για την αναπόφευκτη διόρθωση μιας προϋπάρχουσας παράλογης κατάστασης, μιας παράλογης αύξησης των τιμών, που κάποια στιγμή θα προσαρμοστεί απότομα στην οικονομική πραγματικότητα.

Κεφάλαιο 1^ο

Οικονομικές Κρίσεις

1.1 Ορισμός Οικονομικής Κρίσης

Η οικονομικές κρίσεις σήμερα αποτελούν το επίκεντρο του ενδιαφέροντος. Η ευρωζώνη και όχι μόνο, αντιμετωπίζουν μία κρίση τόσο δημόσιου χρέους, όσο και δημοσίων ελλειμμάτων με ιδιαίτερα σημαντικές επιπτώσεις τόσο στην αναπτυξιακή διαδικασία, όσο και στην ανταγωνιστικότητα των χωρών που βιώνουν την κρίση έντονα. Σύμφωνα με την οικονομική θεωρία η οικονομική πολιτική και οι σχετικές αποφάσεις επηρεάζουν άμεσα την εξέλιξη και την διάρθρωση του δημόσιου χρέους, του δημόσιου ελλείμματος και περαιτέρω την ανταγωνιστικότητα και την αναπτυξιακή διαδικασία μιας χώρας. (Κορρές. κ.α 2016)

Οικονομική κρίση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο η οικονομία χαρακτηρίζεται από μία διαρκή μείωση της οικονομικής δραστηριότητας.

Η οικονομική δραστηριότητα διακρίνεται στον πρωτογενή, δευτερογενή και στον τριτογενή τομέα. Ο πρωτογενής τομέας αφορά τη γεωργία και τις πρώτες ύλες γενικότερα. Ο δευτερογενής τομέας αφορά την κατασκευαστική βιομηχανία αλλά και την μεταποίηση ενώ ο τριτογενής σχετίζεται με το εμπόριο τις υπηρεσίες και την διοίκηση. Η μείωση της οικονομικής δραστηριότητας εννοείται όταν υπάρχει συνεχής μείωση του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος για ένα εξάμηνο.

Οι δύο πιο σημαντικοί και πιο συχνά χρησιμοποιούμενοι ορισμοί είναι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν ΑΕΠ² και το ακαθάριστο εθνικό προϊόν ΑΕθνΠ. Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν συνοψίζει αυτό που παράγεται εντός των γεωγραφικών συνόρων της χώρας. Το ακαθάριστο εθνικό προϊόν είναι όρος για όλα τα εισοδήματα που αποκτώνται από κατοίκους μίας χώρας χωρίς να έχει σημασία αν προκύπτουν από την παραγωγή στην χώρα τους ή στο εξωτερικό. Αυτός είναι ο λόγος που συχνά ονομάζεται ακαθάριστο εθνικό εισόδημα. Ποιό από τα δύο αυτά εισοδήματα είναι το σωστό, εξαρτάται από το αν εξετάσουμε την οικονομική δραστηριότητα σε μία γεωγραφική περιοχή ή την υλική ευημερία μιας ομάδας ανθρώπων.

²Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (Α.Ε.Π.) είναι η συνολική αξία σε χρηματικές μονάδες των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα σ' ένα συγκεκριμένο έτος. (Λιανός Θ., 2014)

1.2 Αίτια οικονομικών κρίσεων

Η εκδήλωση κάθε οικονομικής κρίσης, δεν ακολουθεί κάποιον γενικό κανόνα αιτιών. Οι αιτίες μπορεί να είναι πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους. Η κάθε αιτία είναι αυτή που καθορίζει τον τύπο της οικονομικής κρίσης. Ωστόσο πολλές οικονομικές κρίσεις μπορεί να έχουν και κάποιες κοινές αιτίες. Το σίγουρο είναι πως κάθε οικονομική κρίση έχει επιπτώσεις τόσο στο οικονομικό επίπεδο, όσο και σε κοινωνικό και πολιτικό.

Τον Σεπτέμβριο του 2009 οι οικονομολόγοι καθηγητές του Χάρβαρντ, Carmen Reinhart και Kenneth Rogoff δημοσίευσαν το βιβλίο *This Time is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. (Αυτή τη φορά είναι διαφορετικά: οκτώ αιώνες οικονομικής τρέλας). Ένα θέμα στο οποίο αναφέρονται είναι η τυπολογία των οικονομικών κρίσεων, διακρίνουν τις οικονομικές κρίσεις σε πέντε βασικούς τύπους. Η τυπολογία τους αποτελεί την πιο πρόσφατη και έχει ασκήσει σημαντική επιρροή. Ξεχωρίζουν τις οικονομικές κρίσεις σε Συναλλαγματικές κρίσεις, σε κρίσεις Πληθωρισμού, Τραπεζικές κρίσεις. Τέλος είναι οι κρίσεις Χρέους εξωτερικού και εσωτερικού.

Ο όρος συναλλαγματικές κρίσεις αναφέρεται σε σημαντική μείωση της συναλλαγματικής ισοτιμίας ενός νομίσματος. Για να μπορέσουμε να πούμε ότι υπάρχει συναλλαγματική κρίση βασική προϋπόθεση είναι η αξία ενός νομίσματος να έχει μειωθεί κατά 25% σε ετήσια βάση. Η κεντρική τράπεζα εξαντλεί τα χρηματικά της διαθέσιμα προκειμένου να στηρίξει το νόμισμα και να μην υπάρξει πτώση της αξίας του νομίσματος με ταυτόχρονη αύξηση των επιτοκίων. Οι αιτίες της μείωσης της αξίας ενός νομίσματος μπορεί να είναι πολλές.

Αρχικά ένα διαρκές ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της εκάστοτε χώρας έχει ως αποτέλεσμα την κρίση της αξιοπιστίας της σχετικά με την οικονομική πολιτική που ακολουθεί η συγκεκριμένη χώρα. Επίσης εξωτερικές οικονομικές αλλαγές όπως μία αύξηση των επιτοκίων επιδεινώνει την οικονομική κατάσταση. Μια συναλλαγματική κρίση έχει επιπτώσεις στους τραπεζικούς ισολογισμούς αλλά και σε αυτούς των επιχειρήσεων.

Μία διαρκής γενική αύξηση των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών σε μία κοινωνία ονομάζεται πληθωρισμός. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να μειώνεται η αγοραστική αξία του νομίσματος. Αυτό μπορεί να συμβαίνει για πολλά χρόνια σε ένα κράτος, με αποτέλεσμα να δυσκολεύει την αναγνώριση της πληθωριστικής κρίσης.

Στην πραγματικότητα όταν ο πληθωρισμός αποτελεί κρίση πλέον μιλάμε για υπερπληθωρισμό. Μία κρίση τέτοιας μορφής συνήθως λαμβάνει χώρα με το πέρας κάποιου πολέμου ή κατά τη διάρκεια αυτού.

Από το σύνολο των καταθέσεων που έχουν στη διάθεσή τους τα τραπεζικά καταστήματα μόνο ένα ποσό αυτών γίνεται διαθέσιμο με τη μορφή χρημάτων στους

καταναλωτές. Τα υπόλοιπα δίνονται στους ανθρώπους σαν δάνεια. Ο όρος τραπεζική κρίση αναφέρεται σε περιπτώσεις κατά τις οποίες γίνονται μαζικές αναλήψεις καταθέσεων, πτωχεύσεις τραπεζικών ιδρυμάτων, που δημιουργεί την ανάγκη παρέμβασης των εποπτικών αρχών προκειμένου να διασωθούν οι τράπεζες. Οι τραπεζικές κρίσεις έχουν μεγάλο αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία είτε πραγματοποιούνται σε μια αναπτυσσόμενη χώρα είτε σε μια ανεπτυγμένη, με συνήθη κατάληξη το πάγωμα της ρευστότητας και την οικονομική ύφεση. Οι κύριες αιτίες των τραπεζικών κρίσεων συνήθως είναι κοινές και διακρίνονται σε δύο γενικές κατηγορίες: στο μακροοικονομικό περιβάλλον και στη λειτουργία του τραπεζικού συστήματος.

Οι κρίσεις χρέους όπως προαναφέρθηκε διακρίνονται σε κρίσεις εσωτερικού και εξωτερικού χρέους. Ως εξωτερικού καλούνται αυτές οι οποίες αποτελούνται από την ανικανότητα μιας χώρας να αποπληρώσει το χρέος της είτε μερικό είτε ολόκληρο το οποίο έχει εκδοθεί με βάση το νομικό καθεστώς άλλης χώρας. Αντίθετα στις εσωτερικές κρίσεις το χρέος έχει εκδοθεί με βάση το νομοθετικό καθεστώς της χρεοκοπημένης χώρας. Στις κρίσεις χρέους το πρόβλημα δεν διευθετείται πάντα απλώς τυπώνοντας νέο χρήμα καθώς αυτό μπορεί να δημιουργήσει νέα προβλήματα όπως αυτό του πληθωρισμού ή και του υπερπληθωρισμού. Σε κάθε περίπτωση κλονίζεται η αξιοπιστία των συγκεκριμένων χωρών, καθώς και η δυνατότητα δανεισμού από τις διεθνείς αγορές. Τέλος η επίλυση τους μπορεί να διαρκέσει πολλά χρόνια όπως συνέβη στην Αργεντινή το 2001.

Στις Χρηματοστηριακές κρίσεις η χρηματοστηριακή κεφαλαιοποίηση μειώνεται σημαντικά. Αν και αυτό δεν συμβαίνει πάντα, συνήθως δεν συνοδεύεται από άλλες σημαντικές επιπτώσεις. Όσον αφορά την κρίση στην αξία των τιμών δημιουργείται μία αλυσίδα με αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία όπως συνέβη και στην κρίση του 2007-2008. Οι άνθρωποι συνηθίζουν να παίρνουν στεγαστικά δάνεια, όταν όμως η αξία του κτιρίου ή του οικοπέδου τους μειωθεί βρίσκονται σε μία θέση όπου χρωστούν περισσότερα από την αξία των ακινήτων τους. Οι άνθρωποι προκειμένου να καλύψουν τα χρέη τους προχωρούν σε πώληση των ακινήτων τους, όμως λειτουργώντας όλοι κατά τον ίδιο τρόπο, μειώνεται ακόμα περισσότερο η αξία τους. Στην περίπτωση που τα ακίνητά τους λειτουργούσαν σαν εγγύηση για την παροχή κάποιας χρηματοδότησης τα χρήματα που λαμβάνουν τελικά είναι λιγότερα με αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομία.

Τέλος οποιαδήποτε μορφή οικονομικής κρίσης μπορεί να περιλαμβάνει ή και να γεννήσει κάποια από τις κατηγορίες που προαναφέρθηκαν. Σίγουρα η οικονομία λειτουργεί με τη μορφή μιας αλυσίδας. Είναι πολύ εύκολο μια κρίση να ξεφύγει από τα όρια μιας χώρας και να εξελιχθεί σε μία παγκόσμια κρίση.

1.3 Ποιοι ευνοήθηκαν από τις κρίσεις

Σε κάθε οικονομική κρίση υπάρχουν αυτοί που πλήττονται και αυτοί που ωφελούνται ή προσπαθούν με οποιονδήποτε δυνατό τρόπο να ωφεληθούν και να αυξήσουν όσο δυνατόν περισσότερο την περιουσία τους.

Σε περιόδους οικονομικής κρίσης, οι οικονομίες που πλήττονται έρχονται αντιμέτωπες με τις αναπτυσσόμενες οικονομίες και έτσι δημιουργούνται πολιτικοί και κοινωνικοί διαχωρισμοί οι οποίοι υπονομεύουν τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και δυσκολεύουν την αντιμετώπιση της κρίσης.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 έφερε τις επιχειρήσεις στο χείλος του γκρεμού. Αποτέλεσμα αυτού ήταν το γεγονός, ότι οι επιχειρήσεις κατέρρευσαν επηρεάζοντας την αγορά σε βαθμό που επέφερε τεράστια ζημία. Οι επενδυτές, βλέποντας πως αυτή είναι μία ευκαιρία που δύσκολα θα τους παρουσιαστεί ξανά στο μέλλον, ξεκίνησαν να αγοράζουν μετοχές επιχειρήσεων καθώς βρισκόντουσαν σε μεγάλη ύφεση. Με την αγορά να ανακάμπτει από την Μεγάλη Ύφεση, τα κέρδη των επενδυτών αυξήθηκαν κατακόρυφα.

Το 2007, η αμερικανική αγορά ενυπόθηκων δανείων χαμηλής πιστοληπτικής ικανότητας κατέρρευσε, συμπαρασύροντας όλη την αγορά. Οι επιπτώσεις έγιναν αισθητές σε όλο τον κόσμο, και μάλιστα προκάλεσαν την πτώχευση πολλών μεγάλων τραπεζών όπως της Lehman Brothers³.

Ο πανικός που ακολούθησε, με τους ανθρώπους να θεωρούν ότι θα ζημιωθούν ακόμη περισσότερο αν δεν πουλήσουν τα ακίνητα τους, ήταν πλέον πραγματικός. Πολλοί επενδυτές είδαν τις αξίες των μετοχών τους να μειώνονται έως και 30%. (<https://www.investopedia.com/financial-edge/0411/5-investors-that-are-both-rich-and-smart.aspx>). Οι πωλήσεις οδήγησαν σε χαμηλότερες τιμές, εξαλείφοντας τα πιθανά κέρδη που οι επενδυτές θα είχαν χωρίς την κρίση. Ενώ πολλοί άνθρωποι πουλούσαν μετοχές υπήρχαν άλλοι που το είδαν ως ευκαιρία να αυξήσουν τις θέσεις τους στην αγορά με μεγάλη έκπτωση. Κάποιοι από αυτούς είναι οι Warren Buffett⁴, John Alfred

³ Ήταν η τέταρτη μεγαλύτερη τράπεζα της Αμερικής. Το 2008 οικονομική κρίση στην Αμερική μετατρέπεται σε τραπεζική κρίση. Το αμερικανικό κράτος δεν την έσωσε, όπως έπραξε με άλλους κολοσσούς (AIG), οπότε και πτώχευσε.

⁴ Ο Warren Buffett είναι ένας από τους πλουσιότερους ανθρώπους παγκοσμίως με περιουσία που φτάνει έως και τα 67,5 δισεκατομμύρια δολάρια. Η καταγωγή του είναι από την Αμερική και κάτι που τον χαρακτηρίζει είναι το γεγονός ότι μεγάλο μέρος της περιουσίας του δόθηκε σε φιλανθρωπίες. Το 1965 ανέλαβε τον έλεγχο της κλωστοϋφαντουργικής βιομηχανίας Berkshire Hathaway σημειώνοντας μέσα σε 30 χρόνια αύξηση στην μετοχή της σε ποσοστό που φτάνει σχεδόν το 30%. Κατά την οικονομική κρίση του 2008 ο Buffett έκανε κάποιες κινήσεις στον επενδυτικό τομέα, αρχικά εξαγοράζοντας το 2009 την εταιρεία σιδηροδρόμων Burlington Northern Santa Fe (BNSF) αντί 26 δισ. δολαρίων, την αμέσως προηγούμενη χρονιά επένδυσε 5 δισεκατομμύρια δολάρια στην Goldman Sachs Group και τον Οκτώβριο του ίδιου

Paulson⁵, Ben Bernanke⁶ κ.α. Αυτοί ήταν μερικοί από τους οποίους, ενώ η παγκόσμια οικονομία είχε υφεσιακή τροχιά, αγόραζαν μετοχές εταιρειών και επένδυναν οικονομικά, φέρνοντας με αυτό τον τρόπο πολλές εταιρίες στην δυσκολότερη οικονομικά περίοδο τους ως εκείνη την χρονική στιγμή, αφού η αξία τους ολοένα και μειωνόταν ενώ ταυτόχρονα οι ευκαιρίες για τους επενδυτές πολλαπλασιάζονταν.

Κάποιοι πολίτες, εστίασαν στην αγορά ακινήτων αφού όλο και περισσότερος κόσμος έχανε τις δουλειές του, μη έχοντας την δυνατότητα να συντηρήσει τα ακίνητα του. Ως αποτέλεσμα αυτού οι τιμές των ακινήτων έπεσαν κατακόρυφα.

Παρατηρήθηκε λοιπόν πως υπάρχουν άνθρωποι που δεν πρόκειται να αφήσουν ανεκμετάλλευτη μία οικονομική κρίση χωρίς να αποκομίσουν όσο το δυνατόν περισσότερα οφέλη από αυτή. Ένα άλλο κοινό στοιχείο που υπήρχε μεταξύ των

έτους 3 δισεκατομμύρια δολάρια στην General Electric. (Γουόρεν Μπάφετ <https://www.sansimera.gr/>)

⁵ Ο John Alfred Paulson με καταγωγή από την Αμερική και διαχειριστής της εταιρείας διαχείρισης επενδύσεων Paulson & Co με έδρα την Νέα Υόρκη αποτελούσε ένα άτομο με την μεγαλύτερη περιουσία στην ιστορία της Wall Street , που αγγίζει τα 4,2 δισεκατομμύρια δολάρια στα τέλη του 2020. Οι επενδύσεις του έχουν κάνει την εμφάνιση τους και στον ελληνικό χώρο αφού κατέχει ποσοστά σε δύο ελληνικές τράπεζες και στην ΕΥΔΑΠ. Πιο συγκεκριμένα διαθέτει σήμερα μερίδιο 6,62% στην Τράπεζα Πειραιώς, 7,32% στην Alpha Bank και 9,99% στην ΕΥΔΑΠ . Κατά την κρίση του 2008 ο Paulson βγήκε κερδοφόρος κατά 4 δις. δολάρια και η εταιρία του κατά 15, αφού την αμέσως προηγούμενη χρονιά πρόλαβε και αγόρασε υποθήκες αξίας δισεκατομμυρίων, η επένδυση που απέφερε τεράστια κέρδη για τον ίδιο και την εταιρία του. (Ζαφείρη, Σ. 2020 ,20 Δεκεμβρίου‘ Ο επενδυτής - θρύλος της Wall Street και η περιπέτειά του στην Ελλάδα’ <https://www.businessdaily.gr/>

6

Ο Ben Bernanke καταγόταν από την Αμερική και ήταν πρόεδρος του διοικητικού συμβουλίου της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ. Η προεδρία του διήρκεσε 8 χρόνια ξεκινώντας από το 2006 και τερματίζοντας το 2014. Το 2005 ο Πρόεδρος της Αμερικής George W. Bush , διόρισε τον Bernanke ως πρόεδρο της Fed . Σχετικά με την τραπεζική κρίση του 2008, ο ίδιος έπαιξε σημαντικό ρόλο στην τόνωση και στην ανάκαμψη της οικονομίας των ΗΠΑ. Κάποιες από τις τακτικές που πρότεινε για την επίτευξη του στόχου του ήταν αρχικά να υπάρξει μείωση των επιτοκίων, ελπίζοντας ταυτόχρονα να έρθει και η σταθεροποίηση της οικονομίας. Επίσης, καθώς έβλεπε την κατάσταση να επιδεινώνεται, πρότεινε ένα πρόγραμμα ποσοτικής χαλάρωσης το οποίο θα περιελάμβανε τη μη συμβατική αγορά χρεογράφων ομολόγων του Δημοσίου και τίτλων με υποθήκη, προκειμένου να αυξηθεί η προσφορά χρήματος στην οικονομία. Αποτέλεσμα αυτών των κινήσεων ήταν η αύξηση των θέσεων εργασίας στις επιχειρήσεις και η μείωση του ποσοστού ανεργίας που μέχρι τότε συνεχώς αυξανόταν. Τέλος όσον αφορά την προσωπική του περιουσία, εστίασε στην αγορά επωφελήθηκαν τρισεκατομμύρια δολάρια. Με την επιστροφή στην κανονικότητα και με τις συνθήκες να βρίσκονται σε μία πιο ομαλή κατάσταση, οι επενδυτές αυξάνουν την ήδη υπάρχουσα περιουσία τους και εκείνοι οι επενδυτές που είναι σε θέση να επαναλάβουν τις προηγούμενες επιτυχίες τους σε τυχόν επακόλουθες πτώσεις, καταλήγουν και αυτοί πλούσιοι. (KAGAN, 2020 ‘Ben Bernanke’)

<https://www.investopedia.com/>

επενδυτών ήταν ότι όλοι τους είχαν επαφές με τα ηνία της εξουσίας, καθώς οι περισσότεροι από αυτούς τους άνδρες, διατηρούσαν στενές σχέσεις με τους εκλεγμένους και διορισμένους κυβερνητικούς αξιωματούχους και οργανισμούς και με αυτό τον τρόπο διατηρούσαν την οικονομική τους κατάσταση ακμαία.

1.4 Παγκοσμιοποίηση - Ορισμός

Μιλώντας για παγκοσμιοποίηση, αναφερόμαστε στην αλληλεξάρτηση μεταξύ ανθρώπων και κρατών από όλα τα μέρη της γης. Η αλληλεξάρτηση αφορά τόσο το οικονομικό επίπεδο όσο και το πολιτικό, κοινωνικό αλλά και το πολιτιστικό σύμφωνα με το διεθνές νομισματικό ταμείο. Η παγκοσμιοποίηση μπορεί να οριστεί σε κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές είναι η βιομηχανική, η χρηματοπιστωτική, η πολιτική, η πολιτισμική καθώς και η παγκοσμιοποίηση της πληροφόρησης.

1.4.1 Ιστορία της παγκοσμιοποίησης και κοινωνικές ανισότητες

Κατά τη διάρκεια του τελευταίου τέταρτου του 20ού αιώνα διαμορφώθηκε μία νέα τάση στην παγκόσμια οικονομία, η παγκοσμιοποίηση. Η παγκοσμιοποίηση προωθήθηκε διαδοχικά από τις αποικιακές αυτοκρατορίες, τους σιδηρόδρομους, το σύστημα ελεύθερης οικονομίας και τον διεθνή κανόνα χρυσού⁷.

Οικονομικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ των διαφόρων χωρών και ηπείρων όπως εμπόριο, μετανάστευση, επενδύσεις κεφαλαίου, ίδρυση θυγατρικών, παραγωγή στο εξωτερικό και οικονομικές συναλλαγές- όλα τους προϋπήρξαν και χαρακτήρισαν τον σύγχρονο καπιταλισμό. Το εμπόριο αναπτύχθηκε με αλματώδεις ρυθμούς και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις προέκυψαν ως κυρίαρχοι παίκτες στην παγκόσμια οικονομία. Η παγκοσμιοποίηση αντιπροσωπεύει μία νέα εποχή.

Η παγκοσμιοποίηση άσκησε θετική επίδραση σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες του πυρήνα και σε μερικές από τις περιφερειακές ευρωπαϊκές χώρες αλλά και η ελεύθερη κινητικότητα του κεφαλαίου και των προϊόντων οδήγησε στην αύξηση της παραγωγής και της διανομής αγαθών και υπηρεσιών εντός της ενοποιημένης Ευρώπης. Επιπλέον, βελτιώθηκε ο μηχανισμός κατανομής των πόρων από τη στιγμή που ολόκληρη η διεθνής σκηνή άνοιξε για την επιχειρηματική δράση.

Οι επενδύσεις των πολυεθνικών εταιρειών, χωρίς καμία αμφιβολία συνέβαλαν στην γενική ευημερία των κρατών. Τα τεράστια εισοδήματα που προήλθαν από την διεθνοποιημένη παγκόσμια οικονομία και πολυεθνική δραστηριότητα βοήθησαν στην αναζωογόνηση των προβληματικών τομέων. Θεωρείται ότι κάθε χώρα ωφελείται από την παγκοσμιοποίηση. Το κεφάλαιο θα επενδυθεί όπου είναι πιο προσοδοφόρο και έτσι

⁷ Στο παρελθόν η καθεμία χώρα συνήθιζε να έχει το δικό της νόμισμα. Προς διευκόλυνση των εξωτερικών συναλλαγών έπρεπε να καθοριστεί η αξία του κάθε νομίσματος σε σχέση με το χρυσό. Κάθε χώρα καθόρισε μία συγκεκριμένη ισοτιμία του εθνικού της νομίσματος με το χρυσό. Ο κανόνας του χρυσού ίσχυε μέχρι το τέλος του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου.

θα ρεύσει στις αναπτυσσόμενες χώρες όπου οι μισθοί είναι χαμηλοί. Επιπλέον διεθνοποιεί τις κοινωνικές και πολιτικές τάσεις. Μερικοί μιλούν για την άνοδο μιας παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών, για την εποχή παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, της πολιτικής, του πολιτισμού και όλων των στρατιωτικών οργανισμών αλλά και για το τέλος των γεωγραφικών συνόρων.

Οι νέες θέσεις εργασίας που προέκυψαν μέσω της παγκοσμιοποίησης είναι ένα σημαντικό ποσοστό και τείνει να κινείται με αυξητικούς ρυθμούς. Το 2000 είχαν προκύψει 21,7 εκατομμύρια θέσεις ενώ το 2017 οι θέσεις είχαν αυξηθεί κατά 14,3 εκατομμύρια. Δηλαδή είχαν ανέλθει σε 36 εκατομμύρια νέες θέσεις εργασίας. Οι θέσεις αυτές προκύπτουν από όλο το φάσμα της παραγωγικής διαδικασίας. Όχι μόνο τις εταιρείες που εξάγουν προϊόντα αλλά και όλες αυτές που τις προμηθεύουν με αγαθά και υπηρεσίες. Στην Ελλάδα το 11% των θέσεων εργασίας εξαρτώνται από τις ευρωπαϊκές εξαγωγές σύμφωνα με στοιχεία του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου. Τέλος ο μισθός αυτών των θέσεων είναι κατά μέσο όρο 12% καλύτερος από αντίστοιχες θέσεις που δεν αφορούν ευρωπαϊκές εξαγωγές.

Ωστόσο, από την άλλη πλευρά, αμφισβητούνται έντονα τα πλεονεκτήματα της παγκοσμιοποίησης. Ορισμένες ιδέες υποστηρίζουν ότι η παγκοσμιοποίηση δεν είναι τίποτα περισσότερο από τον ιμπεριαλισμό, δηλαδή εξυπηρετεί μόνο τα συμφέροντα των πλούσιων χωρών και αυξάνει την εκμετάλλευση και την καταστροφή των φτωχών περιφερειακών χωρών, με αποτέλεσμα να διευρύνονται οι ανισότητες.

Σε σχέση με την απασχόληση η παγκοσμιοποίηση τείνει να αυξάνει την ανταγωνιστικότητα μεταξύ των επιχειρήσεων, όπως άλλωστε συμβαίνει και σε κάθε καπιταλιστική κοινωνία, σε ένα τόσο ανταγωνιστικό περιβάλλον πάντα υπάρχουν οι περισσότεροι και οι λιγότεροι ευνοημένοι ή και αυτές που τελικά δεν επιβιώνουν με αποτέλεσμα την απόλυση των εργαζομένων. Οι επιχειρήσεις που πλήττονται περισσότερο είθισται να ανήκουν στον μεταποιητικό κλάδο όπως συμβαίνει και με είδη ένδυσης, υπόδησης, η κλωστοϋφαντουργία γενικότερα. Αυτό συμβαίνει διότι πολλές βιομηχανίες αυτού του είδους εγκαθίστανται σε χαμηλόμισθες χώρες της βόρειας Αφρικής και της Ασίας ενώ ταυτόχρονα το προσωπικό που απαιτείται είναι χαμηλής εξειδίκευσης.

Ο θετικός ή αρνητικός αντίκτυπος της παγκοσμιοποίησης εξαρτάται από την πολιτική σταθερότητα, το εκπαιδευτικό σύστημα, το οποίο οφείλει να εκπαιδεύει έναν ικανοποιητικό αριθμό μηχανικών εμπειρογνομόνων και εξειδικευμένων εργαζομένων, καθώς επίσης και από μια μη δυσλειτουργική οικονομία. Συνίσταται η συνεργασία των χωρών μέσω των ξένων επενδύσεων που πραγματοποιούν οι θυγατρικές εταιρείες, οι οποίες δημιουργούν θέσεις απασχόλησης και ωθούν την παραγωγικότητα.

Αξιοσημείωτη είναι η πρωτοβουλία της ευρωπαϊκής ένωσης για την ίδρυση το 2006 του Ευρωπαϊκού Ταμείου Προσαρμογής (ΕΤΠ) με κύριο στόχο τον έλεγχο των αρνητικών επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης αλλά και τη μείωση της ανεργίας. Παρέχει οικονομική στήριξη σε απολυμένα άτομα λόγω της παγκόσμιας οικονομικής

και χρηματοπιστωτικής κρίσης. Δύναται να παρέχει μέχρι και το 60% του κόστους βοήθειας έως ότου να βρουν μια νέα θέση εργασίας ή να αναπτύξουν τη δική τους επιχείρηση. Βέβαια υπάρχει ο περιορισμός σύμφωνα με τον οποίο το ΕΤΠ επεμβαίνει μόνο σε περιπτώσεις απόλυσης άνω των 500 ατόμων από μια μεμονωμένη εταιρεία ή απόλυσης πολλών ατόμων από κάποιο συγκεκριμένο παραγωγικό κλάδο. Βέβαια αυτή η στήριξη μπορεί να χορηγηθεί μόνο μια φορά και για ορισμένο χρόνο.(Ivan T. Berend 2009 σελ. 369,422)

Κεφάλαιο 2^ο

«Πατέρες» της οικονομίας»

2. Εισαγωγή

Κάνοντας μία ιστορική αναδρομή, παρατηρεί κανείς πως η οικονομική σκέψη είναι βαθιά εδραιωμένη σε κάθε κοινωνικό σύνολο από τη στιγμή που οι άνθρωποι, για λόγους επιβίωσης, αναγκάστηκαν να συνυπάρξουν.

Αργότερα τον πέμπτο και τέταρτο αιώνα προ Χριστού αρχαίοι Έλληνες φιλόσοφοι όπως ο Ξενοφών, ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης, εξέτασαν τρόπους αύξησης δημοσίων εσόδων, ζητήματα σχετικά με τον καταμερισμό της εργασίας, τις λειτουργίες του χρήματος και πολλά ακόμα θέματα τα οποία ακόμα και σήμερα ταλανίζουν τους σύγχρονους οικονομολόγους.

Στο πέρασ των αιώνων η οικονομική σκέψη από ένα φιλοσοφικό θέμα προβληματισμού και αναζήτησης αρχίζει να μετατρέπεται σε οικονομική επιστήμη. Σε μία σπουδαία επιστήμη που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των ανθρώπων εδώ κι αιώνες.

Αναμφισβήτητα τα χρήματα δημιουργήθηκαν από εμάς για να διευκολύνουν τη ζωή μας, ωστόσο είναι πολλές οι φορές που λόγω της έλλειψης χρήματος οι άνθρωποι έχουν στερηθεί αγαθά ή έχουν οδηγηθεί σε μακροχρόνιους πολέμους σε μία προσπάθεια δημιουργίας πλούτου.

2.1 Adam Smith

Το 1723 από μία εξέχουσα οικογένεια της Σκωτίας γεννήθηκε ο Adam Smith. Ο πατέρας του ήταν δικηγόρος και λεγόταν επίσης Adam Smith. Όσον αφορά την παιδική ηλικία του Adam Smith ελάχιστα είναι γνωστά. Μελέτησε την Θεολογία, το Φυσικό Δίκαιο και δίδαξε το μάθημα της « Ηθικής φιλοσοφίας» στο πανεπιστήμιο της Γλασκώβης. Τέλος ασχολήθηκε με την πολιτική οικονομία η οποία επηρεάστηκε από όλες τις παραπάνω μελέτες.

Επίκεντρο της επιστημονικής του δραστηριότητας ήταν τα οικονομικά προβλήματα. Επέλεξε να ακολουθήσει και να αναπτύξει το παράδειγμα του προκατόχου του αλλά και δασκάλου του, φιλοσόφου Francis Hutcheson⁸. Ο λόγος που αποφάσισε να ασχοληθεί με την πολιτική της οικονομίας, ήταν οι μεγάλες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές που συνέβησαν εκείνη την περίοδο στην Αγγλία, οι οποίες δεν άφησαν ανεπηρέαστη τη Σκωτία. Ο Adam Smith έγραψε βιβλία όπως το *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (Μία διερεύνηση της φύσης και των αιτιών

⁸Ιρλανδός φιλόσοφος πατέρας του σκοτσέζικου Διαφωτισμού. Υπήρξε καθηγητής στο πανεπιστήμιο της Γλασκώβης. Ήταν ένα βαθιά θρησκευόμενο άτομο και η ειλικρίνεια του στις αγορεύσεις τον έκαναν να ξεχωρίσει. Πρόκειται για ένα άτομο αγαπητό από τους συναδέλφους και τους μαθητές του.

του πλούτου των εθνών) το οποίο εκδόθηκε το 1776 και έφερε επανάσταση στην οικονομική επιστήμη. Ωστόσο κατά τη διάρκεια της ζωής του έγινε γνωστός για το βιβλίο με τον τίτλο the Theory of Moral Sentiments (Η θεωρία των ηθικών συναισθημάτων) που έκανε 6 εκδόσεις από το 1759 έως το 1790.

Αρχικά ο Adam Smith υποστηρίζει ότι ο πλούτος είναι οτιδήποτε έχει στην κατοχή της μία κοινωνία αλλά και τα μέλη που την απαρτίζουν. Δηλαδή δεν θεωρεί τον χρυσό ως βασικό δείγμα πλούτου αλλά ούτε και την εμπορική δραστηριότητα όπως υποστηρίζουν οι μερκαντιλιστές⁹ ή αλλιώς εμποροκράτες .

Επίσης διαφωνεί και με τους φυσιοκράτες¹⁰ οι οποίοι θεωρούν πως η αγροτική παραγωγή είναι η μόνη δραστηριότητα που προάγει τον πλούτο μιας χώρας. Για τον Adam Smith η κοινωνία είναι ένας ζωντανός οργανισμός με τη δική του ιστορία ο οποίος συνεχώς μεταβάλλεται από τη μία γενιά στην άλλη. Πλούτος σημαίνει ικανότητα μιας κοινωνίας να παράγει τα απαραίτητα αγαθά για την επιβίωση της. Ο βασικός τρόπος είναι μέσω της εργασίας, οπότε η εργασία αποτελεί τον δημιουργό του πλούτου. Δηλαδή ο πλούτος των εθνών είναι το βιβλίο όπου περιγράφεται πως δημιουργήθηκε και λειτούργησε το «σύστημα της απόλυτης ελευθερίας» όπως τον αποκαλούσε ο Adam Smith ή αλλιώς ο εμπορικός καπιταλισμός.

Στο τέλος του 18ου αιώνα στην Αγγλία το κεφάλαιο ήταν μοιρασμένο ανάμεσα στους καπιταλιστές-επιχειρηματίες που μίσθωναν την εργατική δύναμη, στους γεωργούς, όπου η γεωργία εξακολουθούσε να είναι ένας ισχυρός τομέας της οικονομίας και τους αγρότες, οι οποίοι ήταν μία ευκατάστατη κοινωνική τάξη. Η ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας οδήγησε σε εξαιρετικά μεγάλη πρόοδο των βιομηχανιών που όμως είχε ως αποτέλεσμα την βιομηχανική επανάσταση. Η Αγγλία βρισκόταν σε μία μεταβατική περίοδο όσον αφορά την οικονομική και κοινωνική ζωή γεγονός που δεν θα μπορούσε να αφήσει ανεπηρέαστους και αδιάφορους τους ανθρώπους της εποχής πόσο μάλλον τους διανοούμενους.

Αυτή η ανάπτυξη της Αγγλίας έγινε αισθητή στην φιλική Σκωτία, μάλιστα για μία περίοδο ο αριθμός των βιοτεχνιών ήταν μεγαλύτερος στη Σκωτία από ότι στην Αγγλία συγκεκριμένα οι κλάδοι της κλωστοϋφαντουργίας αλλά και της μεταλλουργίας είχαν πραγματοποιήσει φοβερές προόδους. Όσο ο Adam Smith ζούσε στη Γλασκόβη παρατήρησε μία τρομερά γρήγορη ανάπτυξη στο εμπόριο, στις βιομηχανίες, στις τράπεζες, στις λιμενικές εγκαταστάσεις, σε όλους τους τομείς. Γεγονός που προσέλκυσε το ενδιαφέρον όλο και περισσότερων ατόμων. Αν και η ανάπτυξη ξεκίνησε στην Αγγλία σύντομα επεκτάθηκε και στη Σκωτία.

⁹ Η χρήση του όρου χρονολογείται από τον 18ο αιώνα. Ο μερκαντιλισμός θεωρεί πως η οικονομική ευημερία του κράτους εξασφαλίζεται μόνο μέσα από εθνικιστικές κυβερνητικές ρυθμίσεις.

¹⁰ Ήταν οι πρώτοι που ίδρυσαν οικονομική σχολή. Ήταν εντελώς αντίθετοι με τους εμποροκράτες. Οι θεωρίες τους ήταν εξαιρετικά πρωτότυπες για τα δεδομένα της εποχής.

Σε όλο αυτό το διάστημα των μεγάλων αλλαγών κοινωνικών και πολιτικών, σε αυτή την περίοδο που ο φιλελευθερισμός είχε κάνει τα πρώτα του βήματα, παρόλο που ήταν πολύ νωρίτερα από την γαλλική επανάσταση, η αναζήτηση σχετικά με το τι είναι αυτό που συμβαίνει στο εμπόριο αλλά και στην οικονομία γενικότερα πολλαπλασιάζονταν και διευρύνονταν συνεχώς. Οι άνθρωποι ανέκαθεν ασχολούνταν με οικονομικά θέματα, ωστόσο ο Adam Smith ήταν ο πρώτος που εισήγαγε αυτή την νέα επιστήμη της οικονομίας. Τι είναι οικονομία και πως καθορίζονται οι τιμές; Είναι τα θεμέλια αυτής της νέας επιστήμης.

Η οικονομία βασίζεται στον καταμερισμό της εργασίας και στην αγορά, αφού ο κάθε έμπορος ανταλλάσσει το προϊόν που διαθέτει με προϊόντα άλλων εμπόρων, με σκοπό να ικανοποιήσει τις ανάγκες του. Τα εμπορεύματα, τα προϊόντα και η αξία τους είναι ανάλογη με την εργασία που απαιτείται για την παραγωγή τους. Αυτή είναι η πρώτη άποψη του Smith και είναι γνωστή ως η εργασιακή θεωρία της αξίας.

Αυτό συνεπάγεται πως ανταλλάσσοντας οι έμποροι μεταξύ τους προϊόντα, ο καθένας ελέγχει την ποσότητα της δικής του εργασίας με μία ίση ποσότητα εργασίας του άλλου. Τα προϊόντα ή αλλιώς τα αγαθά για την επιβίωση δεν προκύπτουν μόνο μέσω της γεωργικής παραγωγής αλλά προκύπτουν μέσω οποιασδήποτε δραστηριότητας όπου επιβάλλεται η ανθρώπινη εργασία.

Συμπερασματικά οι ανταλλακτικές ισοδυναμίες εξαρτώνται από την εργασία που εμπεριέχουν, οι οποίες μεταφράζονται σε χρηματικές μονάδες. Αυτή η μορφή κόστους, καθορίζει και τον τρόπο με τον οποίο ο πλούτος μοιράζεται ή πιο σωστά διανέμεται μεταξύ των κοινωνικών τάξεων μέσω της ελεύθερης αγοράς. Και με τις θέσεις αυτές ο Smith εγκαινίασε μία νέα θεωρητική σχολή την κλασική σχολή της πολιτικής οικονομίας. Στόχος του ήταν να βρει με ποιον τρόπο και μηχανισμό λειτουργεί η καπιταλιστική οικονομία με τη βοήθεια ενός εργαλείου που ονομάστηκε πολιτική οικονομία ή σύμφωνα με την σημερινή ορολογία, οικονομική επιστήμη.

Ο άνθρωπος είναι ένα ον, το οποίο έχει από τη φύση του την προδιάθεση να βελτιώσει τη ζωή του. Όπως έλεγε και ο ίδιος ο Smith « Δεν υπάρχει ούτε μία στιγμή στην οποία κάποιος να είναι τόσο τέλεια και πλήρως ικανοποιημένος με την υπάρχουσα κατάσταση, που να μην επιθυμεί καμία μεταβολή ή βελτίωση οποιοδήποτε είδους» Το ατομικό συμφέρον επομένως εμφανίζεται σε κάθε συμπεριφορά και δραστηριότητα. Όσον αφορά την οικονομική δραστηριότητα μάλιστα, προάγει τον καταμερισμό της εργασίας και την συσσώρευση του κεφαλαίου, συμβάλλοντας έτσι στην πρόοδο της κοινωνίας.

Το ερώτημα που τον απασχολούσε ήταν πως είναι δυνατόν το προσωπικό συμφέρον να προάγει το συλλογικό συμφέρον, την απάντηση σε αυτή του την απορία έδωσε το «αόρατο χέρι» όπως το αποκαλούσε. Η εξήγηση είναι απλή, όταν όλοι συμπεριφέρονται με γνώμονα το προσωπικό συμφέρον, αργά ή γρήγορα θα καταλήξει σε ανταγωνισμό μεταξύ των ανθρώπων. Ο ανταγωνισμός θα οδηγήσει στην παραγωγή ακριβώς εκείνων των προϊόντων που χρειάζεται η κοινωνία, σε τιμές που οι καταναλωτές είναι πρόθυμοι να πληρώσουν. Εν κατακλείδι οι άνθρωποι ωφελούνται ο

ένας από τον άλλον ακριβώς επειδή κοιτούν το ατομικό τους συμφέρον. Το αόρατο χέρι του ανταγωνισμού ωθεί στην προσωπική απληστία, η οποία οδηγεί σε συνολικό όφελος. Τελικά το ίδιο το συμφέρον οδηγεί στην κοινωνική αρμονία.

Η αγορά δεν παρεμβαίνει μόνο στον καθορισμό της τιμής των προϊόντων αλλά συμβάλει εξαιρετικά σημαντικά και στην ποσότητα της παραγωγής. Πρόκειται για μία αλυσίδα γεγονότων που συμβάλλουν στην ισορροπία της αγοράς. Η τιμή καθορίζεται από την προσφορά και τη ζήτηση ενός προϊόντος. Όταν ένα προϊόν έχει υψηλή ζήτηση αλλά είναι διαθέσιμο σε μικρές ποσότητες τότε η τιμή του αυξάνεται. Η αύξηση της τιμής, συνήθως, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των κερδών και αύξηση κερδών σημαίνει αύξηση παραγωγής. Αυξημένη παραγωγή συνεπάγεται και αύξηση στην προσφορά, το γεγονός που έπεται είναι η πτώση της τιμής καθώς πλέον δεν θα πρόκειται για ένα δυσεύρετο προϊόν.

Οι παραπάνω διακυμάνσεις στην τιμή και στην ποσότητα δεν θα μπορούσαν να αφήνουν ανεπηρέαστα και τα εισοδήματα των ανθρώπων που εργάζονται για την παραγωγή των αγαθών. Σε μια εργασία που παρέχει υψηλές απολαβές θα υπάρξει και αύξηση εργαζομένων (καθώς όλοι θα θέλουν να δουλεύουν εκεί) που σημαίνει ότι σύντομα οι μισθοί θα μειωθούν και η ανταγωνιστικότητα θα αυξηθεί. Ο Smith απέδειξε, ότι στην πραγματικότητα το σύστημα της αγοράς αποτελεί την πιο αυστηρά πειθαρχημένη και οργανωμένη απάντηση στο οικονομικό πρόβλημα. Ο ανταγωνισμός λειτουργεί σαν φύλακας της αγοράς οπότε οι τιμές και οι μισθοί πάντα θα βρίσκονται στα φυσιολογικά επίπεδα.

Αφού ο Smith έχει αναλύσει τι θεωρεί πλούτο και με ποιό τρόπο το αόρατο χέρι βοηθά στην αύξησή του μέσα σε μία κοινωνία, το επόμενο θέμα που αναλύει είναι ο καταμερισμός της εργασίας, ο οποίος οδηγεί στην αύξηση του πλούτου. Καταμερισμός εργασίας είναι η διαδικασία με την οποία μία συγκεκριμένη παραγωγική λειτουργία υποδιαιρείται σε έναν αριθμό διαφορετικών λειτουργιών, όπου η καθεμία εκτελείται από ένα διαφορετικό άτομο. Με τον καταμερισμό της εργασίας αυξάνεται η ικανότητα του εργάτη σε μια συγκεκριμένη εργασία. Μειώνεται ο άσκοπος χρόνος μεταφοράς ενός εργάτη από τη μία δραστηριότητα στην άλλη, ενώ παράλληλα διασφαλίζεται η τεχνική πρόοδος. Μία πολύ γνωστή περιγραφή του Σμιθ για να εξηγήσει καλύτερα το παραπάνω δίνει το παράδειγμα του εργοστασίου κατασκευής καρφίτσων. Με τον λεπτομερή καταμερισμό της εργασίας δηλαδή το ένα άτομο τραβά το σύρμα, ένα άλλο άτομο το βάφει, ένας τρίτος το κόβει κλπ η παραγωγική διαδικασία αυξάνεται κατά 240 φορές. Οι εργάτες αυτοί παράγουν 48.000 καρφίτσες την ημέρα ή 4800 ο καθένας, ενώ εάν εργάζονταν ξεχωριστά θα μπορούσαν να παράγουν μόλις 200 καρφίτσες την ημέρα συνολικά. (Adam Smith, 2011)

Αναζητώντας το κέρδος οι καπιταλιστές αγοράζουν μηχανήματα και εξοπλισμό, ώστε οι εργαζόμενοι τους να γίνουν ακόμα πιο αποδοτικοί και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγής της κοινωνίας συνολικά. Ωστόσο ο Smith δεν άργησε να αντιληφθεί ότι αυτή η ανάπτυξη μέσω του καταμερισμού της εργασίας είχε και αρνητικά αποτελέσματα. Υποστήριξε, ότι αυτή η υποδιαίρεση της εργασίας

συνεπάγεται, φυσική και πνευματική υποβάθμιση των εργαζομένων. Κατά κάποιο τρόπο πρόβλεψε την αυξανόμενη αλλοτρίωση και αποξένωση από το προϊόν της εργασίας τους. Θέμα που αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της καπιταλιστικής ανάπτυξης κατά τον 20ό αιώνα.

2.2 Karl Marx

Στα χρόνια της βιομηχανικής επανάστασης, στις 5 Μαΐου 1818, γεννιέται ο Karl Heinrich Marx. Λίγα χρόνια αργότερα, μετά δηλαδή το 1830, δεσπόζουν τα κοινωνικά προβλήματα της βιομηχανικής εποχής. Το προλεταριάτο, η αυξητική τάση της ανεργίας, η αστυφιλία αποτελούσαν θέματα συζήτησης σε όλες τις χώρες, αλλά και εφιάλτη για τους πολιτικούς και τα στελέχη της διοίκησης.

Πρόκειται για μία περίοδο όπου τα εργοστάσια δημιουργούν ένα νέο κοινωνικό περιβάλλον κάνοντας ολοένα και πιο αισθητή την παρουσία τους. Πλέον οι άνθρωποι παύουν να εργάζονται με τους δικούς τους ρυθμούς και υπακούουν στους ρυθμούς που υπαγορεύουν οι μηχανές. Το ανθρώπινο δυναμικό έχει να ανταγωνιστεί και να υπερσχύσει της μηχανής, η οποία αργά ή γρήγορα πρόκειται να εκτοπίσει τους εργάτες από την παραγωγική δραστηριότητα.

Υπό τις κοινωνικές αδικίες του αναπτυσσόμενου καπιταλισμού και τις άθλιες συνθήκες εργασίες που επικρατούσαν, γεννιέται το εργατικό κίνημα. Οι συνθήκες ζωής των εργατικών τάξεων στο περιβάλλον των εργοστασίων και των τρωγλών όπου ζούσαν, σε συνδυασμό με την παιδική εργασία η οποία ξεκινούσε από την ηλικία των τεσσάρων ετών και το ωράριο εργασίας από την Ανατολή έως την Δύση του ηλίου, κάνουν ακόμα πιο δυσάρεστες τις συνθήκες ζωής.

Ο Friedrich Engels¹¹, στο έργο του «η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία το 1844» αναφέρει: *“Η κλασική εικόνα του εργοστασίου κάτεργο του 19ου αιώνα ανταποκρίνεται στις βασικές γραμμές της, σε μια πραγματικότητα ο θόρυβος των μηχανών, η ζέστη και υγρασία των εργαστηρίων, η δυσοσμία, η απουσία μέτρων ασφαλείας και κατάλληλων συνθηκών υγιεινής, όλο το περιβάλλον τονίζει το θλιβερό της εργασίας και το προσκήνιο της ζωής του εργάτη. [...] Η μεγάλη μάζα των μη ειδικευμένων εργαζομένων δεν γνωρίζει την ανεξαρτησία, την πρωτοβουλία, την δημιουργικότητα, συνηθίζουν αντίθετα, σε απλές και επαναλαμβανόμενες προσπάθειες και υπόκειται στους ρυθμούς που επιβάλλονται στις μηχανές από την επιζήτηση της απόδοσης της παραγωγικότητας. Αυτά τα χαρακτηριστικά τονίζονται ακόμη περισσότερο από την χρονική διάρκεια της εργασίας συχνά 13 ή 14 ώρες κάποτε και περισσότερες.”*

Το εργατικό κίνημα αναπτύχθηκε στο πρώτο μισό του 19ου αιώνα ωστόσο έληξε άδοξα, με αποτέλεσμα η επανάσταση του 1848 στη Γαλλία να καταλήξει σε λουτρό

¹¹ Γερμανός φιλόσοφος δημοσιογράφος κοινωνικός επιστήμονας ο οποίος συνεργάστηκε με τον Marx για την συγγραφή των βιβλίων κομμουνιστικό μανιφέστο και το κεφάλαιο.

αίματος για τους επαναστάτες. Μια ομάδα ανθρώπων της εργατικής τάξης, αντιμετώπισαν το γεγονός σαν μία πρόβα για την μεγάλη επανάσταση. Ήταν άτομα που μόλις είχαν ιδρύσει την «ένωση των κομμουνιστών». Μία επανάσταση δεν ήταν μόνο επιθυμητή αλλά κι αναπόφευκτη σύμφωνα με την οικονομική ανάλυση του Μαρξ, όπως το ίδιο αναπόφευκτη ήταν και η κατάρρευση του καπιταλισμού εξαιτίας των αντιφάσεων που χαρακτήριζαν την λειτουργία του. Ένας καλύτερος κόσμος δεν θα δημιουργηθεί με εκκλήσεις στην καλή θέληση των ανθρώπων, έλεγε ο Μαρξ. (Kishtainy, 2018) Η σύγκρουση ανάμεσα στους εργάτες και στους καπιταλιστές θα πρέπει να γίνει τόσο σφοδρή, ώστε να καταρρεύσει ο καπιταλισμός με μία ισχυρή επανάσταση. Έτσι, η κοινωνία δεν θα αναδυόταν με αρμονικό τρόπο, αλλά με μεγάλη βοή και αναταραχή.

Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του το ανθρώπινο είδος εξελίσσεται στην ιστορία μέσω της πάλης των τάξεων, αλλά αυτή πάλι διεξάγεται πάνω σε ένα κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, το οποίο μεταβάλλεται και είναι απολύτως χρήσιμο και αναγκαίο ώστε να προχωρούν την ιστορία και να γνωρίζουν τους νόμους κίνησης της οικονομίας και της κοινωνίας μέσω του συνολικού τρόπου παραγωγής. Η κοινωνία επομένως είναι αποτέλεσμα μιας διαδικασίας, που έχει ως κινητήρια δύναμη την πάλη των τάξεων.

Ο Karl Marx συμφωνεί με την κλασική¹² πολιτική οικονομία, όσον αφορά την διάκριση της κοινωνίας σε τάξεις. Η θέση των ατόμων στην παραγωγική διαδικασία αποτελεί τον όρο που καθορίζει την ταξική τους ένταξη. Οι κοινωνικές τάξεις διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες, στους μισθωτούς εργάτες, τους κεφαλαιοκράτες και τους γαιοκτήμονες. Ωστόσο διαφωνούσε ως προς την προσέγγιση της κλασικής πολιτικής οικονομίας όσον αφορά τον ανθρωποκεντρικό της χαρακτήρα. Οι φιλοσοφικές βάσεις θεωρούσαν την εξέλιξη της κοινωνίας, όσον αφορά την οικονομία, το εμπόριο καθώς και τον καταμερισμό της εργασίας, σαν αποτέλεσμα της ανθρώπινης φύσης. Η αναλυτική μέθοδος του Μαρξ εκκινεί από την οικονομικά δεδομένη περίοδο της κοινωνίας.

Στους κλασικούς οικονομολόγους ασκήθηκαν κριτικές από τον KarlMarx ωστόσο τρεις από αυτές είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Αρχικά επισημαίνει ότι οι κλασικοί οικονομολόγοι αδυνατούσαν να εξηγήσουν τη φύση του κέρδους και του κεφαλαίου, ωστόσο είχαν αναγνωρίσει το πρόβλημα του καθορισμού του μεγέθους των κερδών.

Αυτό που δεν ήξεραν είναι ότι τα κέρδη προέρχονται από την εκμετάλλευση της εργασίας. Ο Μαρξ βέβαια αναγνώρισε πως ο Smith είχε θέσει τις βάσεις για μία ορθή λύση. Εν συνεχεία δηλώνει πως οι κλασικοί οικονομολόγοι είχαν άγνοια του ιστορικού χαρακτήρα του καπιταλισμού. Αυτό βέβαια προέκυπτε από το γεγονός ότι στην εποχή

¹² Η λέξη «κλασικοί» την αποδίδει ο ίδιος ο Μαρξ με σκοπό να τους διακρίνει από τους «χυδαίους» όπως τους αποκαλούσε, οικονομολόγους. Θεμελιωτές της κλασικής πολιτικής οικονομίας υπήρξαν ο Adam Smith και ο David Ricardo. Ο Μαρξ μελετά τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι καλύπτουν τις ανάγκες τους μέσα σε ένα κοινωνικό σύνολο μέσω των οικονομικών συναλλαγών. Αποτελεί την βάση της σημερινής οικονομικής επιστήμης.

τους δεν είχαν τη δυνατότητα να διαχωρίσουν την τεχνολογική από την κοινωνική διάσταση γιατί δεν γνώριζαν τι είναι το κεφάλαιο. Τέλος τόσο οι κλασικοί όσο και οι “χουδαίοι” οικονομολόγοι, όπως τους αποκαλούσε, εστίασαν την προσοχή τους στις σχέσεις ανταλλαγής και όχι στις σχέσεις παραγωγής. Θέτοντας την προσοχή του στις παραγωγικές σχέσεις ο Μαρξ κατάφερε να δείξει τον εκμεταλλευτικό χαρακτήρα της καπιταλιστικής οικονομίας.

Με αυτά τα δεδομένα γεννήθηκε μια νέα θεωρία προς αναζήτηση, αυτή της καπιταλιστικής παραγωγής. Έπειτα ακολουθεί η ανάλυση των κοινωνικών τάξεων με βάση την προηγούμενη θεωρία, με αποκορύφωμα αυτής της θεωρίας το γεγονός πως η καπιταλιστική τάξη κατέχει όχι μόνο την οικονομική, αλλά και την πολιτική εξουσία. Αυτό συμβαίνει γιατί η ίδια η καπιταλιστική κοινωνία εξασφαλίζει την ύπαρξη και διαφύλαξη της καπιταλιστικής κυριαρχίας. Όπως έγραψε ο Μαρξ « Δεν φτάνει που οι όροι της εργασίας εμφανίζονται στον έναν πόλο σαν κεφάλαιο, ενώ στον αντίθετο πόλο υπάρχουν μόνο άνθρωποι που δεν έχουν τίποτα να πουλήσουν εκτός από την εργατική τους δύναμη. Δεν φτάνει ακόμα που εξαναγκάζονται άνθρωποι να πουλούν θεληματικά τον εαυτό τους. Στην παραπέρα πορεία της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής αναπτύσσεται μία εργατική τάξη, που η αγωγή, παράδοση και συνήθεια, αναγνωρίζει σαν αυτονόητους φυσικούς νόμους της απαίτησης του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής» . Πλέον ο δρόμος για την επανάσταση είχε αρχίσει να διαφαίνεται.

2.2.1 Η Θεωρία της Αξίας, η Εκμετάλλευση και η Υπεραξία

Σύμφωνα με την εργασιακή θεωρία του Μαρξ στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής επικρατεί η παραγωγή αγαθών. Τα αγαθά ο Μαρξ τα ονομάζει εμπορεύματα. Για να θεωρηθεί κάτι εμπόρευμα πρέπει όπως λέει να έχει μία «αξία χρήσης», να αποτελεί προϊόν Ανθρώπινης εργασίας και τέλος να αποτελεί αντικείμενο ανταλλαγής. Θα ανταλλαχθεί σαν «αξία χρήσης» με σκοπό να εξυπηρετήσει τους ανθρώπους. Τα εμπορεύματα κατά τον Μαρξ έχουν διπλή μορφή. Αρχικά είναι ένα προϊόν αξίας χρήσης αλλά ταυτόχρονα το ίδιο προϊόν περιέχει και την εργασία του ατόμου που το παρήγαγε. Δηλαδή τα αγαθά έχουν διπλή αξία α) την αξία της χρήσης και β) την αξία της ανταλλαγής.

Αξία χρήσης σημαίνει να ικανοποιεί κάποια ανάγκη του ανθρώπου είτε άμεση είτε για περαιτέρω παραγωγή όπως ο ίδιος ο Μαρξ έλεγε « η φύση τέτοιων αναγκών, ανεξάρτητα από το αν πηγαίνουν από το στομάχι ή από την κομψότητα δεν έχει καμία διαφορά» Η αξία χρήσης υπάρχει σε κάθε κοινωνία καθώς οι ανθρώπινες ανάγκες είναι κάτι που δεν καθορίζεται από την κοινωνία και το οικονομικό σύστημα. Επίσης η αξία χρήσης είναι ανάλογη της εργασίας που έχει καταβληθεί για την παραγωγή του συγκεκριμένου εμπορεύματος. Το κριτήριο είναι ποιοτικό. Κάθε εμπόρευμα ωστόσο περιλαμβάνει και την δαπάνη της εργατικής δύναμης η οποία απαιτείται για την παραγωγή ενός προϊόντος. Εδώ το κριτήριο είναι ποσοτικό. Επομένως στην αξία συμπεριλαμβάνεται και η κοινωνική εργασία.

Στα πλαίσια της ανταλλαγής διαφορετικών μεταξύ τους προϊόντων, ο κοινός παρονομαστής για την αξία είναι ο χρόνος που απαιτεί η παραγωγή του κάθε προϊόντος. Σύμφωνα με τον Marx «το μέγεθος της αξίας εκφράζει (...) την σχέση η οποία υπάρχει μεταξύ ενός αντικειμένου και της αναλογίας του συνολικού χρόνου κοινωνικής εργασίας που απαιτήθηκε για την παραγωγή του...» Πάντα κατά τη δημιουργία ενός προϊόντος μπορούν να υπάρξουν πολλοί λόγοι για τους οποίους να καθυστερήσει η παραγωγή του. Όταν όμως ο Marx αναφέρεται στο χρόνο παραγωγής, αναφέρεται σε έναν μέσο όρο χρόνου, ο οποίος ισχύει γενικά για την παραγωγή ομοειδών προϊόντων.

Με αυτά τα δεδομένα, η θεωρία του Marx για την εκμετάλλευση είχε ως στόχο να γνωστοποιήσει στους ανθρώπους την σχέση κεφαλαίου και εργασίας. Οι άνθρωποι εισέρχονταν στην αγορά εργασίας κατέχοντας μόνο την εργατική τους δύναμη. Όπως και κάθε άλλο αγαθό, έτσι και η εργατική δύναμη έπρεπε να υπακούει στον «γενικό νόμο της αξίας». Σε μία δίκαιη περίπτωση η τιμή θα έπρεπε να καθορίζεται από τις συνθήκες παραγωγής και εργασίας. Ωστόσο εκείνη την εποχή η αξία της εργατικής δύναμης, ήταν ίση με την αξία των μέσων επιβίωσης. Δηλαδή ο μισθός ήταν τόσος ώστε να καλύπτει τις βασικές ανάγκες επιβίωσης και την αναπαραγωγή της εργατικής τάξης. Η δουλειά που προσέφεραν οι εργάτες, στην πραγματικότητα άξιζε μεγαλύτερη χρηματική απολαβή από αυτή που έπαιρναν.

Η εργασία στην παραγωγική διαδικασία δηλώνει την ικανότητα της να παράγει αγαθά των οποίων η αξία είναι ανώτερη από αυτή της εργατικής δύναμης. Η «υπεραξία» όπως την αποκάλεσε ο Μαρξ, ήταν η πρόσθετη αξία του προϊόντος πάνω από το άθροισμα των εργασιών που έχουν εισαχθεί στην παραγωγική διαδικασία. Το κεφάλαιο διακρίνεται σε «μεταβλητό» και «σταθερό» σύμφωνα με τον Marx. Το μεταβλητό ονομάζεται έτσι γιατί εισέρχεται στην παραγωγή με αξία μικρότερη από αυτή των αγαθών που παράγει και το σταθερό γιατί προκαταβάλλεται για την αγορά των μέσων παραγωγής.

Γενικά ο Marx οραματιζόταν έναν τέλειο καπιταλισμό όπου όλα θα κοστολογούνταν σύμφωνα με την αξία τους. Αλλά σε μία τέτοια περίπτωση θα ήταν αδύνατον να προκύψουν κέρδη. Ακόμα και αν κάποιος πολίτης κατάφερε να ξεγελάσει έναν αγοραστή θα δημιουργούσε έλλειμμα κάποιου άλλου, καθώς το άτομο θα διέθετε λιγότερα χρήματα κάπου αλλού. Η λύση του προβλήματος βρίσκεται στην εργασιακή δύναμη. Ο εργάτης λαμβάνει μόνο τον μισθό που του αξίζει έτσι εάν απαιτούνται 6 ώρες κοινωνικής εργασίας την ημέρα ώστε να καταφέρει να επιβιώσει, θα πληρωθεί για αυτές ακόμα και αν δουλέψει 12 ώρες συνολικά. Με αποτέλεσμα η παραγωγή να είναι μεγαλύτερη της αξίας του, αυτό αποτελούσε και το κέρδος για τους καπιταλιστές. Αυτός είναι και ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί η καπιταλιστική κοινωνία.

Με βάση τα παραπάνω η εργάσιμη μέρα διακρίνεται σε δύο κατηγορίες, αυτή της εργασίας η οποία είναι απαραίτητη ώστε να εξασφαλίσει τα προς τα ζην το άτομο μέσω του μισθού του και αυτή της υπερεργασίας η οποία καταλήγει στον καπιταλιστή με τη μορφή της υπεραξίας δηλαδή του κέρδους του. Το μέρος του κεφαλαίου που προορίζεται για τους μισθούς των εργατών ονομάζεται κατά τον Μαρξ μεταβλητό

κεφάλαιο όχι τυχαία. Το όνομα προήλθε από το γεγονός ότι η τιμή της εργατικής δύναμης (μισθός) δημιουργεί περισσότερη αξία από όση χρειάζεται για τη παραγωγική διαδικασία.

Σε μία καπιταλιστική κοινωνία ο μισθός είναι απαραίτητος προκειμένου να καλυφθούν οι βασικές ανάγκες. Οι μισθοί δίνονται από τους καπιταλιστές, εάν κάποιος εργαζόμενος εναντιωθεί στις ανάγκες του καπιταλιστή (αύξηση του κέρδους του μέσω της υπερεργασίας) θα μείνει άνεργος. Το σύστημα είναι απόλυτα «δίκαιο» ωστόσο στην πραγματικότητα όλοι είναι θύματα των κεφαλαιοκρατών.

2.2.2 Οικονομικός Κύκλος Marx

Σύμφωνα με τον Karl Marx οι οικονομικές κρίσεις είναι ένα αναπόφευκτο μέρος του καπιταλιστικού συστήματος. Η θεωρία των οικονομικών κύκλων του Marx βασίζεται στις παρακάτω υποθέσεις.

- Η επένδυση είναι μία αύξουσα συνάρτηση του ποσοστού κέρδους.
- Το ποσοστό κέρδους είναι μία φθίνουσα συνάρτηση των μισθών.

Αυτό σημαίνει πως αν αυξηθούν οι μισθοί αποθαρρύνεται η επένδυση, με την μείωση των επενδύσεων μειώνεται η συνολική ζήτηση και έτσι προκαλείται κρίση. Η μείωση στην ζήτηση έχει ως αποτέλεσμα την πτώση στις τιμές της αγοράς. Συνεπώς πιέζεται το μέσο ποσοστό κέρδους προς τα κάτω. Ωστόσο χωρίς επενδύσεις ελαττώνονται και οι θέσεις εργασίας, δηλαδή αυξάνεται η ανεργία άρα αργά ή γρήγορα μειώνονται και οι μισθοί. Αυτή η κρίση έχει ως αποτέλεσμα το κλείσιμο κάποιων εταιρειών αλλά και την αύξηση της παραγωγικότητας κάποιων άλλων, επιτρέποντας ξανά την οικονομική άνθηση. Οπότε αρχίζει πλέον ένας νέος οικονομικός κύκλος. Τέλος ο Marx παραδέχτηκε ρητά πως οι συνασπισμοί των εργατών ή αλλιώς τα εργατικά συνδικάτα δημιουργήθηκαν ακριβώς για να αντισταθμίσουν τις συνέπειες του ανταγωνισμού των μισθών.

Σύμφωνα με τον Marx, η υπεραξία που αποκομίζουν οι καπιταλιστές, δείχνει το βαθμό της εκμετάλλευσης των εργατών. Το ποσοστό της υπεραξίας εξαρτάται από τρεις παράγοντες: Την διάρκεια της εργάσιμης μέρας, την παραγωγικότητα της εργασίας, και την ποσότητα των αγαθών, που αποτελούν τον πραγματικό μισθό του εργάτη. Αυτοί οι παράγοντες μπορούν να ρυθμιστούν από τον κάθε καπιταλιστή έτσι ώστε να αυξηθεί η υπεραξία που αποκομίζει. Το μέρος των αγαθών και των εργαλείων που πραγματικά αναλώνονται κατά την παραγωγική διαδικασία δεν μπορούν να δημιουργήσουν πλεόνασμα, οπότε απλώς μεταφέρουν στο προϊόν την αντίστοιχη αξία. Αυτό από τον Marx ονομάστηκε «σταθερό κεφάλαιο» και συμβολίζεται με το γράμμα c . Το μεταβλητό κεφάλαιο του κεφαλαίου u που αντιπροσωπεύει τις πληρωμές των εργατών, δημιουργεί το πλεόνασμα το οποίο συμβολίζεται με το γράμμα s . Η σχέση $c + u + s$ είναι η αξία από την οποία αποτελείται το κάθε εμπόρευμα. Το c' είναι το μέρος των υλικών που αναλώθηκαν κατά τη διάρκεια της παραγωγής. Το s' αποτελεί το βαθμό της εκμετάλλευσης και προκύπτει από το κλάσμα $s/u = s'$. Στον τρίτο τόμο του Κεφαλαίου ο Marx δηλώνει πως σε συνθήκες ανταγωνισμού αυτό που έχει την

τάση να εξισώνεται είναι το κλάσμα $s / c + u$ (ποσοστό κέρδους) και όχι το κλάσμα s/u (ποσοστό υπεραξίας).

2.2.3 4 Νόμοι Κίνησης

Ωστόσο στον καπιταλισμό υπάρχει η τάση να αντικαθίσταται η ανθρώπινη εργασία από τις μηχανές. Αυτό συμβαίνει διότι οι μηχανές αυξάνουν την παραγωγικότητα οπότε μειώνουν το κόστος του κάθε προϊόντος. Συνακόλουθα ένα προϊόν μπορεί να πωληθεί σε χαμηλότερη τιμή από το αντίστοιχο ενός ανταγωνιστή. Κάτι που θα αυξήσει τα έσοδα μέσω της αύξησης των πωλήσεων. Με αυτό το δεδομένο γίνεται πλέον γνωστό ότι το κλάσμα $s / u + u$ θα μειωθεί. Με την σχέση αυτή ο Marx κατέληξε στον «νόμο της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους». Αυτός αποτέλεσε και τον πρώτο νόμο κίνησης της καπιταλιστικής κοινωνίας. Κατά τον Marx η μηχανοποίηση εξασφάλισε την ισορροπία ανάμεσα στις δύο κοινωνικές τάξεις, τους κεφαλαιοκράτες και τους εργάτες. Σε περιόδους ευημερίας οι καπιταλιστές αυξάνουν τους μισθούς ωστόσο όταν επέρχεται η κρίση αντικαθιστούν τους εργάτες με μηχανήματα κάτι που τους επιτρέπει να εξασφαλίσουν κέρδος. Στην επόμενη ευημερία οι εργάτες ανακτούν το χαμένο έδαφος.

Λόγω της μηχανοποίησης ήταν πολύ εύκολο οι κεφαλαιοκράτες να μειώνουν τους μισθούς των εργατών, αυτό όμως δε συνέβη επειδή υπήρξαν τα εργατικά σωματεία τα οποία είχαν τη δύναμη να πολεμήσουν μία τέτοια τάση. Βέβαια η τεχνολογική πρόοδος είχε ως αποτέλεσμα την μείωση του ρυθμού ζήτησης εργασίας γεγονός που επιβραδύνει την αύξηση των μισθών. Ταυτόχρονα η χρήση των σύγχρονων μηχανημάτων αυξάνει την παραγωγικότητα. Ο Marx πίστευε πως υπήρχε μία τάση της παραγωγικότητας της εργασίας να αυξάνεται ταχύτερα από τους πραγματικούς μισθούς.

Τον δεύτερο νόμο κίνησης αποτελεί η θεωρία της «αυξανόμενης εξαθλίωσης» του προλεταριάτου. Το επίπεδο διαβίωσης των εργατών καλυτερεύει όταν αυξάνονται οι μισθοί και αντίστοιχα όταν οι μισθοί μειώνονται αυτό χειροτερεύει. Ωστόσο οι εργάτες σαν καταναλωτές είναι δυσαρεστημένοι γιατί η καπιταλιστική κοινωνία αυξάνει τις ανάγκες τους με τόσο γρήγορο ρυθμό που ίδιοι δεν μπορούν να τις καλύψουν γιατί δεν έχουν το απαραίτητο εισόδημα. Επίσης η μηχανοποίηση της παραγωγής μειώνει και την ευχαρίστηση τους από την εργασία τους ενώ ταυτόχρονα υποταγή στο κεφάλαιο αποτελεί αναγκαίο γεγονός. Συνολικά η αύξηση της μηχανοποίησης μειώνει τις θέσεις εργασίας οπότε η εργατική τάξη σαν σύνολο ζει σε χειρότερες συνθήκες.

Σύμφωνα με τους Screpanti και Zamagni (2004), από τον πρώτο νόμο του Marx προκύπτουν ακόμα δύο νόμοι. Ο ένας αφορά την τάση των κρίσεων να γίνονται όλο και εντονότερες. Αυτό συμβαίνει γιατί προκειμένου να ξεπεραστεί μία κρίση, το κεφάλαιο χρειάζεται καινοτομίες και αυτό μειώνει το κλάσμα προϊόντος-κεφαλαίου επομένως η κρίση που θα ακολουθήσει θα είναι πιο δύσκολο να ξεπεραστεί. Επιπλέον ο μισθός αυξάνεται με αποτέλεσμα κάθε επόμενη κρίση να επιφέρει μία μεγαλύτερη

πτώση του κέρδους από ότι κάθε προηγούμενη. Αυτό σημαίνει ότι η τεχνολογική πρόοδος σε συνδυασμό με την ταξική διαφορά θα επιδεινώσει τις συγκρούσεις γιατί θα μειωθούν οι επενδύσεις..

Ο τέταρτος και τελευταίος νόμος αφορά την δομή των αγορών και το μέγεθος των επιχειρήσεων. Οι καπιταλιστές πιέζουν προκειμένου να συγκεντρώσουν μεγαλύτερο κεφάλαιο. Έτσι αυξάνεται το μέγεθος των εταιρειών. Ο ανταγωνισμός μεταξύ των κεφαλαιοκρατών είναι εξίσου σκληρός και ισχυρός με τον ανταγωνισμό μεταξύ εργατών και κεφαλαίου. Γεγονός θετικό καθώς είναι ένας τρόπος να ελεγχθεί η καπιταλιστική αναρχία.

2.2.4 Πρώτη Φάση του Κομμουνισμού

Οι καπιταλιστές προκειμένου να αυξήσουν τα κέρδη τους βρίσκονται μεταξύ τους σε έναν ατέρμονο ανταγωνισμό. Προσπαθούν να επεκτείνουν την κλίμακα της παραγωγής σε βάρος των ανταγωνιστών τους. Όμως η αύξηση της παραγωγής απαιτεί περισσότερους εργάτες, για να τους αποκτήσουν θα πρέπει να αυξήσουν τους μισθούς οπότε η υπεραξία τείνει να μειωθεί. Η αύξηση των μισθών όμως για τους καπιταλιστές αποτελεί πρόβλημα καθώς μειώνονται τα κέρδη τους. Προκειμένου να βρεθεί λύση σε αυτό το πρόβλημα αντικαθιστούν ένα ποσοστό των εργατών με μηχανές. Οι μηχανές εξοικονομούν χρόνο παραγωγής και αυξάνουν την παραγωγικότητα. Το γεγονός ότι οι άνθρωποι πλέον είναι εύκολα αντικαταστάσιμοι ωθεί τους καπιταλιστές να μειώσουν τους μισθούς τους, με ένα τμήμα του εργατικού δυναμικού να είναι άνεργο. Ωστόσο αυτή λύση είναι εξίσου δυσάρεστη τόσο για το εργατικό δυναμικό όσο και για τους καπιταλιστές. Αυτό συμβαίνει γιατί η αγορά μιας μηχανής κοστίζει ακριβώς τόσο όσο και τα κέρδη που πρόκειται να εξασφαλίσει στον καπιταλιστή. Ο καπιταλιστής από τις μηχανές δεν μπορεί να έχει κέρδος δεδομένου ότι το κέρδος προκύπτει μέσω της υπερεργασίας του ανθρώπινου δυναμικού. Οπότε καλείται να βρει τη χρυσή τομή, αυτή που θα του εξασφαλίσει το επιθυμητό κέρδος. Πρέπει να βρει ποιο είναι το ιδανικό μέγεθος εργατών και μηχανών που πρέπει να έχει στη διάθεσή του για να πετύχει το σκοπό του.

Ο κάθε καπιταλιστής μπορεί να ελπίζει στα κέρδη μόνο εάν βρίσκεται ένα βήμα μπροστά από τον ανταγωνιστή του. Αυτό είναι εφικτό με την αύξηση των μηχανών και τη μείωση της εργατικής δύναμης. Συνακόλουθα ένα πολύ μεγάλο μέρος του πληθυσμού μένει άνεργο. Ο λαός δεν έχει τα χρήματα για να αγοράσει την παραγόμενη ποσότητα και οι εργαζόμενοι δεν είναι αρκετοί για να την αγοράσουν. Οπότε οι τιμές των προϊόντων μειώνονται. Η δυσaréσκεια των εργατών ολοένα και αυξάνεται καθώς πλέον αδυνατούν να αγοράσουν ακόμα και τα απαραίτητα. Στη συνέχεια ακολουθούν οι χρεοκοπίες των μικρών επιχειρήσεων. Αυτή είναι η κρίση του καπιταλισμού.

Αυτή η κρίση του καπιταλισμού δίνει επιπλέον δύναμη στους ευκατάστατους ανθρώπους, γιατί μπορούν να αγοράζουν μηχανές σε τιμές πολύ χαμηλότερες της αξίας τους. Σύντομα δημιουργείται ξανά υπεραξία. Όλος αυτός ο μηχανισμός έχει σαν

αποτέλεσμα το σύστημα να επεκτείνεται. Σταδιακά ο πλούτος συγκεντρώνεται στους λίγους, οι άνθρωποι που βιώνουν την φτώχεια ολοένα και αυξάνονται. Παράλληλα αυξάνεται και η ανάγκη για επανάσταση προκειμένου να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής.

Η οικονομική σκέψη του Marx έχει ως σκοπό να κάνει τους ανθρώπους να καταλάβουν πώς το κεφάλαιο δεν μπορεί να αυξάνεται επ' άπειρον και μία επανάσταση υπό συνθήκες εξαθλίωσης είναι αναπόφευκτη. Ο Marx δεν εξέτασε διεξοδικά τους λόγους που γίνεται η συγκεντροποίηση του κεφαλαίου. Αυτό που είπε ωστόσο είναι πως τα μεγαλύτερα κεφάλαια πάντα θα νικούν τα μικρότερα. Ολόκληρο το σύστημα καταρρέει. Οι εργάτες ξεσηκώνονται καταλαμβάνουν τα εργοστάσια και δημιουργούν μία κομμουνιστική κοινωνία η οποία βάζει τέλος στην εκμετάλλευση.

2.3 John Maynard Keynes

Το 1883 την χρονιά που πέθανε ο Marx γεννήθηκε ο Keynes. Σήμερα θα μπορούσαμε να πούμε πως ένας μεγάλος φιλόσοφος της πολιτικής οικονομίας με το θάνατο του, παρέδωσε τη σκυτάλη σε έναν επόμενο. Ο John Maynard Keynes προερχόταν από μία μορφωμένη και πολύ ευκατάστατη οικογένεια του Κέιμπριτζ. Και οι δύο του γονείς προέρχονταν από επιφανείς οικογένειες της Αγγλίας. Ο πατέρας του ήταν γραμματέας του τοπικού πανεπιστημίου και η μητέρα του ήταν μία ισχυρή προσωπικότητα που ασχολήθηκε με τον εθελοντισμό, μετά από μία μακρά της ενασχόληση με τα κοινά της πόλης καθώς μάλιστα, ήταν η πρώτη γυναίκα δήμαρχος του Κέιμπριτζ το 1932. Ο Keynes μεγάλωσε σε ένα περιβάλλον διανοούμενων, αυτό τον οδήγησε να αριστεύσει στην εκπαίδευσή του δείχνοντας μεγάλη ευρυμάθεια και ευστροφία αλλά και μία γενικότερη ευφυΐα.

Αρχικά σπούδασε μαθηματικά, όπου τότε ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα με την φιλοσοφία. Ήταν μέλος των «αποστόλων» μιας μυστικής ομάδας της εποχής η οποία απαρτιζόταν από τους ευφυέστερους μαθητές, όπου συζητούσαν για επίκαιρα ζητήματα. Το 1906 δίνοντας εξετάσεις, κατάφερε να εργαστεί στο υπουργείο των Ινδιών. Συγκεκριμένα στο τμήμα εσόδων στατιστικής και εμπορίου. Η εργασία αυτή δεν τον άφησε ικανοποιημένο με αποτέλεσμα δύο χρόνια αργότερα να επιστρέψει στις σπουδές του στο Κέιμπριτζ, εκεί ο δάσκαλος του Alfred Marshall τον παρότρυνε να στραφεί στα οικονομικά. Η ακαδημαϊκή του δραστηριότητα διευρύνθηκε καθώς καταπιάστηκε με καλλιτεχνικά και επιχειρηματικά ενδιαφέροντα. Ο Keynes συνήθιζε να δημοσιοποιεί τις απόψεις του για τα τρέχοντα οικονομικά ζητήματα. Το 1911 ανέλαβε στην εφημερίδα economic journal την αρχισυνταξία της οικονομικής επιθεώρησης, μία θέση που θα διατηρούσε μέχρι το τέλος της ζωής του.

Το 1913 κυκλοφόρησε το πρώτο του βιβλίο με τίτλο το νόμισμα και τα χρηματοοικονομικά των Ινδιών. Ο Keynes στο βιβλίο αυτό υποδεικνύει τον τρόπο της σταθεροποίησης των τιμών στην Ινδία καθώς πίστευε ότι η ποσότητα του χρήματος καθορίζει και τα επίπεδα των τιμών. Εξηγούσε πως οι μεταβολές στις τιμές γίνονται με

βάση την μεταβολή στην προσφορά του χρήματος. Το 1914, όταν ξέσπασε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, προσελήφθη στο υπουργείο Οικονομικών όντας έμπειρος σε εξωτερικές οικονομικές υποθέσεις. Εκεί απέδειξε την ικανότητα του να διαχειρίζεται τα κέρδη από το ξένο συνάλλαγμα, τα έσοδα από δάνεια και τις εισπράξεις από ξένα χρεόγραφα. Μεγάλο ήταν το ενδιαφέρον του Keynes για την εξασφάλιση συναλλάγματος που ήταν απαραίτητο για τις εξωτερικές δαπάνες της Αγγλίας. Ο Bertrand Russell, φίλος του και φιλόσοφος μαθηματικός, υποστήριξε πως η δουλειά του εκείνη την εποχή στο υπουργείο οικονομικών ήταν να βρίσκει τρόπους να σκοτώνονται όσο το δυνατόν περισσότεροι Γερμανοί στρατιώτες με το λιγότερο δυνατό κόστος για την μεγάλη Βρετανία.

Μέχρι να λήξει ο πόλεμος είχε γίνει τόσο γνωστός με τις οικονομικές του ικανότητες στην πολιτική και στην διοίκηση, ώστε τον επέλεξαν για την βρετανική αντιπροσωπεία όπου θα συμμετείχε στην συνδιάσκεψη ειρήνης των Βερσαλλιών το 1919. Εκεί κατά τη διάρκεια της διάσκεψης παραιτήθηκε παρά την σκληρή του δουλειά, καθώς θεώρησε ότι οι όροι της συνθήκης ήταν άκρως εκδικητικοί προς την Γερμανία και υπονόμειναν μακροπρόθεσμα την παγκόσμια οικονομία.

Στις 18 Ιανουαρίου 1919 στο παλάτι των Βερσαλλιών έλαβε χώρα η συνδιάσκεψη της ειρήνης. Ο Keynes ήταν πληρεξούσιος του Βρετανού υπουργού οικονομικών στο ανώτατο οικονομικό συμβούλιο. Ένα βασικό ζήτημα που τέθηκε στο συμβούλιο ήταν ποια από τις ηττημένες χώρες έπρεπε να αναλάβει το κόστος του πολέμου. Τον Μάρτιο ο Keynes εισήγαγε μία πρόταση διακανονισμού των χρεών όλων των κρατών. Αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα μια ομαλή ευρωπαϊκή ανοικοδόμηση. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του αυτός ο δρόμος, δείχνει στους λαούς της Ευρώπης μια οδό, από την οποία η διατροφή, η απασχόληση και τακτική ζωή, μπορούν να ξαναβρούν το δρόμο τους.

Ο πιο σημαντικός δανειστής στον πόλεμο υπήρξαν οι ΗΠΑ οι οποίες είχαν δώσει δάνεια περίπου 11 δισεκατομμυρίων τα οποία τώρα έπρεπε να ξεπληρωθούν. Στις 28 Ιουνίου 1919, υπογράφηκε η συνθήκη των Βερσαλλιών, οι όροι της οποίας ήταν άκρως ταπεινωτικοί για την Γερμανία καθώς έχανε μεγάλο μέρος εθνικών εδαφών, ανθρακωρυχείων και της βιομηχανίας της. Κλήθηκε να παραχωρήσει μεγάλο μέρος του σιδηροδρομικού της υλικού και της παραγωγής άνθρακα. Τέλος ο στρατός της απαγορεύτηκε να αποτελείται από περισσότερους των 100.000 στρατιωτών. Λίγες μέρες νωρίτερα ο Κένυς, προβλέποντας ότι θα υπογραφόταν η συνθήκη με τους συγκεκριμένους όρους, είχε παραιτηθεί.

Στις 12 Δεκεμβρίου του 1919 δημοσίευσε το βιβλίο του με τίτλο «οι οικονομικές συνέπειες της ειρήνης», το οποίο πούλησε σε έξι μήνες 100.000 αντίτυπα και μεταφράστηκε σε 12 γλώσσες. Πλέον αποτελεί ένα από τα κορυφαία έργα του μαζί με την γενική θεωρία που θα εκδώσει το 1936. Αυτά τα δύο βιβλία του χάρισαν και την παγκόσμια φήμη. Οι βασικές του απόψεις στο βιβλίο “οικονομικές συνέπειες της ειρήνης”, βασίζονταν πρώτον στο γεγονός ότι η Γερμανία δεν είχε τη δυνατότητα εκ των πραγμάτων να πληρώσει τις προβλεπόμενες αποζημιώσεις και δεύτερον στο ότι η Ευρώπη ήταν ευάλωτη στον πολιτικό εξτρεμισμό. Υποστήριξε πως πράγματι η

Γερμανία είχε μεγάλο μέρος της ευθύνης για τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο ωστόσο η λύση έπρεπε να βρεθεί με γνώμονα την ειρήνη και όχι το μίσος και τον εθνικό εγωισμό. Κατά κάποιον τρόπο ο Keynes είχε προβλέψει την ανάπτυξη του γερμανικού εθνικισμού μέσω της ταπεινωτική συνθήκης των Βερσαλλιών. Και πράγματι ο Αδόλφος Χίτλερ κατά την διάρκεια της εξουσίας του, επιτέθηκε στη συνθήκη αρνούμενος να την εφαρμόσει. Ένας νέος πόλεμος ακόμα πιο καταστροφικός από τον προηγούμενο ήταν πλέον επί θύραις.

Ένα ακόμα μεγάλο έργο του Keynes είναι το Treatise on money (Η πραγματεία για το χρήμα). Το έργο του ξεκινάει κάνοντας μία ιστορική αναδρομή. Σε αυτήν ο Κέυνς δηλώνει πως τα άτομα που αποταμίευαν ήταν τα ίδια άτομα που έκαναν και τις επενδύσεις. Ωστόσο όταν η κατανομή του πλούτου επεκτάθηκε σε περισσότερα μέλη της κοινωνίας, η αποταμίευση διαχωρίστηκε από την επένδυση. Ο Κέυνς αναζητά πώς μετριέται η ευημερία ενός έθνους εστιάζοντας στα εισοδήματα που κερδίζει ο καθένας ατομικά, αλλά και η κοινωνία σε συλλογικό επίπεδο. Όταν η πλειοψηφία έχει υψηλά εισοδήματα τότε το κράτος ευημερεί, ενώ όταν μειώνεται το εισόδημα έχουμε ύφεση. Δίνει πολύ μεγάλη σημασία στο γεγονός ότι τα χρήματα αλλάζουν χέρι προκειμένου οι άνθρωποι να καλύψουν τις ανάγκες τους και αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αναζωογονείται η οικονομία.

Βέβαια υπάρχει ένα τμήμα των χρημάτων μας το οποίο αποταμιεύουμε, αυτό έχει ως αποτέλεσμα να επιστρέφουμε στην κοινωνία λιγότερα χρήματα από αυτά που μας έδωσε. Και αυτό το «πάγωμα» όταν συμβαίνει για μεγάλο χρονικό διάστημα οδηγεί στην ύφεση της οικονομίας. Ωστόσο όπως σημειώνει ο Keynes αυτό δεν συμβαίνει γιατί τοποθετούμε τα χρήματα μας σε καταθέσεις (οι τράπεζες δανείζουν από τις καταθέσεις στις επιχειρήσεις αυτές, με την δραστηριότητα τους δημιουργούν κέρδη και μισθούς), μετοχές και ομόλογα και με αυτό τον τρόπο κάνουμε δυνατή την επαναχρησιμοποίησή τους. Τα δυσάρεστα για την οικονομία έρχονται μόλις σταματούν να γίνονται νέες επενδύσεις. Συνεπώς η επένδυση αποτελεί τον κινητήριο τροχό για την οικονομία. Για τον λόγο αυτό ο Keynes προτείνει μείωση των αποταμιεύσεων και αύξηση των επενδύσεων. Γιατί όταν αυξάνεται η ζήτηση αυξάνεται και η παραγωγή, οπότε μειώνεται η ανεργία. Συνεπώς η ζήτηση θα πρέπει να αυξηθεί μέχρι το σημείο της πλήρους απασχόλησης.

Στην πράξη όμως, αυτή η φαινομενικά τέλεια θεωρία του Keynes αποδείχτηκε ελλιπής. Μάλιστα το 1931 κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας του στο Σικάγο ήρθε αντιμέτωπος με την ανεργία, τότε παραδέχτηκε ότι ακόμα και η ανεργία αποτελεί μέρος της οικονομικής ισορροπίας. Τα οικονομικά γεγονότα της εποχής αποδείκνυαν ότι η θεωρία του δεν λειτουργούσε και αυτό τον οδήγησε στο να γράψει το επόμενο πετυχημένο από τα βιβλία του με το όνομα «γενική θεωρία». «Για να καταλάβεις την διανοητική μου κατάσταση, θα πρέπει να γνωρίζεις ότι γράφω ένα βιβλίο οικονομικής θεωρίας, που είμαι πεπεισμένος ότι θα φέρει επανάσταση- όχι φαντάζομαι αμέσως, αλλά μέσα στα επόμενα 10 χρόνια- στον τρόπο που ο κόσμος αντιμετωπίζει τα οικονομικά του προβλήματα(...). Δεν έχω απαίτηση να με πιστέψεις εσύ ή

οποιοσδήποτε άλλος αυτή τη στιγμή. Εγώ ο ίδιος πάντως, δεν το ελπίζω απλώς, αλλά είμαι απόλυτα βέβαιος» (John Maynard Keynes 1935).

Η γενική θεωρία όπως πολύ σωστά προέβλεψε ο Keynes, θεωρείται επαναστατική γιατί έθεσε έναν νέο τρόπο λειτουργίας της οικονομίας αλλά και τον ρόλο του κράτους σχετικά με αυτήν. Αναλύει την συμπεριφορά του οικονομικού συστήματος στο σύνολό της, δηλαδή ασχολείται με τα συνολικά εισοδήματα, κέρδη, προϊόντα, την συνολική απασχόληση και επενδύσεις, τέλος με την συνολική αποταμίευση. Οι οικονομολόγοι μέχρι τότε είχαν καταπιαστεί με τη προσφορά και τη ζήτηση μόνο σε σχέση με μεμονωμένα αγαθά ποτέ στο σύνολο τους. «Συνεπώς δεν θα ήταν υπερβολή εάν υποστηρίζαμε ότι ο Keynes υπήρξε θεμελιωτής αυτού που σήμερα καλείται μακροοικονομική ανάλυση» (Τσουλφίδης 2004). Ένας επιπλέον λόγος που θεωρείται επαναστατικό αυτό το έργο, είναι γιατί διαφωνεί από την κλασική άποψη σχετικά με τον μηχανισμό ασφαλείας της οικονομίας, δηλαδή υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει κανένας αυτόματος μηχανισμός που θα επιφέρει την ομαλή λειτουργία της. Αυτό που συμβαίνει είναι ότι όταν η οικονομία βρίσκεται στο χειρότερο σημείο της ύφεσης, τα εισοδήματα μειώνονται και μαζί με αυτά και οι αποταμιεύσεις. Το αποτέλεσμα είναι οι αποταμιεύσεις να αρχίζουν να μειώνονται μέχρι να εξαντληθούν εντελώς. Σε εκείνο ακριβώς το σημείο που οι άνθρωποι αρχίζουν να χάνουν από τις αποταμιεύσεις τους επεμβαίνει η τράπεζα. Οι τράπεζες προσφέρουν χαμηλά επιτόκια με σκοπό την προσέλκυση δανειστών, οι οποίοι θα επενδύσουν τα χρήματα και με αυτόν τον τρόπο θα επέλθει η ανάπτυξη.

Με τις επενδύσεις ωστόσο δεν εγγυάται η ανάπτυξη, ο λόγος είναι αρχικά ότι κάποιες από αυτές δεν αποδίδουν. Οι περισσότερες επενδύσεις απαιτούν κάτι περισσότερο κάτι νέο, απαιτούν την εξέλιξη. Όμως αυτό είναι δύσκολο να το πετύχει κανείς. Επομένως οι ευκαιρίες για μία επιτυχημένη επένδυση δεν εμφανίζονται κάθε μέρα. Τότε τα ηνία αναλαμβάνει το κράτος, το οποίο αυξάνει τις κρατικές του δαπάνες με στόχο την εξασφάλιση εισοδημάτων. Το κατορθώνει κάνοντας νέα δημόσια έργα και μειώνοντας τους φόρους. Στη συνέχεια οι επιχειρήσεις απασχολούν περισσότερο προσωπικό αφού πλέον έχει αρχίσει να κινείται η αγορά. Το αποτέλεσμα αυτής της αλυσίδας είναι ο περιορισμός της ανεργίας και η σταδιακή έξοδος από την ύφεση με κινητήρια δύναμη το κράτος.

Τέλος, υπήρχε η διαδικασία του πολλαπλασιαστή, που αύξανε τα εισοδήματα και την απασχόληση στο πολλαπλάσιο. Πολλαπλασιαστής είναι το κλάσμα της μεταβολής του προϊόντος ισορροπίας προς την μεταβολή της αυτόνομης δαπάνης που την προκάλεσε.

Όλα όσα είχε αναφέρει ο Keynes στην Γενική Θεωρία βρήκαν αντίκρισμα στην πολιτικοοικονομική σκηνή. Έχει προηγηθεί το Μεγάλο κραχ στις ΗΠΑ (1929) και η οικονομική κατάσταση ήταν εξαιρετικά κρίσιμη για όλους. Το βασικό πρόβλημα που περιγράφει στη Γενική Θεωρία είναι η χαμηλή καταναλωτική ζήτηση. Ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού ήταν άνεργο οπότε εκ των πραγμάτων δεν είχαν αγοραστική ικανότητα, ενώ ταυτόχρονα οι άνθρωποι που εργαζόνταν αποταμίευαν τα χρήματά τους υπό τον φόβο ότι ενδεχομένως θα βρεθούν και αυτοί σύντομα άνεργοι. Δεδομένου ότι

η οικονομία αποτελεί μια αλυσίδα γεγονότων η μειωμένη ζήτηση επέφερε και μειωμένη παραγωγή. Η τότε κυβέρνηση με πρόεδρο τον Franklin Delano Roosevelt προσπάθησε να ανακάμψει την οικονομία προσφέροντας θέσεις εργασίας στους ανέργους, μέσω της υλοποίησης δημόσιων έργων. Αυτά υπό την καθοδήγηση του Keynes καθώς το 1934 συναντήθηκε με τον Roosevelt με σκοπό να τον συμβουλευτεί για το πως να διαχειριστεί ορθά το τεράστιο οικονομικά πρόβλημα των ΗΠΑ υποδεικνύοντάς του τρόπους αντιμετώπισης. Το ίδιο μοτίβο ανάπτυξης της οικονομίας ακολούθησαν και τα κράτη της Δύσης.

Η παρέμβαση του κράτους δεν περιορίστηκε μόνο στην δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αλλά επενέβη και στους εισοδηματίες αυτούς που ο Keynes ονόμαζε *rentiers* (ραντιέρηδες). Αυτοί οι εισοδηματίες έβγαζαν χρήματα μέσω των τόκων ή και των ενοικίων που λάμβαναν. Στόχος ήταν η αύξηση των επενδύσεων και η μείωση των κερδοσκοπικών δραστηριοτήτων. Ο Keynes το αποκάλεσε *euthanasia of rentiers* δηλαδή ευθανασία των ραντιέρηδων. Επιπλέον η κεντρική τράπεζα απέκτησε πια μια δυναμική παρουσία δανείζοντας στο κράτος προκειμένου να υλοποιηθούν τα δημόσια έργα. Το κράτος δημιούργησε φορείς οι οποίοι είχαν ως στόχο την οικονομική ενίσχυση των ανέργων αλλά και την προσφορά επιδοτήσεων στους αγρότες. Με βάση αυτές τις αλλαγές το οικονομικό σύστημα αναζωογονήθηκε καθώς η αγορά άρχισε ξανά να κινείται. Η ζήτηση και η παραγωγή αυξήθηκαν, οι βιομηχανίες έκαναν επενδύσεις, αργά και σταθερά η οικονομία έδειχνε να ανακάμπτει. Άνεργοι βέβαια μέχρι και το 1939 υπήρχαν. Ωστόσο το πρόβλημα λύθηκε όταν ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος καθώς υπήρξε μια θεαματική αύξηση των θέσεων εργασίας στη πολεμική βιομηχανία.

Το 1940 η κυβέρνηση Churchill, προσέφερε στον Keynes μια θέση στο Υπουργείο Οικονομικών, όπου εργάστηκε αφιλοκεδώς σε όλη την διάρκεια του πολέμου ως οικονομικός σύμβουλος. Το 1941 κατέλαβε μια θέση στο συμβούλιο της τράπεζας της Αγγλίας και το 1942 που απονεμήθηκε ο τίτλος του βαρόνου. Γεγονός που αποτέλεσε ύψιστο σημείο της επιστημονικής και κοινωνικοπολιτικής του κατάρτισης. Πάνω στις προτάσεις του Keynes βασίστηκε όλη η βρετανική οικονομία κατά τη διάρκεια του πολέμου. Το 1944 ιδρύθηκαν η Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο τα οποία ωφελούσαν κατά κύριο λόγο τις ΗΠΑ. Αρχικά ο Keynes δεν συμφωνούσε με την ίδρυσή τους λόγω των ριζοσπαστικών του ιδεών, τελικά όμως συμφώνησε με τον όρο να λειτουργούν σύμφωνα με τις ιδρυτικές τους αρχές.

Όλα αυτά τα χρόνια ο Keynes αντιμετώπιζε προβλήματα υγείας όμως πλέον η κατάστασή του είχε υποτροπιάσει. Στις 21 Απριλίου του 1946 υπέστη καρδιακή προσβολή. Πέθανε σε ηλικία 63 ετών.

Τα χρόνια που ακολούθησαν οι θεωρίες και οι προτάσεις του ακολούθηθηκαν κατά γράμμα. Τότε εμφανίστηκαν και οι πρώτοι κενσινανοί οικονομολόγοι οι οποίοι δίδασκαν τις θεωρίες του αλλά και συνέχισαν το έργο του. Μετά το τέλος του πολέμου η οικονομία διένυσε μια από τις καλύτερες οικονομικά εποχές και έμεινε στην ιστορία ως η “Χρυσή Εποχή” 1945-1973. Αυτή η οικονομική ευημερία δεν επήλθε ταυτόχρονα σε όλες τις χώρες. Οι πρώτες χώρες που έζησαν αυτή την ευημερία ήταν η Μεγάλη Βρετανία αλλά και η Γερμανία. Οι τελευταίες ήταν οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου ωστόσο η ευημερία σε αυτές εκδηλώθηκε την επόμενη δεκαετία. Τέλος την

μεταπολεμική εποχή δημιουργήθηκε μια ενιαία ευρωπαϊκή αγορά και στην συνέχεια η Ευρωπαϊκή Ένωση.

2.3.1 Το Τέλος του Κεϋνσιανισμού έως Σήμερα

Η τριακονταετία της χρυσής εποχής έμοιαζε να ήρθε στο τέλος της μετά από κάποια γεγονότα τα οποία σύντομα κλόνισαν την διεθνή οικονομία, όπως η κατάρρευση του συστήματος σταθερών ισοτιμιών Bretton Woods, οι δύο πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του '70 και η έκρηξη του στασιμοπληθωρισμού. Τα αποτελέσματα ήταν αισθητά στην βιομηχανική παραγωγή η οποία ελαττώθηκε σημαντικά, το διεθνές εμπόριο περιορίστηκε, οι πτωχεύσεις αυξήθηκαν όπως επίσης και οι απολύσεις. Ο κεϋνσιανισμός έπαψε να θεωρείται η βάση για μία αποτελεσματική πολιτική, γιατί πλέον βρέθηκε μπροστά σε ένα αδιέξοδο. Η αύξηση των τιμών και η μείωση της παραγωγής, θα μπορούσαν να ελεγχθούν μέσω των δημοσίων δαπανών, αυτό όμως θα εκτίνασσε περαιτέρω τον πληθωρισμό. Τώρα πια στο προσκήνιο είχε έρθει ο έλεγχος του πληθωρισμού, η διατήρηση της σταθερότητας του ισοζυγίου πληρωμών και η εξασφάλιση επαρκούς εφοδιασμού σε ενεργειακούς πόρους.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970 η Κεϋνσιανή πολιτική εγκαταλείφτηκε καθώς θεωρήθηκε όχι μόνο αναποτελεσματική, αλλά και υπεύθυνη για τη αύξηση των προβλημάτων της καπιταλιστικής συσσώρευσης.

Κεφάλαιο 3^ο

«Οικονομικοί Κύκλοι»

3. Εισαγωγή

Η πορεία της οικονομίας δεν είναι ομαλή αλλά παρουσιάζονται πολλές διακυμάνσεις. Οι διακυμάνσεις αυτές διαφέρουν ως προς την συχνότητα τους (περιοδικότητα) την διάρκεια και την ένταση τους. Οι επενδύσεις, η βιομηχανική παραγωγή, τα κέρδη των επιχειρήσεων, οι εισαγωγές και το ύψος των δανείων που παίρνουν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις από τις τράπεζες είναι όλα οικονομικά μεγέθη τα οποία επηρεάζουν τις οικονομικές διακυμάνσεις θετικά εφόσον συμβούν.

Εκτός όμως από τα οικονομικά μεγέθη που επηρεάζουν τις οικονομικές διακυμάνσεις θετικά, υπάρχουν και αυτά που τις επηρεάζουν αρνητικά. Μερικά από αυτά είναι τα ποσοστά ανεργίας, ο αριθμός των απολύσεων, η χρεοκοπία των επιχειρήσεων και οι απαιτήσεις των τραπεζών πάνω στα δάνεια που έχουν χορηγήσει, που δεν είναι σίγουρο αν μπορούν τελικά να εξοφληθούν από τους δανειολήπτες όπως είχε συμφωνηθεί στην αρχή .

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι οικονομικές διακυμάνσεις επηρεάζονται από παράγοντες οι οποίοι δεν είναι πάντα οικονομικής φύσεως, μερικοί από αυτούς είναι οι αρρώστιες - παγκόσμιες πανδημίες π.χ (covid-19) οι πόλεμοι, οι φυσικές καταστροφές (σεισμοί, πλημμύρες, κλπ.), οι καινοτομίες στα προϊόντα και στην παραγωγή, οι κυβερνήσεις (πολιτικός κύκλος) κ.α.

Βέβαια πολλές φορές υπάρχουν οικονομικοί παράγοντες όπως είναι τα ελλείμματα-δημόσιο χρέος, η υποκατανάλωση δηλαδή, η ελαττωμένη κατανάλωση προϊόντων συγκριτικά με την παραγωγή τους, η υπερεπένδυση, δηλαδή διάθεση πολύ μεγάλου μέρους του εισοδήματος για επενδύσεις και πολύ μικρού για κατανάλωση κ.α.

Προφανώς, όσο πιο περίπλοκη είναι η οικονομία και όσο περισσότερες συναλλαγές γίνονται, τόσο πιθανότερο είναι να κυμαίνονται τα οικονομικά μεγέθη. Οι διακυμάνσεις που παρατηρήθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου πριν από την εμφάνιση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής περιλαμβάνουν κυρίως αλλαγές στην παραγωγή των γεωργικών προϊόντων, αλλά και αλλαγές στις τιμές, ενώ το ποσοστό ανεργίας, το επενδυτικό κεφάλαιο και άλλες μεταβλητές εμφανίζονται μετά την εμφάνιση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής .

Σε αυτήν την περίπτωση, το βασικό σημείο για να ακολουθήσετε την επιστημονική διαδικασία είναι η μετάβαση από την παρατήρηση κρίσεων και οικονομικής αναταραχής σε παρατήρηση του σημείου όπου οι διακυμάνσεις και οι κρίσεις εμφανίζονται επανειλημμένα για μια χρονική περίοδο. Επομένως, το δεύτερο χαρακτηριστικό που αποτελεί τη βάση της έννοιας των οικονομικών κύκλων πρέπει να είναι μια συγκεκριμένη περιοδικότητα στις οικονομικές διακυμάνσεις. Αυτή η συνάρτηση δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητη από τη στρατηγική που ακολουθείται. Ως παθολογικό φαινόμενο με κοινωνική επιρροή, είναι σημαντικό να εξετάσουμε και να αναλύσουμε λεπτομερώς την κρίση. Ωστόσο, αυτό μπορεί τουλάχιστον να αποδοθεί εν

μέρει στις προσπάθειες πρόβλεψης και αποφυγής μελλοντικών κρίσεων. Η πρώτη αναφορά κρίσης ήταν στα τέλη του 18ου αιώνα.

Ο Malthus θα διακρίνει πρώτα μεταξύ διαφορετικών δυνάμεων που ενεργούν ταυτόχρονα στο καπιταλιστικό σύστημα και μπορεί να προκαλέσουν διαφορετικούς τύπους διακυμάνσεων με αντιφατικούς τρόπους. Θα κάνει διάκριση μεταξύ της κανονικότητας του επιχειρηματικού κύκλου και της παράτυπης τάσης των αλλαγών στις τιμές. Παρά την ορολογία, υπάρχουν προφανώς διαφορές. Πιστεύει ότι αυτή η παράτυπη τάση είναι το αποτέλεσμα του κύκλου του πληθυσμού (αλλαγή πληθυσμού), για τον Malthus αυτό που τώρα ονομάζουμε οικονομικό κύκλο είναι ο κύκλος προσφοράς και ζήτησης (Commons κ.α. 1922). Η συμβολή του Malthus είναι εξαιρετικά σημαντική γιατί είναι η πρώτη προσπάθεια να συνδυαστεί η οικονομική κυκλικότητα με αυτό που αποκαλούμε τάσεις.

Η παραπάνω ιδέα θα επηρεάσει την σκέψη του Schumpeter καθώς θα αποτελέσει τη βάση για τη θέση περί εξέλιξης της οικονομίας, της συνεχούς κίνησης, δηλαδή, παράλληλα με τον οικονομικό κύκλο.

Το 1825 ήταν η πρώτη δυνατή διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση, που επικεντρώθηκε κυρίως σε κερδοσκοπικές επενδύσεις στην Τράπεζα της Αγγλίας και τη Λατινική Αμερική, ενώ έμεινε γνωστή για τις επενδύσεις στο φανταστικό κράτος ονόματι Roiais. Το αποκορύφωμα αυτής της κρίσης ήταν η κατάρρευση των τιμών του χρηματιστηρίου και η κατάρρευση 60 βρετανικών τραπεζών. Μέχρι το 1883, όταν ο Μαρξ πέθανε, είχε καταγράψει έξι οικονομικές κρίσεις το 1825, το 1836, το 1847, το 1857, το 1866 και το 1874 (Engels 1976, σελ. 219). Η εμφάνιση μιας οικονομικής κρίσης κάθε δέκα χρόνια τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό καθορίζει τη συζήτηση για τον ίδιο τον κυκλικό φαινομένων, και έτσι καθορίζει τα τυπικά χαρακτηριστικά του οικονομικού κύκλου. Με άλλα λόγια, η ίδια η πραγματικότητα έθεσε τα θεμέλια για τον ορισμό της έννοιας, ορίζοντας έτσι το όνομα του «κύκλου».

Στο έργο του Juglar¹³, τα διάφορα στάδια του οικονομικού κύκλου περιλαμβάνουν την ευημερία, την κρίση και την ρευστοποίηση. Στην εποχή της ευημερίας οι άνθρωποι γίνονται εξαιρετικά αισιόδοξοι (1862, σελ. 202 και 205–206) και επιδίδονται στην υπέρ-κερδοσκοπία. καθώς είναι στην ανθρώπινη φύση η παραβίαση των ορίων. Η ηγεμονία της εκδοχής της ύπαρξης ανθρώπινης φύσης που ορίζει την ανθρώπινη συμπεριφορά επηρεάζει και την οικονομική σκέψη. Έτσι, προκύπτει το επιχείρημα αντεστραμμένο, «είναι στην ανθρώπινη φύση η υπέρβαση των ορίων» (1862, σελ. 20). Το αποτέλεσμα είναι η υπερβολική κερδοσκοπία, «υπερβολική επένδυση σε πάγια περιουσιακά στοιχεία», απερίσκεπτη κερδοσκοπία «πάνω από τις δυνατότητες» (1862, σελ. 25, 142, 208) και κακή διαχείριση της πίστης, υπερβολική αύξηση τιμών και απροσδόκητη ανάπτυξη της βιομηχανίας. Ορισμένες "υπερβολές" αφορούν την τραπεζική αγορά και τα χρηματιστήρια, ενώ άλλες περιλαμβάνουν την παραγωγή και

¹³ Ο Clement Juglar ήταν Γάλλος στατιστικολόγος. Έγινε ευρέως γνωστός για θεωρία του στους οικονομικούς κύκλους.

την αγορά εμπορευμάτων. Τα έξοδα υπερβαίνουν τα έσοδα και οι επενδύσεις υπερβαίνουν τις καταθέσεις. (Juglar 1862, σελ. 164)

3.1 Πως Μπορεί να Μεταβληθεί ένας Οικονομικός Κύκλος;

Καταρχάς από τα νοικοκυριά, διότι αυτά αποφασίζουν τι θα δαπανήσουν. Συγκεκριμένα τα νοικοκυριά με την ποσότητα εργασίας που προσφέρουν, δηλαδή πολλές φορές η προσφερόμενη ποσότητα εργασίας εξαρτάται εν μέρει από τον πραγματικό μισθό.

Είναι γεγονός ότι η αύξηση των μισθών θα επηρεάσει την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών. Τα νοικοκυριά πολλές φορές λαμβάνουν υπόψη τους τις μεταβολές στα επιτόκια, διότι αν δουν ότι υπάρχει κάποια μείωση, τότε ίσως να νιώσουν μεγαλύτερη ελευθερία στην τσέπη τους και να προβούν σε μεγαλύτερη κατανάλωση, ενώ αντίθετα αν δουν κάποια αύξηση στα επιτόκια να γίνουν πιο επιφυλακτικοί και να αποταμιεύσουν τα χρήματά τους.

Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει έναν οικονομικό κύκλο είναι οι επιχειρήσεις και οι αποφάσεις τις οποίες παίρνουν. Για παράδειγμα, αν μια επιχείρηση έχει αυξημένη ζήτηση στα προϊόντα της θα αυξήσει την παραγωγή και θα προσλάβει νέο εργατικό δυναμικό. Ορισμένες επιχειρήσεις θα επενδύσουν για να αγοράσουν νέο εξοπλισμό, να ανοίξουν νέες εγκαταστάσεις ή ακόμα και να εξαγοράσουν άλλες μικρότερες επιχειρήσεις για να μεγαλώσουν κι άλλο. Ακόμα για παράδειγμα αν η κυβέρνηση αποφασίσει να μειωθεί ο πραγματικός μισθός των εργαζομένων, τότε οι επιχειρήσεις θα μπορέσουν να προσλάβουν πιο πολλούς εργάτες άρα περισσότερα «χέρια» στην παραγωγική διαδικασία, άρα και περισσότερα κέρδη αλλά και λιγότερα συνολικά κόστη μεγαλώνοντας έτσι τον ανταγωνισμό στην αγορά.

Όλα αυτά είναι μερικές αποφάσεις από τις χιλιάδες που μπορούν να πάρουν οι επιχειρήσεις που επηρεάζουν έμμεσα ή άμεσα την οικονομία. Βέβαια πολλές φορές υπάρχουν και γεγονότα μη προβλέψιμα, όπως είναι οι πόλεμοι, οι φυσικές καταστροφές ακόμα και αρρώστιες-πανδημίες όπως αυτή του κορωνοϊού. Βέβαια όπως μια οικονομική διακύμανση μπορεί να επηρεαστεί από τις επιχειρήσεις, έτσι και οι επιχειρήσεις επηρεάζονται και αυτές με την σειρά τους περιορίζοντας την παραγωγή των επενδυτικών αγαθών και των διαρκών καταναλωτικών αγαθών¹⁴.

Συνοπτικά όπως είδαμε παραπάνω, τα επιτόκια επηρεάζουν τόσο τα νοικοκυριά, όσο όμως και τις επιχειρήσεις μέσω αποφάσεων της εκάστοτε κυβέρνησης, η οποία αποφασίζει και ορίζει τα μέτρα για να διευκολυνθούν οι πιστωτικές ροές στις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά. Τα νοικοκυριά και οι επιχειρήσεις με την σειρά τους λαμβάνουν αποφάσεις και για τις τρέχουσες ανάγκες τους, δηλαδή βραχυπρόθεσμες

¹⁴ καταναλωτικά διαρκή αγαθά είναι εκείνα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν πολλές φορές για τον ίδιο σκοπό, χωρίς να μεταβληθεί η φυσική τους υπόσταση. Π.χ. τα έπιπλα, τα ρούχα, τα αυτοκίνητα, κτλ.

αλλά και μακροπρόθεσμες δηλαδή για το μέλλον τους. Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι εμπιστοσύνη και οι προσδοκίες για το μέλλον των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών διαδραματίζουν πολλές φορές έναν πολύ σημαντικό ρόλο στις διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας (οικονομικός κύκλος) .

Ο ρόλος του κράτους για την χαλιναγώγηση των οικονομικών διακυμάνσεων είναι πολύ σημαντικός. Οι προσπάθειες που αναλαμβάνονται από μια πολιτική με στόχο τη μείωση της σοβαρότητας των υφέσεων ονομάζονται σταθεροποιητική πολιτική. Ένα είδος σταθεροποιητικής πολιτικής είναι η νομισματική πολιτική, δηλαδή αλλαγές στην ποσότητα του χρήματος ή στα επιτόκια. Το δεύτερο είδος σταθεροποιητικής πολιτικής είναι η δημοσιονομική πολιτική, δηλαδή αλλαγές στη φορολογική πολιτική ή στις κρατικές δαπάνες, ή και στα δύο.

Υπάρχουν όμως και παράγοντες που συμβάλλουν στην γρήγορη διάδοση του οικονομικού κύκλου διεθνώς: ένας παράγοντας είναι η μείωση του δημόσιου τομέα¹⁵.

Συμπερασματικά, οι οικονομολόγοι ερμηνεύουν με διαφορετικό τρόπο τους οικονομικούς κύκλους με βάση το πως λειτουργεί μια οικονομία. Το βαθμό στον οποίο οι αγορές εκκαθαρίζονται, δηλαδή τον υπολογισμό του τελικού πιστωτικού ή χρεωστικού υπολοίπου τους, αλλά και από το πώς συμπεριφέρονται οι οικονομικοί παράγοντες όπως οι ιδιώτες, επιχειρήσεις, οργανισμοί ή κυβερνήσεις.

3.2 Ορισμός οικονομικού κύκλου

Η ενασχόληση μας με τις οικονομικές διακυμάνσεις καθιστά αναγκαία την αποσαφήνιση του όρου οικονομικός κύκλος. Αν παρατηρήσουμε τα στοιχεία μιας οικονομίας για μεγάλες χρονικές περιόδους, θα δούμε ότι η παραγωγή, το εισόδημα και η απασχόληση, δηλαδή γενικά η οικονομική δραστηριότητα, άλλοτε αυξάνεται γρήγορα, άλλοτε αργά και άλλοτε μειώνεται. Οι μεταβολές αυτές ονομάζονται οικονομικές διακυμάνσεις ή οικονομικοί κύκλοι και παρουσιάζουν μια συστηματική

¹⁵ Ο όρος δημόσιος τομέας χρησιμοποιείται πολλές φορές με διάφορες έννοιες. Ο τομέας αυτός ασφαλώς περιλαμβάνει την Κεντρική Διοίκηση ή το κράτος με τη στενή έννοια. Περιλαμβάνει δηλαδή τις δραστηριότητες της Προεδρίας της Δημοκρατίας, της Βουλής, της Κυβέρνησης, των επιμέρους Υπουργείων κ.ά. όμως περιλαμβάνει επιπλέον τους Οργανισμούς Κοινωνικής Ασφάλισης, τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, καθώς επίσης και τα διάφορα άλλα νομικά πρόσωπα δημόσιου δικαίου. Το σύνολο των φορέων αυτών συνιστούν την Γενική Διοίκηση, η οποία αναφέρεται συνήθως με τον όρο Δημόσιο στους Εθνικούς μας Λογαριασμούς και αυτός είναι ο συνήθης ορισμός του δημόσιου τομέα. Ο δημόσιος τομέας όμως περιλαμβάνει και μια άλλη μεγάλη κατηγορία δημόσιων φορέων, τις δημόσιες επιχειρήσεις). και ένας άλλος παράγοντας είναι η Παγκοσμιοποίηση της οικονομίας (διεθνές εμπόριο)-Αλληλεξάρτηση (που έχει αναφερθεί σε προγενέστερο κεφάλαιο)

κυκλικότητα. Βέβαια παρότι οι οικονομικοί κύκλοι επαναλαμβάνονται, δεν είναι ίδιοι ως προς την ένταση και την διάρκεια τους.

Ο ορισμός κατά τους Burns και Wesley (1946) έλεγε ότι με τον όρο οικονομικό ή επιχειρηματικό κύκλο αναφερόμαστε στον τύπο των διακυμάνσεων που εντοπίζουμε στην οικονομική δραστηριότητα των εθνών και εκφράζεται μέσα από την δραστηριότητα των επιχειρήσεων. Ο κύκλος αποτελείται από διαστολές, που συμβαίνουν περίπου την ίδια χρονική στιγμή σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες και ακολουθείται από παρόμοιες γενικές συστολές και υφέσεις, που οδηγούν στη φάση της ανόδου του επόμενου οικονομικού κύκλου. Αυτή η σειρά των αλλαγών είναι επαναλαμβανόμενη, αλλά όχι περιοδική. Η διάρκεια ενός οικονομικού κύκλου ποικίλει και σύμφωνα με την περιοδικότητα και την ένταση του μπορούν να διακριθούν σε μακροχρόνιους (Kondratiev), μεσοπρόθεσμους (Juglar) και βραχυπρόθεσμους (Kitchin).

Το τέλος μιας ύφεσης σηματοδοτεί την αρχή της επόμενης ανάπτυξης, το τέλος της οποίας σηματοδοτεί την αρχή μιας νέας ύφεσης. Στις φάσεις ανάπτυξης, η παραγωγή σε πολλούς οικονομικούς τομείς αυξάνεται, ενώ στις φάσεις ύφεσης μειώνεται.

Ένα μεγάλο κεφάλαιο στην θεωρία των οικονομικών κύκλων είναι τα μακρά κύματα. Η ιδέα της οικονομικής εξέλιξης στη βάση των μακρών κυμάτων οφείλεται κυρίως στην πρωτοποριακή έρευνα του Kondratieff. Μεταξύ των μεγάλων οικονομολόγων που ασχολήθηκαν με τα μακρά κύματα ως τη βάση για την ερμηνεία της οικονομικής ιστορίας, διακρίνουμε τον Schumpeter (1935) που έκανε ευρύτερα γνωστή την έρευνα του Kondratieff και ταυτόχρονα ανέπτυξε τη δική του θεωρητική ερμηνεία των μακρών κυμάτων που θα αναλύσουμε ευρύτερα στα επόμενα κεφάλαια.

3.3 Περιγραφή Οικονομικού Κύκλου

Όταν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στη συνολική ζήτηση και στη συνολική προσφορά της οικονομίας, τότε δημιουργείται ο οικονομικός κύκλος. Η οικονομική δραστηριότητα κατά την διάρκεια αυτή, θα περάσει μια φάση άνθισης στην οποία παρατηρείται αύξηση της παραγωγής συνολικής κατανάλωσης, λόγω αύξησης του εισοδήματος, παράλληλα υπάρχει και αύξηση της απασχόλησης του εργατικού δυναμικού άρα και μείωση της ανεργίας, αλλά και συνεχή βελτίωση του εξοπλισμού των επιχειρήσεων (μηχανήματα, κτίρια, κλπ.). Αυτό συμβαίνει διότι όπως ξέρουμε από τον νόμο της ζήτησης και της προσφοράς, όταν αυξάνεται η ζήτηση αυξάνονται και τα κέρδη δημιουργώντας ένα πολύ ευνοϊκό κλίμα για επενδύσεις. Έτσι λοιπόν όταν έχουμε «άνθιση» της οικονομίας αυτό που συμβαίνει συνήθως είναι ότι όλοι οι δείκτες της οικονομίας είναι σε καλά και αυξημένα επίπεδα : ανεργία, Α.Ε.Π, επενδύσεις, επιτόκια, παραγωγή προϊόντων, εξαγωγές, κλπ.

Επίσης η οικονομική δραστηριότητα κατά την διάρκεια αυτή περνά και από ένα στάδιο καθόδου, στο οποίο κύριο χαρακτηριστικό είναι ότι η οικονομία βρίσκεται στο

ανώτερο σημείο της σε όλους τους τομείς και με το στάδιο αυτό αρχίζει και πέφτει. Από την μια η κατανάλωση έχει αυξηθεί πολύ, ενώ από την άλλη, η υψηλή απασχόληση έχει ως αποτέλεσμα την άνοδο των τιμών λόγω του μεγαλύτερου κόστους παραγωγής που υπάρχει και αυτό με την σειρά του την άνοδο των επιτοκίων, τα οποία οδηγούν πολλές επιχειρήσεις και καταναλωτές σε αδυναμία πληρωμής-δηλαδή στην λεγόμενη χρεοκοπία. Εδώ θα ήταν καλό να αναφερθεί ότι η μετάβαση από την άνθιση (άνοδο) στην κάθοδο και αντίστροφα, δεν γίνεται άμεσα ή απότομα αλλά απαιτεί χρόνο.

Τέλος συμβαίνουν ακόμα δύο γεγονότα στην οικονομική δραστηριότητα, τα οποία είναι η κρίση και η ανάκαμψη. Όσον αφορά την κρίση και πιο συγκεκριμένα στην περίπτωση μας την ύφεση, όταν συμβαίνει παρατηρούνται τα εξής φαινόμενα: αυξημένη ανεργία, μείωση της ζήτησης σε πολλά αγαθά, αν όχι σε όλα, έλλειψη επενδυτών αλλά και επενδύσεων των επιχειρήσεων για την παραγωγή των προϊόντων τους, έχοντας πολύ χαμηλά επίπεδα παραγωγής και εισοδήματος. Λόγω λοιπόν όλων αυτών η αισιοδοξία ότι θα γίνουν καλύτερα τα πράγματα δεν υπάρχει, οπότε υπάρχει μόνο δυσανασκέτηση και απαισιοδοξία που τελικά δημιουργεί μια συνεχόμενη και ταχύτατα αυξανόμενη πτωτική πορεία σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Από την άλλη στην φάση της ανάκαμψης, όταν υπάρξει και πάλι αύξηση της κατανάλωσης, η παραγωγή σιγά-σιγά παρουσιάζει ανοδικές τάσεις, αλλά το επίπεδο σε καμία περίπτωση δεν καλύπτει τα προ κρίσης επίπεδα. Μόλις φανούν τα πρώτα σημάδια ανοδικής τάσης οι επιχειρήσεις αρχίζουν να προσλαμβάνουν νέο εργατικό δυναμικό, κάτι που μειώνει την ανεργία και βελτιώνει το εισόδημα, με φυσικό επακόλουθο να αυξάνεται και η κατανάλωση. Βάσει αυτών λοιπόν, η οικονομία φτάνει ξανά σε ένα καλό επίπεδο σχεδόν στο ίδιο που βρισκόταν πριν από την κρίση και η ανάκαμψη περνάει σε άνοδο.

Θετική τιμή & θετική μεταβολή = Άνοδος

Θετική τιμή & αρνητική μεταβολή = Κρίση

Αρνητική τιμή & αρνητική μεταβολή = Κάθοδος/Υφεση

Αρνητική τιμή & θετική μεταβολή = Ανάκαμψη

3.4 Αρχή της ύφεσης

Στον χρηματοοικονομικό τύπο η ύφεση ορίζεται ως δυο τουλάχιστον συνεχόμενα τρίμηνα μείωσης της παραγωγής του ΑΕΠ.

Η ισχυρή ανάπτυξη έχει δύο κινδύνους, ο πρώτος και πιο συχνός, είναι η δημιουργία των συνθηκών για την επόμενη ύφεση. Ο δεύτερος και σοβαρότερος είναι η δημιουργία ανισοροπιών, οι οποίες μπορούν να μετατρέψουν μια συνηθισμένη ύφεση σε βαθιά. Η ύφεση μπορεί επίσης να δημιουργηθεί από εξωγενείς παράγοντες όπως είναι η προσφορά και η ζήτηση πχ. λόγω της αυξημένης ζήτησης για επενδύσεις, αυξάνονται οι τιμές του μηχανολογικού εξοπλισμού, λόγω της μείωσης της ανεργίας αυξάνονται οι μισθοί, άρα μειώνονται τα περιθώρια κέρδους. Στη μείωση των κερδών συμβάλλει και η αύξηση των επιτοκίων.

Η ισχυρή ανάπτυξη δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις από την πλευρά της ζήτησης. Προκειμένου να αντιμετωπιστούν, η Κεντρική Τράπεζα προσπαθεί να επιβραδύνει την ανάπτυξη. Γι αυτό μειώνει τη νομισματική κυκλοφορία (το αντίθετο από ότι σε περιόδους ύφεσης), προκαλώντας αύξηση των επιτοκίων. Πέρα των επενδύσεων, με τα υψηλότερα επιτόκια υπάρχει κίνδυνος να επηρεάσουν αρνητικά και την κατανάλωση, αλλά είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσουν και σε υποτίμηση του νομίσματος η οποία επηρεάζει αρνητικά τις καθαρές εξαγωγές της εκάστοτε χώρας.

Τέλος, βλέπουμε πολλές φορές οι μικρότερες χώρες σε δυναμική και οι λεγόμενες χώρες του τρίτου κόσμου, να είναι πιο ευάλωτες σε εξωγενείς διαταραχές από τις διεθνείς χρηματαγορές. Τέτοιες διαταραχές είναι η αύξηση του κόστους δανεισμού, η απότομη εκροή των επενδυτικών κεφαλαίων, λόγω κάποιας κρίσης στις διεθνείς χρηματαγορές. Πιο συχνές περιπτώσεις είναι η πτώση του χρηματιστηρίου, η πτώση των επενδύσεων και της κατανάλωσης, καθώς επίσης η ύφεση. Βέβαια, χωρίς να αποκλείεται πολλές φορές, η αιτία να είναι και νομισματικές αλλά και τραπεζικές κρίσεις.

3.5 Εξάπλωση της ύφεσης

Όποια και να είναι η αιτία για την ύφεση, αρχίζει να λειτουργεί ένας μηχανισμός εξάπλωσης, ο οποίος επηρεάζει όλη την οικονομία και μεγεθύνει τις αρνητικές επιπτώσεις της αρχικής αιτίας. Δηλαδή συμβαίνει ακριβώς το ίδιο με την ανάπτυξη, αλλά ακριβώς αντίθετα. Με λίγα λόγια οι εμπορικές επιχειρήσεις προσπαθώντας να μειώσουν τα αποθέματά τους, παραγγέλνουν λιγότερα αγαθά από ότι πωλούν, με αποτέλεσμα η πτώση της παραγωγής να είναι μεγαλύτερη της πτώσης της ζήτησης. Ακόμα μειώνονται τα κέρδη των επιχειρήσεων και οι επενδύσεις, ενώ αυξάνονται οι πτωχεύσεις και η ανεργία. Λόγω της μειωμένης ζήτησης, μειώνεται ο πληθωρισμός. Η μείωση των τιμών (αντιπληθωρισμός) είναι σπάνιο γεγονός.

Περαιτέρω αρνητική επίδραση στην κατανάλωση και τις επενδύσεις ασκούν οι επιδεινούμενες προσδοκίες, η πτώση της τιμής των μετοχών, καθώς επίσης και η μείωση της προσφοράς δανείων από τις τράπεζες. Οι τελευταίες γίνονται πιο συχνά σε περιόδους ύφεσης όταν αυξάνονται οι πτωχεύσεις και μειώνεται η πιθανότητα αποπληρωμής των χορηγηθέντων δανείων. Λόγω δε των ανισορροπιών η ύφεση μπορεί να είναι μεγάλη, ιδιαίτερα όταν συνοδεύεται από χρηματοοικονομικές κρίσεις.

Όταν υπάρχουν τραπεζικές κρίσεις, οι τράπεζες μειώνουν τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, με συνέπεια την περαιτέρω πτώση της κατανάλωσης και των επενδύσεων, καθώς οι πτωχεύσεις ακόμα και επιχειρήσεων που τα πάνε καλά είναι πιθανή. Σε μια τέτοια κρίση σύντομα θα υπάρξει και γι αυτές έλλειψη ρευστότητας και ανεργίας σε μεγάλο βαθμό.

Οι συναλλαγματικές κρίσεις, δηλαδή μεγάλες υποτιμήσεις του νομίσματος, αυξάνουν τις υποχρεώσεις των δανεισθέντων σε ξένο νόμισμα εταιριών και τραπεζών και τις οδηγούν σε πτώχευση. Προσπαθώντας να αποτρέψουν την ύφεση ή να μειώσουν την διάρκεια αυτής, οι αρχές ασκούν ένα είδος επεκτατικής πολιτικής, δηλαδή συνήθως αυτό που γίνεται είναι η Κεντρική Τράπεζα να αυξάνει την νομισματική κυκλοφορία και να μειώνει τα επιτόκια. Έτσι συμπληρώνεται ένας κύκλος από ύφεση σε ανάπτυξη και πάλι σε ύφεση και η οικονομία περιμένει το επόμενο γεγονός, το οποίο θα αποτελέσει τον καταλύτη για την επόμενη ανάπτυξη (Αντζουλατος,2011).

3.6 Συμπεράσματα για τον Οικονομικό Κύκλο

Τα συμπεράσματα για τον οικονομικό κύκλο παρά τις διαφορετικές πτυχές που υπάρχουν ανάλογα με την αιτία και την διαδικασία, τα στάδια και τις περιόδους οικονομικής αναταραχής και κρίσης, θεωρείται πως υπάρχει σε όλες τις αναλύσεις ένα κοινό σημείο τομής που συνδέει όλες τις πτυχές μεταξύ τους. Και αυτό είναι οι μεταβολές στην τιμή. Οι αλλαγές στις τιμές προκαλούν μεταβλητότητα και κυκλικά φαινόμενα. Μάλιστα, οι μεταβολές των τιμών είναι η υλική αποτύπωση μεταβολών

στη ζήτηση και στην προσφορά, καθότι, όπως είναι γνωστό, ο «νόμος»¹⁶ της προσφοράς και της ζήτησης έχει σαν συνέπεια οποιεσδήποτε μεταβολές στη ζήτηση ή στην προσφορά να έχουν επιδράσεις στην τιμή μέχρι να επέλθει μια νέα ισορροπία. (παρατίθεται στο Rubin 1994, σελ. 88-90).

Όλες οι εκδοχές της κρίσης και των διακυμάνσεων είτε μιλάμε για την υπερεπένδυση¹⁷ κεφαλαίου, είτε για την κερδοσκοπική φύση του ανθρώπου, κάθε φορά είναι οι μεταβολές στην ζητούμενη ποσότητα αυτές που θέτουν σε κίνηση τον οικονομικό κύκλο και τις κυκλικές διακυμάνσεις.

Αν δεχτούμε την σπανιότητα των πρώτων υλών από τη μια και το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης από την άλλη, τότε σε ότι αφορά το κεφάλαιο κάθε μεταβολή των ποσοτήτων πρέπει να μεταφράζεται σε μεταβολή των τιμών. Από την άλλη, δεν ισχύει ακριβώς το ίδιο για την ζητούμενη ποσότητα χρήματος.

Η κυκλοφορία του χρήματος είναι πράγματι ορισμένη και ελεγχόμενη από την εκάστοτε κεντρική τράπεζα, ενώ ο έλεγχος της ποσότητας χρήματος που κυκλοφορεί γίνεται μέσω του μηχανισμού του επιτοκίου. Παράλληλα μεταβολές στην κυκλοφορία του χρήματος προκαλούν το φαινόμενο του πληθωρισμού, που είναι το κατεξοχήν φαινόμενο μεταβολής των τιμών. μεγάλο ρόλο όμως διαδραματίζει και ένα μεγάλο μέρος κερδοσκόπων-επιχειρηματιών που κοιτάζουν να κερδίσουν μεγαλύτερα κέρδη και έτσι αντιγράφουν την καινοτομία δημιουργώντας υπερβάλλουσα ζήτηση σε κεφάλαιο¹⁸.

¹⁶Είναι, μάλλον, διαδεδομένη η άποψη ότι ο λεγόμενος «νόμος» της προσφοράς και της ζήτησης είναι το θεμέλιο της οικονομικής ανάλυσης ή ακόμα πως λίγο ως πολύ «ο θεμελιακός αυτός νόμος περικλείει ολόκληρη την οικονομική επιστήμη» (Chacholiades 1990, σελ. 32). Λέγεται πως ο ιστορικός Thomas Carlyle (1795-1881) είπε: «Είναι εύκολο να εκπαιδύσουμε οικονομολόγους. Δεν έχουμε παρά να μάθουμε έναν παπαγάλο να λέει προσφορά και ζήτηση» (παρατίθεται στο Chacholiades 1990, σελ. 32). Ο φιλόσοφος John Locke διατύπωσε στα 1691 ως εξής τα πρώτα στοιχεία της θεωρίας του νόμου της προσφοράς και της ζήτησης: «*Η τιμή όλων των πραγμάτων που πωλούνται και αγοράζονται αυξάνεται και μειώνεται ανάλογα με το αν υπάρχουν περισσότεροι αγοραστές ή πωλητές. Εκεί που υπάρχουν πολλοί πωλητές και λίγοι αγοραστές, όποιο τέχνασμα και αν χρησιμοποιήσετε, η τιμή θα είναι φθηνή. Αν, από την άλλη, αντιστρέψετε τη σχέση, και φέρετε σε επαφή ένα μεγάλο αριθμό αγοραστών και ένα μικρό αριθμό πωλητών, η τιμή θα επιβάλλεται από τον μικρό αριθμό πωλητών και θα καθορίζεται από αυτούς.*»

¹⁷υπερεπένδυση σημαίνει σημαντική αύξηση του επενδυμένου κεφαλαίου

¹⁸ Μάλιστα, όσο μεγαλύτερη η καινοτομία τόσο μεγαλύτερες οι μεταβολές στις τιμές Ο Juglar θα περιγράψει την κρίση ως «κατάρρευση» τιμών. Ο Mitchell (1913) θα περιγράψει τους οικονομικούς κύκλους αποκλειστικά με όρους τιμών, ενώ ο Aftalion δεν θα διστάσει να ονομάσει τον οικονομικό κύκλο, κύκλο τιμών και ο οποίος θα επιβεβαιώσει το γεγονός ότι τη χρονιά της κρίσης θα εμφανίζονται οι ψηλότερες τιμές (1874), Τέλος, ο Selden θα ισχυριστεί ότι υπάρχει ένας πολύ πιο σημαντικός λόγος για τις οικονομικές διακυμάνσεις: η επιδίωξη των μεγαλύτερων τιμών (1902).

Η δράση μιας συγκεκριμένης διαταραχής εξαρτάται από την γενικότερη συγκυρία στην οικονομία και τις χρηματαγορές, οπότε για την πρόβλεψη των κύκλων δεν αρκεί μόνο η ποσοτική ανάλυση, αλλά απαιτείται αυτός που προσπαθεί να κατανοήσει και να προβλέψει τους οικονομικούς κύκλους να έχει και κριτική σκέψη ώστε να μπορεί να αντιμετωπίσει την κατάσταση.

Κατά τον Zarnowitz¹⁹ υπάρχουν κάποιες αλληλεπιδράσεις οι οποίες επαναλαμβάνονται από κύκλο σε κύκλο. Αυτές είναι οι τιμές των προϊόντων, το κόστος των παραγωγικών συντελεστών, τα κέρδη, η παραγωγικότητα, οι επενδύσεις και η κατανάλωση, η νομισματική κυκλοφορία, τα επιτόκια και οι πιστώσεις.

Οι εν λόγω αλληλεπιδράσεις απαρτίζουν την ανατομία ενός τυπικού κύκλου, παρόλα αυτά δεν έχει βρεθεί ακόμα μια ενοποιημένη θεωρία, διότι οι πιο πολλές θεωρίες που θα αναλύσουμε και στα επόμενα κεφάλαια ασχολούνται συνήθως με ένα οι λίγα αίτια και πάντα ανάλογα την εποχή που έχει γεννηθεί ο κάθε δημιουργός της εκάστοτε θεωρίας αλλάζει και το αίτιο.

¹⁹Victor Zarnowitz Πολωνός κορυφαίος μελετητής των οικονομικών κύκλων ο οποίος έζησε από το 1919-2009.

Κεφάλαιο 4^ο

Θεωρίες και Εκδοχές των Οικονομικών Κύκλων

4.1 Η Σχολή του Σικάγο

Η σχολή του Σικάγο ή όπως θα μπορούσαμε να πούμε σχολή οικονομικών του Σικάγο αποτελείται από άτομα του Πανεπιστημίου του Σικάγου. Με κορυφαίους μελετητές τον Friedman και Stigler. Ιδρύθηκε κοντά στο 1950 και θεωρίες που την εκπροσωπούν είναι ο φιλελευθερισμός και ανοιχτή αγορά. Συνδέεται επίσης με την νομική και την οικονομική προσέγγιση στην ομολογία που αναπτύχθηκε στη νομική σχολή του Πανεπιστημίου του Σικάγο.

Η σχολή του Σικάγο χωρίζεται σε τρεις γενιές. Αρχικά έχουμε την σχολή οικονομικών πρώτης γενιάς που αποτελείται από μία παλαιότερη γενιά οικονομολόγων. Τα ενδιαφέροντα και οι προσεγγίσεις διαφοροποιούνται σε σχέση με αυτά των οικονομικών της δεύτερης γενιάς. Κάποιοι από τους ηγέτες της πρώτης γενιάς είναι οι Frank Knight και ο Henry Simons.

Οι μελετητές της δεύτερης γενιάς του Σικάγο ασχολήθηκαν κυρίως με την ανάπτυξη της θεωρίας των τιμών και της οικονομίας του κόστους συναλλαγών. Τέλος η τρίτη γενιά είχε ως ηγέτες τον Gary Becker Lucas Junior και Fama οι οποίοι είχαν ειδίκευση στην μακροοικονομία και ασχολούνταν κυρίως με την συμπεριφορά και την λήψη αποφάσεων σε μια οικονομία.

Η θεωρία του Σικάγο απέρριπτε τον κεινσιανισμό και τασσόταν υπέρ του μονεταρισμού έως το 1970. Επίσης πολλοί οικονομολόγοι του Σικάγο, πνευματικά επηρεάστηκαν από τη θεωρία της δημόσιας επιλογής, που υποστηρίζει ότι χρησιμοποιώντας οικονομικά εργαλεία μπορούμε κάλλιστα να προβούμε στην αντιμετώπιση παραδοσιακών προβλημάτων της πολιτικής επιστήμης

Βασική προσέγγιση της σχολής του Σικάγο αποτελεί η πίστη στην αξία των ελεύθερων αγορών. Αυτό που υποστηρίζει δηλαδή, είναι ότι οι αγορές χωρίς την παρέμβαση του κράτους και της κυβέρνησης μπορούν να αποφέρουν καλύτερα αποτελέσματα ή γενικά να αποδειχθούν πιο αποτελεσματικές για την κοινωνία. Μια υπόθεση η οποία υποστηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από τη σχολή είναι το μοντέλο rational actor (μεγιστοποίηση του ενδιαφέροντος) της ανθρώπινης συμπεριφοράς, όπου σύμφωνα με αυτό οι άνθρωποι ενεργούν με τρόπο τέτοιο που μεγιστοποιεί το προσωπικό τους ενδιαφέρον και έτσι ανταποκρίνονται καταλληλότερα στις αλλαγές των τιμών.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης σχολής, είναι η προσέγγιση της στον τομέα της αντιμονοπωλιακής νομοθεσίας. Ο συγκεκριμένος νόμος αποτελείται από μία συλλογή ομοσπονδιακών και κυβερνητικών νόμων οι οποίοι ρυθμίζουν την συμπεριφορά και οργάνωση των επιχειρήσεων και το όφελος των καταναλωτών μέσω του ανταγωνισμού. Στόχος είναι περιορισμός της συγκέντρωσης της ισχύος στην αγορά, πολλές φορές φτάνοντας στο σημείο της διάλυσης μιας εταιρείας που έχει γίνει μονοπώλιο.

Η σχολή του Σικάγο απορρίπτει μία τέτοια άποψη καθώς υποστηρίζει πως ο καταλύτης προστατεύεται από τον ανταγωνισμό ακόμη και αν υπάρχει μεταξύ μερικών μικρών επιχειρήσεων.

Ακόμα κι αν μια εταιρεία αποκτήσει μονοπώλιο, η σχολή του Σικάγο είναι πιο πρόθυμη να αφήσει την αγορά να λύσει το πρόβλημα, αντί να βασίζεται σε κυβερνητική παρέμβαση, γιατί αυτό μπορεί να προκαλέσει μεγαλύτερη ζημιά στην αποτελεσματικότητα.

Με λίγα λόγια η σχολή του Σικάγο, όσον αφορά την λήψη συγκεκριμένων αποφάσεων υποστηρίζει, ότι κάθε νόμος την κάθε δικαστική απόφαση που λαμβάνεται πρέπει να έχει ως στόχο την αποτελεσματικότητα και για να επιτευχθεί κάτι τέτοιο θα πρέπει να είναι δομημένη με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να αλλάξει τα κίνητρα των ατόμων και οργανισμών.

Πολλοί είναι αυτοί που έχουν κρίνει αρνητικά την σχολή του Σικάγο και ήταν αντίθετοι με αυτά που υποστηρίζει, αφού θεωρούν πως οι απόψεις της εμποδίζουν τους ανθρώπους να είναι υπεύθυνοι αλλά και επιφέρει κόστος δικαιοσύνης και ισότητας στην κοινωνία.

4.2 Η Ερμηνεία των Μακρών Κυμάτων Κατά τον Schumpeter

Ο Schumpeter σαφώς επηρεασμένος από τον Kondratiev ο οποίος έλεγε ότι η περίοδος ενός κύματος κυμαίνεται από σαράντα έως εξήντα χρόνια και ότι οι κύκλοι αποτελούνται από εναλλασσόμενα διαστήματα υψηλής τομεακής ανάπτυξης και διαστήματα σχετικά αργής ανάπτυξης (Kondratiev 1920), ονόμασε ο ίδιος τον μακρό κύκλο ως κύκλο «Kondratiev». Για τον Schumpeter, ως οικονομικός κύκλος ορίζεται «ο τύπος της κυματοειδούς κίνησης ...[και η οποία] είναι εγγενής στην καπιταλιστική εξέλιξη και θα ήταν απίθανη σε έναν οικονομικό κόσμο που δεν θα εμφάνιζε τίποτα εκτός από μια απaráλλαχτη επανάληψη των παραγωγικών και καταναλωτικών διαδικασιών» (Schumpeter 1935, σελ. 4). Ο Schumpeter πίστευε δυο πράγματα σε σχέση με την λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος τα οποία μεταξύ τους είναι τελείως αντιφατικά. Το πρώτο ήταν η υιοθέτηση της έννοιας της ισορροπίας και των συμπερασμάτων αυτής από την (νεοκλασική σχολή) (Freeman 1997, σ. 5) και κατά δεύτερον πίστευε για τον καπιταλισμό ότι ήταν ένα σύστημα του οποίου η εξέλιξη εξαρτιόταν άμεσα από την έννοια της καινοτομίας, της οποίας κύριο γνώρισμα είναι να θέτει το σύστημα εκτός ισορροπίας.

Συμπερασματικά παρατηρούμε πως είναι δυο εντελώς αντιφατικές απόψεις μεταξύ τους, διότι από την μια υιοθετεί την νεοκλασική άποψη του καπιταλισμού ως ένα σύστημα που χαρακτηρίζεται από ισορροπία και σταθερότητα και από την άλλη, λέει,

ότι η ισορροπία είναι μια μη ρεαλιστική κατάσταση σε ένα οικονομικό σύστημα το οποίο συνεχώς εξελίσσεται, δηλαδή μας μιλάει για τον παράγοντα καινοτομία²⁰

Το κλειδί για την οικονομική μεγέθυνση είναι οι καινοτομίες οι οποίες εισάγονται μαζικά από τους πρωτοπόρους επιχειρηματίες (Schumpeter, 1927). Οι επιχειρηματίες είναι αυτοί που φέρνουν τις καινοτομίες στην παραγωγική διαδικασία. Οι καινοτομίες είναι αυτές που κρατούν ζωντανό το οικονομικό σύστημα και χωρίς αυτές οι κοινωνίες θα ήταν στάσιμες, τα κέρδη θα εξαφανίζονταν και μαζί τους και η συσσώρευση κεφαλαίων. Οι καινοτομίες μεγάλης κλίμακας απαιτούν μεγάλη κινητοποίηση της εργασίας, τη διαθεσιμότητα των φυσικών πόρων και των χρηματικών κεφαλαίων.

Ο Schumpeter είπε ότι το «κέρδος» είναι μια κατηγορία εισοδήματος που χαρακτηρίζεται από ανισορροπία η οποία δημιουργείται από την εισαγωγή καινοτομιών στο οικονομικό σύστημα.

Ο Schumpeter κάπου εδώ θέλησε να διαχωρίσει και να ξεχωρίσει τις αιτίες που μπορούν να οδηγήσουν εκτός ισορροπίας, σε εξωτερικές και εσωτερικές. Εξωτερικές αιτίες ονόμασε τα πολιτικά γεγονότα, πολέμους, θεσμικούς παράγοντες (πχ. Διάφορες αλλαγές της οικονομικής πολιτικής, όπως η αλλαγή της φορολογίας σε διάφορα προϊόντα) (κυκλοι,σ.6-11 και Schumpeter 1935 σ. 3). Ενώ τις εσωτερικές αιτίες τις χώρισε σε 3 σκέλη. Το πρώτο αναφέρεται στις αλλαγές, στις προτιμήσεις των καταναλωτών, το δεύτερο μας μιλάει για τις αλλαγές στην ποσότητα των συντελεστών της παραγωγής και τρίτον αναφέρεται στις αλλαγές στις μεθόδους παροχής των εμπορευμάτων²¹.

Η καινοτομία κατά τον Schumpeter είναι η πιο βασική έννοια στην θεωρία του για τον καπιταλισμό και παράλληλα αποτελεί την μοναδική αιτία οικονομικής εξέλιξης στο σύστημα που είναι ταυτόχρονα τόσο ποσοτικής φύσεως, όσο και ποιοτικής.

Η καινοτομία ορίζεται αρκετά γενικά από τον Schumpeter ως μια αλλαγή στη συνάρτηση παραγωγής και λαμβάνει κατά βάση την μορφή της κατασκευής νέων χώρων για να γίνει η παραγωγική διαδικασία.

²⁰ Με τον όρο καινοτομία εννοεί, την εισαγωγή καινούριων αγαθών και μεθόδων παραγωγής, την ανακάλυψη καινούριων τεχνολογιών και την δημιουργία καινούριων εταιρικών σχημάτων.

²¹ το παρακάτω απόσπασμα είναι από το βιβλίο (κυκλοι,σ.73) το οποίο αναφέρει « οι σιδηρόδρομοι δεν προέκυψαν επειδή κάποιιο καταναλωτές πήραν πρωτοβουλία να επιδείξουν ενεργή ζήτηση για τις υπηρεσίες των σιδηροδρόμων, κατά προτίμηση από τις υπηρεσίες των ταχυδρομικών αμαξών. Ούτε υπήρξαν καταναλωτές που να επέδειξαν επιθυμία να αποκτήσουν ηλεκτρικές λάμπες ή κάλτσες από ρεγιόν, ή να ταξιδέψουν με αυτοκίνητο ή αεροπλάνο, ή να ακούσουν ραδιόφωνο, ή να μασήσουν τσίχλα. Η μεγάλη πλειοψηφία των αλλαγών που έχουν συμβεί σε εμπορεύματα που καταναλώνονται, έχει επιβληθεί από τους παραγωγούς στους καταναλωτές, οι οποίοι τις περισσότερες φορές, έχουν αντισταθεί στην αλλαγή, με συνέπεια να είναι αναγκαία η επιμόρφωσή τους μέσω εκλεπτυσμένων ψυχοτεχνικών μεθόδων διαφήμισης.» (κύκλοι, σ. 73).

Ο Schumpeter επίσης αναφέρθηκε στο ότι η πραγμάτωση καινοτομιών δημιούργησε ένα νέο κοινωνικό στρώμα για τον επιχειρηματικό κόσμο, το οποίο ο ίδιος έδωσε την ονομασία « καινοτόμοι επιχειρηματίες» και τους χώρισε σε 5 είδη σύμφωνα με τις δικές του σκέψεις: (α) την εισαγωγή ενός νέου προϊόντος ή μιας νέας «ποιότητας» ενός ήδη υφιστάμενου προϊόντος (β) την εισαγωγή στην παραγωγική διαδικασία μια νέας μεθόδου παραγωγής (γ) το άνοιγμα μια νέας αγοράς (δ) την κατάκτηση μια νέας πηγής προσφοράς πρώτων υλών (ε) την εφαρμογή ενός νέου τύπου οργάνωσης μιας βιομηχανίας, όπως για παράδειγμα είναι η δημιουργία μονοπωλιακής θέσης ή η εγκαθίδρυση νέων τύπων επιχειρηματικής οργάνωσης όπως τα πολυκαταστήματα.

Ο Schumpeter προσέγγισε την εισαγωγή καινοτομιών στις κυκλικές διακυμάνσεις μιας καπιταλιστικής οικονομίας σε τρεις διαδοχικές προσεγγίσεις.

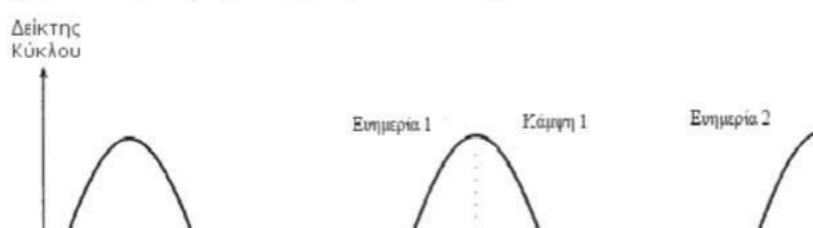
4.2.1 Η Πρώτη Προσέγγιση

Η πρώτη προσέγγιση θεωρεί ως αφετηρία της την κατάσταση γενικής ισορροπίας και αναφέρει ότι κάποια στιγμή η «απλή» παραγωγική διαδικασία παύει να υφίσταται από την εμφάνιση «καινοτόμων επιχειρηματιών», οι οποίοι θέλουν να φέρουν στις επιχειρήσεις τους νέες καινοτόμες ιδέες για να αυξήσουν τα κέρδη τους. Γι' αυτό το λόγο έρχονται σε συνεννόηση με τις τράπεζες για χορηγήσεις δανείων, εφόσον τις πείσουν ότι οι καινοτόμες ιδέες τους θα είναι κερδοφόρες. Έτσι από τα κέρδη των επιχειρήσεων, οι τράπεζες με τους τόκους που θα επιβάλλουν θα πάρουν και τα λεφτά τους πίσω σιγά-σιγά. Η ανάγκη χρηματοδότησης στην πρώτη προσέγγιση είναι αναγκαία, διότι ο ίδιος ο Schumpeter έχει αποκλείσει το ενδεχόμενο η επιχείρηση να έχει αποταμιεύσει χρήματα. Το δάνειο που θα πάρει η επιχείρηση της δίνει την δυνατότητα να αποκτήσει νέα μέσα παραγωγής, που θα την βοηθήσουν να παράγει νέα καταναλωτικά αγαθά σύμφωνα με τις καινοτομίες που θέλει να φέρει ο επιχειρηματίας.

Στην πρώτη προσέγγιση των κυκλικών διακυμάνσεων ο Schumpeter μας αναφέρει ότι η κίνηση του συστήματος αποτελείται από κύκλους που χωρίζονται σε δυο φάσεις: «ευημερία» και «κάμψη» ενώ οι φάσεις των διαδοχικών κύκλων χωρίζονται μεταξύ τους από μια περίοδο (γενικής) ισορροπίας (Σχήμα 1)

(Σχήμα 1). Η ευημερία είναι εκείνη η φάση που οδηγεί το σύστημα εκτός ισορροπίας, ενώ η κάμψη είναι η φάση του κύκλου που το ξανά επαναφέρει στην ισορροπία του και έτσι τελειώνει ο πρώτος κύκλος, για να ξανά έρθουμε σε μια περίοδο ισορροπίας και ούτω καθεξής.

Σχήμα 1: Πρώτη Προσέγγιση του Schumpeter

<https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/20607>

Ο Schumpeter στα βιβλία του υποστηρίζει την άποψη ότι με την επιτυχία του «πρώτου» καινοτόμου επιχειρηματία γίνετε πιο εύκολο για τους άλλους επιχειρηματίες να πάρουν πρωτοβουλίες, διότι βλέποντας την επιτυχία του πρώτου νιώθουν μεγαλύτερη ασφάλεια. Αυτό έχει σαν συνέπεια την εμφάνιση αυτών των επιχειρηματιών κατά σμήνη ('swarms of entrepreneurs') και την εισαγωγή καινοτομιών ανά ομάδες ('clusters of innovations') όπως αναφέρει ο Schumpeter. Αυτή η εμφάνιση καινοτομιών ανά ομάδες δημιουργεί αυτή την απότομη κίνηση από την κατάσταση ισορροπίας σε αυτήν της ανισορροπίας, η οποία για να καταφέρει να ξανά φτάσει σε ισορροπία το σύστημα κινείται από εσωτερικούς παράγοντες με κυματοειδή τρόπο και εμφανίζει συνεχώς διάφορες ομάδες καινοτομιών οι οποίες είναι ασυνεχείς.

Ο Schumpeter για να κρίνει την φάση του κύκλου χρησιμοποιεί την κερδοφορία των καινοτόμων επιχειρηματιών η οποία προέρχεται συνήθως από την αυξημένη παραγωγικότητα, η οποία μειώνει το κόστος αλλά και την αύξηση των τιμών, η οποία θα συμβεί από τις ενέργειες των επιχειρηματιών αυτών και θα τους επηρεάσει θετικά.

Στο άνω σημείο καμπής του κύκλου συμβαίνει η σταδιακή ελάττωση της κερδοφορίας των καινοτόμων επιχειρηματιών. Αυτή η παύση των κερδών εξηγείται από τον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρηματιών, που όλο και μεγαλώνει με την ολοένα και περισσότερη προσθήκη ιδεών σύγχρονων και καινοτόμων, αλλά και από την τάση αύξησης που αρχίζουν να έχουν οι τιμές των εισροών λόγω μεγάλης ζήτησης.

Ταυτόχρονα ο ρυθμός αύξησης των τιμών μειώνεται. Αυτό συμβαίνει διότι οι καινοτόμοι επιχειρηματίες περιορίζουν της δραστηριότητες τους, δημιουργώντας σοβαρό πρόβλημα δημιουργίας πιστωτικού χρήματος για την χρηματοδότηση των ιδεών τους. Η έκδοση πιστωτικού χρήματος για την χρηματοδότηση των ιδεών αυτών αυξάνει τις τιμές. Ο Schumpeter αναφέρει για τις καινοτομίες αυτές (Κύκλους (σ.449) ότι ανεξαιρέτου αν η αύξηση των τιμών αυξάνει τα κέρδη, αν η καινοτόμος ιδέα δεν είναι κερδοφόρα από πριν και περιμένει την συγκεκριμένη αύξηση για να είναι

επιτυχημένη, τότε υπάρχει περίπτωση ναυαγίου αυτής και αντί για κέρδη να φέρει χρέη στην επιχείρηση και τον καινοτόμο επιχειρηματία.

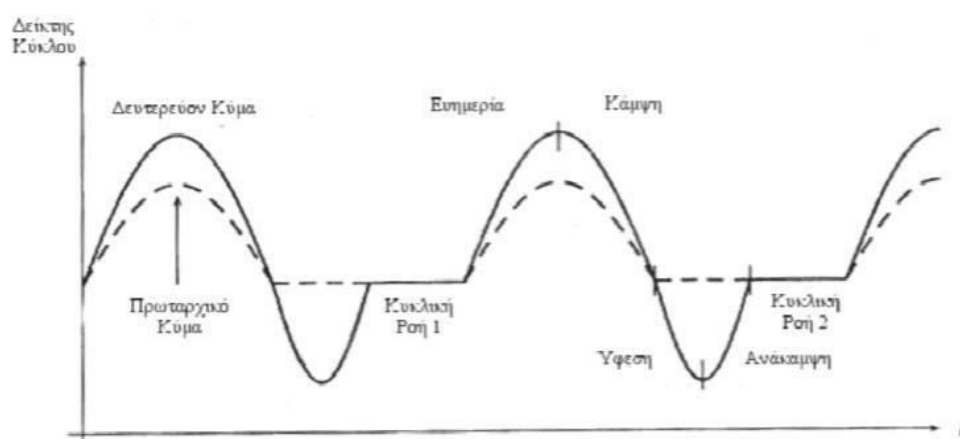
Σε αντίθεση με την κοινή οικονομική έννοια των όρων «ευημερία» και «κάμψη» που χαρακτηρίζονται με θετική και αρνητική σημασία αντίστοιχα, ο Schumpeter με τον όρο «ευημερία» ονομάζει εκείνη την φάση στην οποία απομακρύνει το σύστημα από την κατάσταση ισορροπίας στην οποία βρίσκεται, ενώ με τον όρο «κάμψη» αναφέρεται στην επαναφορά του συστήματος σε μια νέα κατάσταση γενικής ισορροπίας. Στην περίοδο της κάμψης επιπλέον κύριο χαρακτηριστικό, είναι ότι υπάρχει διαθέσιμο περισσότερο προϊόν σε σχέση με την ευημερία κάτι που τελικά συντελεί στην μείωση του επιπέδου των τιμών. Η μείωση των τιμών αυτών μεγαλώνει, όταν οι καινοτόμοι επιχειρηματίες σταματούν πλέον να ζητάνε δάνεια από τις τράπεζες και να καθυστερούν την πληρωμή αυτών που έχουν ήδη, με αποτέλεσμα την άμεση μείωση του πιστωτικού χρήματος.

4.2.2 Δεύτερη Προσέγγιση

Στην δεύτερη προσέγγιση των κυκλικών διακυμάνσεων του ο Schumpeter επιχειρεί να προσφέρει περισσότερο ρεαλισμό στην ανάλυση. Η εισαγωγή καινοτομιών και οι οικονομικές αντιδράσεις που αυτές επιφέρουν εξακολουθούν να αποτελούν την αιτία κίνησης του συστήματος. Ο Schumpeter απέκλειε από τα αίτια των κυκλικών διακυμάνσεων τους ψυχολογικούς παράγοντες ως πρωταρχικό παράγοντα.

Το δευτερογενές κύμα λοιπόν (secondary wave) όπως έγραφε ο Schumpeter στα βιβλία του, αποτελούνταν και χωρίζονται σε 4 φάσεις προσθέτοντας στην «ευημερία» και την «κάμψη» την «ύφεση» και την «ανάκαμψη». Θα δούμε λοιπόν ότι η κάμψη πλέον δεν είναι σε θέση από μόνη της να οδηγήσει το σύστημα σε ισορροπία.

Σχήμα 2: Δεύτερη Προσέγγιση του Schumpeter

<https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/20607>

Η μετάβαση από την ύφεση στην ανάκαμψη σχετίζεται με τη σταδιακή εξαφάνιση τυχόν μη φυσιολογικών φαινομένων που υπήρχαν εκείνη την εποχή, όπως ανεπαρκές απόθεμα, ανεπαρκής χρησιμοποίηση των πόρων παραγωγής και μη διατεθέντα πιστωτικά κεφάλαια. Ωστόσο, ο Schumpeter αντιτίθεται σθεναρά στο ότι η μετάβαση από την ύφεση στην ανάκαμψη είναι το σημείο καμπής του κύκλου, δηλαδή η θέση της έναρξης της ανοδικής φάσης του κύκλου.

Ο Schumpeter τόνιζε ότι η αλλαγή από την ύφεση στην ανάκαμψη και από την ανάκαμψη στην ευημερία, εξαρτιόταν από εντελώς άλλους παράγοντες που δεν είχαν σε καμία περίπτωση σχέση μεταξύ τους και συνεπώς η ευημερία δεν θα πρέπει λανθασμένα να την μπερδεύουμε με την ανάκαμψη και με όρους όπως «ανοδική φάση» κτλ

Πιο συγκεκριμένα, αν και φαινόμενα όπως οι χαμηλοί μισθοί και τα χαμηλά επιτόκια που προκαλούνται από την ύφεση είναι επαρκή για να οδηγήσουν σε οικονομική ανάκαμψη, η οικονομική ανάκαμψη δεν ακολουθεί την ευημερία, αλλά ακολουθεί μια νέα κατάσταση ισορροπίας. Επομένως, προκειμένου να ξεκινήσει μια νέα ευημερία, πρέπει να ληφθούν νέα καινοτόμα μέτρα σε ένα νέο επίπεδο ισορροπίας, το οποίο σηματοδοτεί την αρχή ενός νέου κύκλου. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Schumpeter μετρά την αρχή του κύκλου όχι από τον πυθμένα της ύφεσης αλλά από την αρχή της φάσης της έκρηξης²². Το τέλος του κύκλου συνοδεύεται και από το τέλος της φάσης ανάκαμψης και την αρχή μιας νέας κατάστασης ισορροπίας. (Kuznets 1940 σελ. 257-271)

Τέλος στην δεύτερη προσέγγιση ο Schumpeter πρόσθεσε σε σχέση με την πρώτη τα εξής χαρακτηριστικά, όπως είναι :

1) Η δημιουργία πίστωσης που δεν αφορά πλέον μόνο τη χρηματοδότηση καινοτομιών, αλλά η παροχή πίστωσης εκτείνεται τόσο στην φάση της κάμψης προς τις επιχειρήσεις εκείνες που προσπαθούν να προσαρμοστούν στα αποτελέσματα της εισαγωγής καινοτομιών κατά την προηγούμενη φάση, όσο και στην φάση της ανάκαμψης προς τις επιχειρήσεις εκείνες που έχουν επιβιώσει από την ύφεση.

2) Κάθε νέος κύκλος δεν ξεκινά από μια αρχική περιοχή ισορροπίας. Αντίθετα, κάθε τομέας ισορροπίας περιέχει μια σειρά «κακών παραγόντων» από προηγούμενες

²² Ένα από τα σημεία που κατηγορήθηκε ο Schumpeter σε αυτήν την θεωρία του για τους κύκλους ήταν η επιλογή του να μετράει τους κύκλους όχι από το κατώτατο σημείο τους αλλά από την έναρξη της φάσης της ευημερίας, όπως την όριζε αυτός και αυτό ήταν κάτι που καθιστούσε εντελώς αδύνατη την στατιστική μέτρηση των κύκλων) Kuznets (1940, σ. 266) Ο Kuznets ήταν Αμερικανός οικονομολόγος και στατιστικός που έλαβε το βραβείο Νόμπελ των Οικονομικών Επιστημών του 1971 "για την εμπειρικά θεμελιωμένη ερμηνεία της οικονομικής ανάπτυξης.

ραγδαίες ευημερίες και υφέσεις, καινοτομίες που δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί πλήρως και τα αποτελέσματα λανθασμένων ή ελλιπών προσαρμογών.

3) Δεδομένου ότι οι καινοτόμοι επιχειρηματίες λειτουργούν σε έναν κόσμο με ατελή ανταγωνισμό, πρέπει να εγκαταλείψουν την υπόθεση του τέλει ανταγωνισμού και της τέλει ισορροπίας ανταγωνισμού ως την αρχή του συστήματος. Έτσι για παράδειγμα, η πλήρης απασχόληση δεν είναι πλέον ένα χαρακτηριστικό της ισορροπίας, αλλά ένα χαρακτηριστικό των ανισορροπιών.

4) Η κατάσταση ισορροπίας αποτελεί την αναγκαία αρχή προκειμένου να θέσουν το σύστημα σε κίνηση οι ομάδες των καινοτόμων. Η κατάσταση ισορροπίας χαρακτηρίζεται από έλλειψη αβεβαιότητας και ρίσκου. Είναι λοιπόν η περίοδος που μπορούν οι καινοτόμοι επιχειρηματίες να πάρουν ρίσκα χαμηλού κινδύνου και να χρηματοδοτηθούν από τις τράπεζες. Πλέον στην δεύτερη προσέγγιση βλέπουμε ότι περιλαμβάνει ανισορροπίες, δηλαδή βλέπουμε ότι η φάση της αρχής της ευημερίας ξεκινά από μια τέτοια κατάσταση ανισορροπίας και οδηγεί σε μια άλλη παρόμοια μόλις τελειώσει η υπάρχουσα.

4.2.3 Τρίτη Προσέγγιση

Στην τρίτη προσέγγιση των κυκλικών διακυμάνσεων ο Schumpeter αναφέρεται στην πολυκυκλικότητα, δηλαδή την ταυτόχρονη ύπαρξη κύκλων διαφορετικής διάρκειας. Παρακάτω θα αναλύσουμε τους τρεις λόγους κατά τον Schumpeter που υπάρχουν αυτές οι διαφορετικές διακυμάνσεις, οι οποίες συνδέονται άρρηκτα με τις καινοτομίες στο σύστημα.

(Α) Πρώτον, οι διαφορετικές καινοτομίες χρειάζονται περισσότερο ή μικρότερο χρόνο για να επηρεάσουν το οικονομικό σύστημα. Σε σύγκριση με άλλες τεχνολογίες που δεν έχουν τέτοιες απαιτήσεις, οι καινοτομίες που απαιτούν την κατασκευή εγκαταστάσεων παραγωγής μεγάλης κλίμακας χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερους κύκλους. Επομένως, η κεφαλαιακή καινοτομία ολόκληρης της βιομηχανίας (ή πολλαπλών βιομηχανιών) θα έχει επίσης μεγαλύτερο κύκλο από τις λιγότερο επιδραστικές καινοτομίες.

(Β) Η οικονομική ιστορία δείχνει ότι πολλές φορές οι καινοτομίες και οι κύκλοι που προκαλούν δεν είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους. Για παράδειγμα, όταν μια καινοτομία εισαχθεί επιτυχώς σε ένα συγκεκριμένο πεδίο, άλλες σχετικές καινοτομίες μπορούν να ακολουθηθούν στον ίδιο τομέα ή σε συναφή πεδία. Αυτό οδηγεί στη δημιουργία μεγαλύτερων σε χρόνο κύκλων απ' ό,τι όταν αντιμετωπίζουμε κάθε καινοτομία ξεχωριστά.

(Γ) Μια σειρά από συνεχόμενες καινοτομίες οι οποίες μεταξύ τους είναι εξαρτημένες, είναι πιθανόν να επηρεάσουν μια ευρύτερη διαδικασία, ακόμα και αν αυτές οι καινοτομίες μεταξύ τους έγιναν σε εντελώς διαφορετικές συνθήκες και εποχές.

Ο Schumpeter επέμεινε και τελικά κατέληξε σε τρία ειδή κύκλων που αναδεικνύονταν από τις καινοτομίες, ονομάζοντας τον κάθε κύκλο ξεχωριστά. Ο Schumpeter ονόμασε τους κύκλους σύμφωνα με τα ονόματα αυτών που κατά τον ίδιο τους είχαν ανακαλύψει:

Πρώτον λοιπόν οι κύκλοι Kitchin διάρκειας περίπου 40 μηνών (Κύκλοι σ.165)²³

Ο κύκλος Kitchin πιστεύεται ότι οφείλεται σε χρονικές καθυστερήσεις στις κινήσεις πληροφοριών που επηρεάζουν τη λήψη αποφάσεων των εμπορικών επιχειρήσεων. Οι εταιρείες αντιδρούν στη βελτίωση της εμπορικής κατάστασης μέσω της αύξησης της παραγωγής, μέσω της πλήρους απασχόλησης και της επέκτασης των περιουσιακών στοιχείων παγίου κεφαλαίου. Ως αποτέλεσμα, μέσα σε ένα ορισμένο χρονικό διάστημα (που κυμαίνεται μεταξύ μερικών μηνών και δύο ετών) η αγορά «πλημμυρίζει» με εμπορεύματα των οποίων η ποσότητα γίνεται βαθμιαία υπερβολική. Η ζήτηση μειώνεται, οι τιμές μειώνονται, τα παραγόμενα προϊόντα συσσωρεύονται σε αποθέματα, γεγονός που ενημερώνει τους επιχειρηματίες για την ανάγκη μείωσης της παραγωγής. Δεύτερον οι κύκλοι Juglar διάρκειας περίπου 9 με 10 ετών (Κύκλοι σ.170) (από τον οικονομολόγο Clement Juglar [1819-1915])²⁴ Και Τρίτον τους κύκλους Kondratiev διάρκειας 54-60 ετών²⁵

Σύμφωνα με τον Schumpeter κάθε κύκλος υψηλότερης τάξης αποτελούσε την τάση γύρω από την οποία εκδηλωνόταν ο κύκλος της αμέσως μικρότερης τάξης, δηλαδή οι κύκλοι Kondratiev ήταν η τάση των κύκλων Juglar και οι κύκλοι Juglar ήταν η τάση των κύκλων Kitchin. Θεωρούσε επίσης ότι κάθε κύκλος Kondratiev θα πρέπει να περιέχει έναν ακέραιο αριθμό κύκλων Juglar και κάθε κύκλος Juglar έναν ακέραιο αριθμό κύκλων Kitchin.

Αν και παραδέχεται ότι δεν ξέρει γιατί ο αντίκτυπος της καινοτομίας «πάντα» οδηγεί σε κυκλικές διακυμάνσεις σε αυτές τις τρεις χρονικές περιόδους (Oakley 1990, σελ.

²³Από τον οικονομολόγο Joseph Kitchin [1861-1932] Ο Joseph Kitchin ήταν Βρετανός επιχειρηματίας και στατιστικός. Ανέλυσε τα επιτόκια της Αμερικής και της Αγγλίας και άλλα δεδομένα, ο Kitchin βρήκε στοιχεία για έναν σύντομο επιχειρηματικό κύκλο περίπου 40 μηνών.

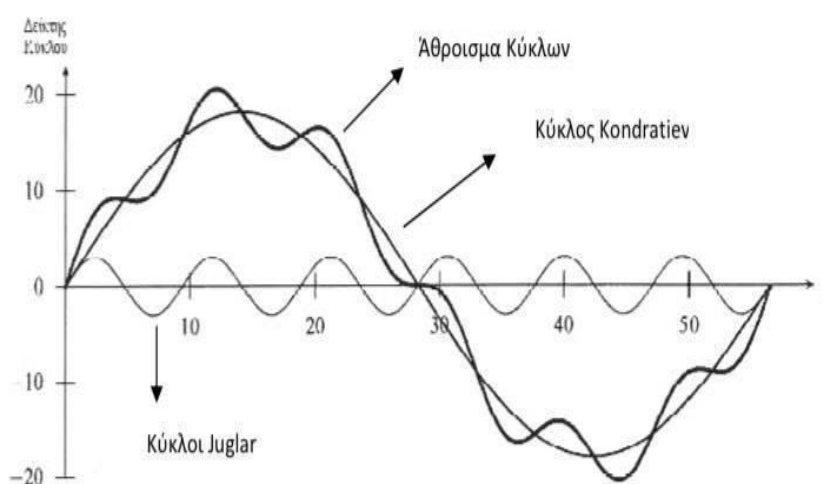
²⁴Ήταν ένας από τους πρώτους που ανέπτυξε μια οικονομική θεωρία των επιχειρηματικών κύκλων. Προσδιόρισε τον σταθερό κύκλο επενδύσεων έξι έως δέκα ετών που συνδέεται τώρα με το όνομά του. Μέσα στον κύκλο Juglar μπορεί κανείς να παρατηρήσει τις ταλαντώσεις των επενδύσεων σε πάγιο κεφάλαιο και όχι μόνο αλλαγές στο επίπεδο απασχόλησης του πάγιου κεφαλαίου (και αντίστοιχες αλλαγές στα αποθέματα).

²⁵Nikolai Dimitrievich Kondratiev (4 Μαρτίου 1892 - 17 Σεπτεμβρίου 1938) ήταν ένας Ρώσος οικονομολόγος και υποστηρικτής της Νέας Οικονομικής Πολιτικής πιο γνωστή για τη θεωρία του επιχειρηματικού κύκλου, γνωστή ως κύματα Kondratiev. Ο Kondratiev έγινε ο πρώτος ηγέτης των επιχειρήσεων και ελεύθερης αγοράς στη Σοβιετική Ένωση. Η θεωρία του Kondratiev ότι οι δυτικές καπιταλιστικές οικονομίες έχουν μακροχρόνιους κύκλους άνθησης (50 έως 60 ετών), αναγνωρίστηκαν εντός και εκτός της Σοβιετικής Ένωσης.

218), εξακολουθεί να πιστεύει μέσα από την εμπειρία του και υποθέτει ότι σε κάθε κύκλο Kondratien αντιστοιχούν 6 κύκλοι Juglar, καθένα από τους οποίους περιέχει 3 κύκλους Kitchin (Κύκλοι, σελίδες 173-174).

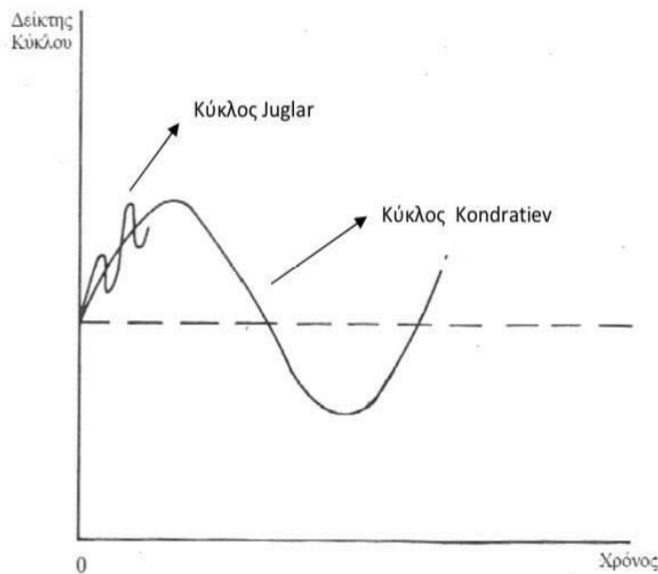
Στο τρίτο σχήμα ο Schumpeter προσπαθεί ιδανικά να μας παρουσιάσει την ύπαρξη ταυτόχρονων κύκλων (κυκλοι,σ.213) Βέβαια ο Oakley στο βιβλίο η θεωρία της καπιταλιστικής κίνησης του Schumpeter (1990,σ. 219), διέκρινε ότι το συγκεκριμένο σχήμα δεν αποδίδει σωστά την θεωρία του Schumpeter καθώς όλοι οι κύκλοι Juglar και Kondratien περιστρέφονται γύρω από μια κοινή οριζόντια τάση. Το τέταρτο σχήμα λοιπόν θεωρούμε ότι είναι μια πιο σωστή και βελτιωμένη έκδοση του σχήματος 3, διότι μας αναδεικνύει τους κύκλους Juglar που κυμαίνονται γύρω από την «τάση» τους, δηλαδή τον κύκλο Kondratien.

Σχήμα 3: Τρίτη Προσέγγιση του Schumpeter

<https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/20607>

Σχήμα 4: Τρίτη Προσέγγιση του Schumpeter (Βελτιωμένη Απεικόνιση)

<https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/20607>

Μετά την εισαγωγή της πολυκυκλικότητας στην όλη συζήτηση, η έννοια της ισορροπίας έγινε πιο εύθραυστη ως απαραίτητη προϋπόθεση για την εμφάνιση καινοτόμων επιχειρηματιών. Καταρχάς σχεδόν «όλοι» οι κύκλοι Juglar και λέμε σχεδόν «όλοι» διότι τουλάχιστον ένας ξεκάνει την κίνηση του από μια ισορροπία και είναι δηλαδή αυτός που ξεκινά μαζί με τον κύκλο Kondratiev, είναι ακατόρθωτο να ξεκινήσουν από μια κατάσταση ισορροπίας καθώς όπως αναφέραμε λαμβάνουν χώρα πάνω σε έναν κύκλο Kondratiev.

Ο Schumpeter εντόπισε αυτό το «κόλλημα» και τόνισε ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθούν κάποιες μεταβολές στην αρχική του σκέψη για την αρχή κάθε κύκλου από μια θέση ισορροπίας, χωρίς βέβαια να μας ξεκαθαρίζει επακριβώς τι εννοεί και αναφέροντας μας απλά ότι οι επιχειρηματίες μπορούν να δουν κατά βάση τον κύκλο Kitchin ενώ π.χ. τις φάσεις των άλλων κύκλων τις βλέπουν σαν εποχές καλές ή κακές για της επιχειρήσεις τους (Κύκλοι. 173).

Κατά δεύτερον από τα σχήματα παρατηρούμε ότι η στιγμή που μπορεί να θεωρηθεί ότι οι δυο κύκλοι ξεκινούν μαζί από μια περιοχή ισορροπίας, είναι η αρχή κάθε κύκλου Kondratiev αμέσως μετά δηλαδή από την φάση της ανάκαμψης και αμέσως πριν την έναρξη της ευημερίας. Άρα σύμφωνα με τα προαναφερθέντα δεδομένα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το σύστημα μπορεί να έρθει σε κατάσταση ισορροπίας μόνο μια φορά κάθε 50 χρόνια πάνω -κάτω.

4.3 Συμπερασματικά για την Θεωρία του Schumpeter

Στο μοντέλο των οικονομικών διακυμάνσεων που μας παρουσίασε ο Schumpeter διακρίνουμε ότι υπάρχουν αρκετά μειονεκτήματα και λειψές θέσεις οι οποίες δεν έχουν αναλυθεί 100%, για παράδειγμα στην προσέγγιση του παρατηρείτε ότι δεν υπάρχει καθόλου στατιστική επεξεργασία πάνω στα επιχειρήματα του. Κάτι που παρατήρησε ο Kuznets και ανέφερε στα απομνημονεύματα του ότι η θεώρηση του κύκλου και της τάσης ως μια ενιαία διαδικασία κάνει αδύνατη την οικονομετρική επεξεργασία. Κάτι που είδαμε στην τρίτη προσέγγιση του Schumpeter που ο ίδιος δεν μας περιγράφει κάπου επακριβώς τον τρόπο, με τον οποίο εμπειρικά όπως έλεγε ο ίδιος θα γίνει αυτός ο διαχωρισμός, επιπρόσθετα η ανάλυσή του στο ότι κάθε μακρότερος κύκλος περιλαμβάνει έναν ακέραιο αριθμό μικρότερων πάλι δεν εμφανίζεται πουθενά κάποιο συγκεκριμένο κριτήριο που θα μπορούσε να γίνει ένας επακριβής εμπειρικός διαχωρισμός των κύκλων Kondratieff σε κύκλους Juglar και των κύκλων Juglar σε κύκλους Kitchin. Το πρόβλημα της στατιστικής επεξεργασίας είναι κάτι που δημιουργήθηκε κυρίως από την επιμονή του Schumpeter να μετράει την έναρξη της φάσης των κύκλων από την αρχή της ευημερίας και όχι από το κατώτατο σημείο που είναι το σύνηθος. Ο Kuznets τέλος αναρωτήθηκε τότε είναι η περίοδος της έναρξης της επιτυχούς εφαρμογής των καινοτομιών που αναφέρει συνέχεια ο Schumpeter, ποιο συγκεκριμένα αναρωτιέται αν ο Schumpeter χρονικά εννοεί την περίοδο στην «ευημερία» που φτάνει «ταβάνι» η οικονομική δραστηριότητα στην επιχείρηση ή αν εννοεί την μάζιμουμ ποσοστιαία αύξηση.

Το άνω σημείο καμψής του κύκλου οφείλεται στη μείωση των δραστηριοτήτων καινοτομίας, η οποία με τη σειρά της οφείλεται στη στασιμότητα που έχουν τα κέρδη της επιχείρησης. Στον κύκλο Kondratieff κατά των Schumpeter υπάρχει η αναμενόμενη κίνηση στο επίπεδο των τιμών αλλά και στην κίνηση του προϊόντος, η οποία σε γενικές γραμμές περιμένουμε ότι θα συμβεί και οι λόγοι είναι πάνω κάτω αυτοί που έχουμε αναφέρει πιο πάνω στο πρωταρχικό κύμα, δηλαδή ο ρυθμός αύξησης της ζήτησης να είναι μεγαλύτερος από τον ρυθμό αύξησης της παραγωγής κατά την ανοδική περίοδο του κύκλου. Αυτό βλέπουμε ότι επηρεάζει με την σειρά του τις τιμές, δημιουργώντας μια αυξητική πορεία για αυτές, ενώ ακριβώς το αντίθετο αναμένεται στην φάση καθόδου του κύκλου με συνέπεια αυτήν την φορά τη πτωτική τάση των τιμών. Ο Schumpeter για τις τιμές ανέφερε ότι μια πτώση αυτών όπως είναι φυσιολογικό να συμβεί λόγω του κυκλικού μηχανισμού, δεν είναι και αυτή που από μόνη της θα φέρει την «καταστροφή». Η πτώση των τιμών κατά την κάμψη αν και είναι αρκετά δύσκολη για τις επιχειρήσεις, είναι μια απαραίτητη διαδικασία για να εξισορροπήσει ξανά ο μηχανισμός του συστήματος.

Ο Schumpeter για το προϊόν αναφέρει ότι με εξαίρεση κάποια χρόνια στην φάση της ύφεσης όπου μπορεί να υπάρξει μια κάποια μείωση του συνολικού προϊόντος, σε όλες τις υπόλοιπες φάσεις αναμένουμε να υπάρχει αύξηση του προϊόντος και ειδικότερα τόνισε ότι την περίοδο της κάμψης η αύξηση του προϊόντος θα είναι ακόμα μεγαλύτερη από εκείνη της ευημερίας.

Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε για το προϊόν, ότι αναμένεται η αύξηση στην φάση της ευημερίας, ενώ ο ρυθμός αύξησης θα είναι ακόμη υψηλότερος κατά τη διάρκεια των υπόλοιπων τριών φάσεων, ειδικά κατά τη διάρκεια της κάμψης.

Το τελικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι ο Schumpeter ανέμενε τους ρυθμούς μεγέθυνσης του προϊόντος να κινούνται αντί-κυκλικά και το επίπεδο τιμών προ-κυκλικά. Ακόμα, ανέμενε η διαχρονική άνοδος του προϊόντος να συνοδεύεται εμπειρικά από μια διαχρονική πτώση του επιπέδου τιμών. Αυτός ο συνδυασμός συνεχώς αυξανόμενου προϊόντος και μακροχρόνιας κυκλικής και πρωτικής κίνησης των τιμών, ήταν το διαχρονικό αποτέλεσμα των πολλών ταυτόχρονων βασικών καινοτομιών και των επιδράσεων τους στο οικονομικό σύστημα κατά τη διάρκεια μιας σειράς κύκλων Kondratiev

Όσον αφορά τώρα την λεγόμενη χρονική ασυνέχεια στην εμφάνιση των ομάδων καινοτομιών, ο Oskar Lange (1941) (Πολωνός οικονομολόγος και διπλωμάτης) τόνισε ότι οι καινοτομίες των καινοτόμων επιχειρηματιών «εισάγονται μόνο σε ορισμένες συγκυρίες της οικονομικής ιστορίας, δηλαδή όταν το ρίσκο της αποτυχίας δεν είναι υπερβολικό», κάτι που είδαμε να συμβαίνει όταν βρισκόμαστε στην περιοχή ισορροπίας ή κοντά σε αυτήν. Το γεγονός αυτό εξηγεί την συμπεριφορά των καινοτόμων επιχειρηματιών να καινοτομούν επενδύοντας χρήματα όταν προβλέπουν προοπτικές επιτυχίας λόγω της δράσης των πρώτων καινοτόμων επιχειρηματιών. Αυτή ακριβώς είναι η αιτία εμφάνισης των καινοτόμων ασυνεχώς και ανά ομάδες.

Συνεπώς, μια στάσιμη οικονομία όταν δεν μπορεί να συγκεντρώσει τα απαραίτητα κεφάλαια μέσω των αποταμιεύσεων τότε τα κεφάλαια κίνησης εξασφαλίζονται μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Επιπλέον οι καινοτομίες μεγάλης κλίμακας δεν εισάγονται συνεχώς αλλά με την μεσολάβηση μεγάλων χρονικών διαστημάτων. Έτσι λοιπόν οι περίοδοι της ανάπτυξης χαρακτηρίζονται κυρίως από αύξηση της ζήτησης, αύξηση των τιμών και των εισοδημάτων. Η διαδικασία όμως αυτή φτάνει σε ένα χρονικό σημείο κορύφωσης και μετά αρχίζει η περίοδο της ύφεσης. Έτσι το αυξανόμενο επίπεδο τιμών αποθαρρύνει τις περαιτέρω επενδύσεις και ο ανταγωνισμός δημιουργεί ζημιές. Όταν οι επιχειρήσεις ξεπληρώνουν το χρέος τους ο αντιπληθωρισμός επιταχύνεται και η οικονομία οδεύει προς την ύφεση. Φαίνεται λοιπόν ότι κάθε περίοδος ανάπτυξης είναι απόκλιση από την ισορροπία και κάθε περίοδος ύφεσης επαναφορά σε αυτήν, καθώς οι καινοτομίες είναι αυτές που διαταράσσουν την ισορροπία.

4.4 Συμπεράσματα για τις Θεωρίες των Οικονομικών Κύκλων

Οι οικονομικοί κύκλοι αποτελούν ένα φλέγον θέμα όλες αυτές τις τελευταίες δεκαετίες, όπου το καπιταλιστικό σύστημα κυριαρχεί. Η παγκοσμιοποίηση έχει ωθήσει το οικονομικό σύστημα να λειτουργεί με τέτοιο τρόπο ώστε κάθε μεταβολή του, να επηρεάζει την οικονομική δραστηριότητα ολόκληρου του πλανήτη.

Όλοι οι οικονομολόγοι που επιχείρησαν να τοποθετηθούν πάνω στο θέμα των οικονομικών κύκλων συμφωνούν ως προς τα στάδια τα οποία διαδέχεται ένας οικονομικός κύκλος. Δηλαδή συμφωνούν πως οι φάσεις ενός κύκλου αποτελούνται από την ύφεση, την ανάκαμψη, την κρίση και τέλος την κάθοδο.

Μία όμως σημαντική διαφορά του κάθε κύκλου είναι το γεγονός, πως αυτές οι οικονομικές μεταβολές καθορίζονται από τον τρόπο διαμόρφωσης και τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας. Αυτό σημαίνει πως ο οικονομικός κύκλος της μεταπολεμικής περιόδου διαφέρει ως προς την διάρκεια ή την ένταση των υφέσεων σε σχέση με την ροή ενός οικονομικού κύκλου σήμερα. Συμπερασματικά είναι απόλυτα φυσικό οι οικονομικοί κύκλοι όπως παρουσιάζονται από τους μαρξιστές, τον Schumpeter και όλους τους οικονομολόγους που ασχολήθηκαν να παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές καθώς ο καθένας από τους παραπάνω ορίζει τον οικονομικό κύκλο με βάση τα πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά δρώμενα της περιόδου όπου ερεύνησε τους οικονομικούς κύκλους.

Κεφάλαιο 5

Ιστορική Αναδρομή των Κρίσεων του 1929 και του 2008

5.1 Η Κρίση του 1929

Μετά την λήξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου οι περισσότερες χώρες και κυρίως αυτές που είχαν ηττηθεί, βρέθηκαν να χρωστούν μεγάλα ποσά στις μεγαλύτερες δυνάμεις της εποχής που ήταν και αυτές που είχαν κερδίσει τον πόλεμο, δηλαδή οι ΗΠΑ, Βρετανία και Γαλλία. Η Αμερική εκείνο το χρονικό διάστημα έγινε ο μεγαλύτερος πιστωτής του Δυτικού κόσμου και η σημαντικότερη πηγή επενδυτικών κεφαλαίων.

Πως το κατάφερε αυτό;

Αυτό συνέβη, διότι κατά την διάρκεια του Α΄ παγκοσμίου πολέμου και λίγο πριν, η Γαλλία και η Αγγλία οι οποίες ήταν οι νικήτριες δυνάμεις του πολέμου, είχαν συνάψει πολεμικά δάνεια με την Αμερική, τα οποία μόλις τελείωσε ο πόλεμος έπρεπε να τα επιστρέψουν και αυτό έγινε μέσω της Γερμανίας, η οποία ως η ηττημένη του πολέμου έπρεπε να καταβάλλει πολεμικές αποζημιώσεις στους νικητές. Η Γερμανία επειδή δεν είχε τα χρήματα αναγκάστηκε να πάρει δάνειο από την Αμερική για να μπορέσει να πληρώσει το χρέος της. Έτσι, ενώ η Αγγλία και η Γαλλία στην δεκαετία του 1920 αντιμετώπιζαν ανεργία και μείωση παραγωγής, οι ΗΠΑ γνώριζαν μια απίστευτη και απότομη οικονομική ευημερία, η οποία ήταν η μεγαλύτερη που είχε ποτέ της σαν χώρα στην ιστορία της. Από το 1925 ως το 1930, η Ευρώπη φάνηκε να βρίσκει πάλι την προπολεμική της ισορροπία, καθώς αυξανόταν ο όγκος του εμπορίου και της παραγωγής.

Στην Αμερική τον Οκτώβριο του 1929, στην Νέα Υόρκη έγινε το λεγόμενο «Κραχ» της Wall Street, επίσης γνωστό ως Μαύρη Πέμπτη ή Χρηματιστηριακό κραχ του 1929. Η δεκαετία που ακολούθησε μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο (1918-1928) και οδήγησε στο κραχ ήταν μια δεκαετία πλούτου και υπέρβασης. Οι Αμερικάνοι που δεν ζούσαν στις μεγάλες αστικές πόλεις μετανάστευσαν σε αυτές με την ελπίδα μιας καλύτερης ζωής, ασχολούμενοι κυρίως με τον αναπτυσσόμενο βιομηχανικό τομέα που άνθιζε συνεχώς εκείνη την περίοδο. Ενώ οι αμερικανικές πόλεις ευημερούσαν η τεράστια μεταφορά των πολιτών από τις υπαίθριες περιοχές και η αμέλεια του γεωργικού τομέα των ΗΠΑ οδήγησε τους Αμερικάνους αγρότες σε οικονομικό αδιέξοδο, παράγοντας που αργότερα θα θεωρούνταν ως ένας από τους παράγοντες κλειδιά της κρίσης. Μεγάλο ρόλο διαδραμάτισε ότι το προηγούμενο ακριβώς έτος η αμερικανική κυβέρνηση προσπάθησε ,να εξασφαλίσει τη διατήρηση της σταθερότητας των τιμών και της συναλλαγματικής ισοτιμίας με κύριο στόχο την οικονομική ανάπτυξη και την χαμηλή ανεργία ώστε να αντιμετωπιστεί η χρηματιστηριακή κρίση χωρίς όμως να μπορέσει να σώσει την κατάσταση. Η κρίση όμως παρόλα αυτά διογκώθηκε κυρίως λόγω κακών πολιτικών χειρισμών στα οικονομικά αλλά και του ανεπαρκούς θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των αγορών με αποτέλεσμα την απότομη κατάρρευση των τιμών και των μετοχών στο χρηματιστήριο. Τον Μάρτιο του 1929 ο πανικός των καταθετών, οδήγησε σε μαζική απόσυρση καταθέσεων και σε πτωχεύσεις

τραπεζών (στις ΗΠΑ καταγράφηκαν 4 «κύματα» πανικού και τραπεζικών πτωχεύσεων μεταξύ του 1930 και του 1933) και η δραστική υποχώρηση της ιδιωτικής κατανάλωσης (λόγω και της αυξημένης αβεβαιότητας για τις προοπτικές της παραγωγής και των εισοδημάτων). Η συνεχή πτώση της ζήτησης οδήγησε σε μεγάλη και απότομη πτώση του γενικού επιπέδου των τιμών και του προϊόντος, αλλά και σε συνεχή αύξηση της ανεργίας. Παρά τους κινδύνους και τα γεγονότα που «τρέχανε» πολλοί πίστευαν ότι το χρηματιστήριο θα συνέχιζε να αναπτύσσεται για πάντα.

Ωστόσο στις 25 Μαρτίου 1929 ένα μικρό κραχ προέκυψε αφού οι επενδυτές άρχισαν να πωλούν μετοχές σε γρήγορο και απότομο ρυθμό, εκθέτοντας έτσι την ασταθή βάση του χρηματιστηρίου. Δύο μέρες αργότερα ο τραπεζίτης Charles Mitchell ανακοίνωσε ότι η τράπεζα του θα πρόσφερε 25 εκατομμύρια για να σταματήσει την πτώση του χρηματιστηρίου. Η κίνηση του Mitchell οδήγησε σε μία προσωρινή παύση της οικονομικής κρίσης. Ωστόσο στην αμερικανική οικονομία τα πρώτα σημάδια άρχισαν να φαίνονται δείχνοντας ένα πιο βαθύ πρόβλημα από αυτό που φαινόταν αρχικά. Η παραγωγή ατσαλιού παράκμασε, οι κατασκευές ήταν αργοκίνητες οι πωλήσεις αυτοκινήτων μειωμένες και οι καταναλωτές απέκτησαν πολλά χρέη λόγω του εύκολου χρήματος.

Ενώ το χρηματιστήριο βρισκόταν θεωρητικά σε καλή κατάσταση η αισιοδοξία κατέρρευσε όταν στις 18 Σεπτεμβρίου 1929 οι τιμές των μετοχών στο χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης έπεσαν απότομα. Στις 20 Σεπτεμβρίου το χρηματιστήριο του Λονδίνου κατέρρευσε όταν ο Βρετανός επενδυτής Clarence Henry και οι συνεργάτες του φυλακίστηκαν για απάτη και πλαστογραφία. Η κατάρρευση του χρηματιστηρίου του Λονδίνου εξασθένησε ακόμα περισσότερο την αισιοδοξία των Αμερικάνων επενδυτών σε ξένες αγορές. Τις ημέρες πριν από το κραχ η χρηματιστηριακή αγορά ήταν πολύ ασταθής. Περίοδοι πωλήσεων και υψηλών εντάσεων στο εμπόριο ακολουθούνταν από περιόδους αύξησης των τιμών και ανάκαμψης. Στις 24 Οκτωβρίου (Μαύρη Πέμπτη) η αγορά έχασε το 11% της αξίας της.

Με τους τραπεζίτες και τα οικονομικά τους εφόδια ο Richard Whitney, αντιπρόεδρος συναλλαγών και εκλεγμένος υπεύθυνος της κατάστασης υπέβαλλε προσφορά για να αγοράσει κομμάτι μετοχών μιας εταιρίας ατσαλιού σε τιμή επάνω από το φυσιολογικό. Το ίδιο επιχείρησε και σε άλλες επικερδείς μετοχές. Η κίνηση πέτυχε και σταμάτησε την πτώση, ωστόσο η ανάκαμψη ήταν προσωρινή. Στις 28 Οκτωβρίου, την Μαύρη Δευτέρα περισσότεροι επενδυτές αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την αγορά οδηγώντας έτσι σε μεγαλύτερες πτώσεις των μετοχών με την συνολική αξία της αγοράς να ανέρχεται το 13%. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις ΗΠΑ την τετραετία 1930-1933 το προϊόν μειώθηκε κατά 31% και οι τιμές υποχώρησαν κατά 33%, ενώ την περίοδο 1930-1938 το μέσο ποσοστό ανεργίας έφθασε στο 26%. Η πτώση των τιμών που υπήρξε, είχε αποτέλεσμα να αυξηθεί το πραγματικό βάρος του χρέους των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών και να μειωθεί η πιστοληπτική τους ικανότητα, να αυξηθεί δηλαδή ο πιστωτικός κίνδυνος για τις τράπεζες και τελικά, να υποχωρήσουν ακόμη περισσότερο η ζήτηση και το γενικό επίπεδο των τιμών.

Βασικοί «δίαυλοι» μετάδοσης της κρίσης από τις ΗΠΑ στον υπόλοιπο κόσμο ήταν η μείωση των εκροών κεφαλαίων από τη χώρα αυτή. Λόγω του κανόνα χρυσού που ίσχυε τότε, ο οποίος με λίγα λόγια έλεγε ότι κάθε χώρα καθόριζε μια συγκεκριμένη ισοτιμία του εθνικού της νομίσματος με τον χρυσό, έφερε ως αποτέλεσμα η αυξημένη ζήτηση χρήματος και οι επακόλουθες σημαντικές εισροές χρυσού στις ΗΠΑ, να οδηγήσουν σχεδόν αυτόματα σε περιοριστικές νομισματικές συνθήκες στις άλλες χώρες, σε συρρίκνωση του παγκόσμιου εμπορίου και σε περαιτέρω υποχώρηση της διεθνούς οικονομικής δραστηριότητας.

Το 1929 υπήρξε μια αλληλουχία γεγονότων που επηρέασε όσες χώρες εξαρτιόντουσαν άμεσα ή έμμεσα από το εμπόριο με τις ΗΠΑ. Οι πρώτες χώρες που επηρεάστηκαν ήταν στην νότια Αμερική, χώρες όπως η Χιλή, οι οποίες είχαν εμπορικές συναλλαγές στο μεγαλύτερο βαθμό με της ΗΠΑ. Η Χιλή η οποία παρήγαγε χαλκό είχε μεγάλο πρόβλημα, διότι τα εργοστάσια στις ΗΠΑ έκλειναν και δεν αγόραζαν πλέον χαλκό, με αποτέλεσμα στην Χιλή ο κόσμος να χάνει τις δουλειές του. Ακόμα στην επαρχία για τους αγρότες η καταστροφή ήταν πιο ισοπεδωτική για τα προϊόντα τους, ειδικά για αυτούς που έφτιαχναν νιτρικά λιπάσματα που πλέον δεν μπορούσαν να τα πουλήσουν. Έτσι όλες οι πόλεις του νότου εγκαταλείφθηκαν και οι αγρότες μετανάστευσαν στην πρωτεύουσα. Χωρίς χαλκό, νιτρικό και άλλα φορτία για μεταφορά, το ναυτιλιακό εμπόριο κατέρρευσε και πλέον δεν χρειαζόντουσαν νέα πλοία.

Η Αγγλία η οποία ήταν η μεγαλύτερη ναυπηγική δύναμη στον κόσμο εκείνη την εποχή με την κρίση τα 3/5 των λιμενεργατών έχασαν την δουλειά τους. Στις ΗΠΑ οι αγρότες είχαν αγανακτήσει επειδή ο κόσμος δεν είχε να αγοράσει φαγητό, η τιμή των τροφίμων και των πρώτων υλών όπως του σιταριού έπεφταν συνεχώς, φτάνοντας ακόμα και στο μισό της αρχικής τους τιμής. Έτσι οι αγρότες κατέστρεφαν τις σοδειές τους ελπίζοντας να μειώσουν τα αποθέματα και έτσι να σταματήσουν τις τιμές. Τέλος στο Βέλγιο την ίδια εποχή, υπήρχε άφθονο κάρβουνο στα ορυχεία, αλλά λόγω της φτώχειας ,επειδή ο κόσμος κρύωνε και δεν μπορούσε να αγοράσει κάρβουνο, έκλεβε κάρβουνο από τις αποθήκες για να ζεσταθεί. Σε όλο τον κόσμο οι ίδιες αντιθέσεις μεταξύ αφθονίας και πενίας επαναλαμβάνονται.(Ιστορικό Ντοκιμαντέρ του BBC)

5.2 Κρίση 2008

5.2.1 Ιστορική αναδρομή

Το 1971 ο τότε πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Richard Milhous Nixon έδρασε αυτοβούλως χωρίς να πάρει την έγκριση ή την γνώμη του υπόλοιπου κόσμου και του Κογκρέσου, παίρνοντας την απόφαση να αποσύρει το δολάριο και να αλλάξει τους κανόνες του χρήματος, αντικαθιστώντας το με τον χρυσό. Ο Νίxon είχε αρχίσει ήδη να εκτυπώνει όλο και περισσότερα χρήματα για να καλύψει τα χρέη, κάνοντας τις χώρες

που πλήρωναν και πληρώνονταν με δολάρια να ανταλλάσσουν τα δολάρια τους άμεσα με χρυσό, μειώνοντας έτσι σοβαρά το μεγαλύτερο μέρος των αποθεμάτων χρυσού. Το μόνο που κατάφερε όμως ήταν οι ξένες κυβερνήσεις να φτάσουν σε ένα σημείο που δεν μπορούσαν πλέον να ανταλλάσσουν τα δολάρια τους με χρυσό, διότι οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν να τους τα ανταλλάξουν. Τελικά το αποτέλεσμα ήταν τα τεράστια χρηματικά ποσά που εκτυπώνονταν να διογκώσουν το χρέος, με το Νίξον να κάνει σαφές ότι η οποιαδήποτε άμεση ανταλλαγή δολαρίων με χρυσό στο εξής, θα θεωρούνταν λίγο ως πολύ παράνομη. Έτσι προσπάθησε με κάποιες μεταρρυθμίσεις να εξομαλύνει την κατάσταση επιβάλλοντας πάγωμα 90 ημερών στους μισθούς και τις τιμές, προκειμένου να αντιμετωπίσει τον πληθωρισμό, δεύτερον αύξησε της εισαγωγές κατά 10 τοις εκατό για να εξασφαλίσει ότι τα αμερικανικά προϊόντα δεν θα υποτιμηθούν στο μέλλον λόγω των αλλαγών στις συναλλαγματικές ισοτιμίες και τρίτον όπως αναφέραμε και στην αρχή ανέστειλε με ορισμένες εξαιρέσεις, τη μετατροπή του δολαρίου σε χρυσό ή άλλα αποθεματικά περιουσιακά στοιχεία, έτσι ώστε οι ξένες κυβερνήσεις να μην μπορούν πλέον να ανταλλάσσουν τα δολάρια τους με χρυσό. Με τις εκτυπώσεις απεριόριστων χρημάτων από τις ΗΠΑ, κατάφερε όλος ο επενδυτικός κόσμος να θεωρήσει τα ομόλογα των Ηνωμένων Πολιτειών ότι είναι η ασφαλέστερη επένδυση, έτσι όλοι οι επενδυτές άρχισαν να αγοράζουν συστηματικά πολλά ομόλογα δημιουργώντας μία μεγάλη “φούσκα”. (Lewis 2019, Lowenstein 2011)

Αν ψάξουμε κι άλλο για τα αίτια της κρίσης του 2008, θα δούμε ότι μεταξύ των σημαντικότερων αιτιών της κρίσης ήταν η εισροή κεφαλαίων από τον ιδιωτικό τομέα, οι τράπεζες που εισέρχονται στην αγορά ομολόγων ενυπόθηκων δανείων, οι κυβερνητικές πολιτικές που αποσκοπούσαν στην επέκταση της ιδιοκατοίκησης, η κερδοσκοπία από πολλούς αγοραστές κατοικιών και οι πρακτικές δανειοδότησης των στεγαστικών δανειστών. Η αξία των ενυπόθηκων στεγαστικών δανείων των ΗΠΑ εκτιμήθηκε σε 1,3 τρισεκατομμύρια δολάρια τον Μάρτιο του 2007, με πάνω από 7,5 εκατομμύρια υποθήκες πρώτης ασφάλειας υψηλού κινδύνου εκκρεμείς.

Αιτία ήταν η απόφαση της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς (SEC) τον Απρίλιο του 2004 να χαλαρώσει τον κανόνα του καθαρού κεφαλαίου, γεγονός που ενθάρρυνε τις πέντε μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες να αυξήσουν δραματικά την οικονομική τους δύναμη και να επεκτείνουν επιθετικά την έκδοσή τους με ενυπόθηκα δάνεια κινητών αξιών.

Τα ποσοστά παραβατικότητας των στεγαστικών δανείων, παρέμειναν στο εύρος 10-15% από το 1998 έως το 2006, στη συνέχεια άρχισαν να αυξάνονται ραγδαία, φθάνοντας στο 25% στις αρχές του 2008.

Την λεγόμενη "Μαύρη Παρασκευή", στις 24 Οκτωβρίου 2008, σημειώθηκαν απώλειες \$ 3,2 τρις σε Ευρώπη και Ασία, ενώ ξένοι επενδυτές έσπευσαν σε μαζικές ρευστοποιήσεις στην Ελλάδα. Ο Γενικός Χρηματιστηριακός Δείκτης των Αθηνών έπεσε κάτω από τις 1.800 μονάδες, στα χαμηλότερα επίπεδα από το 1989, παρά τα

πραγματικά κέρδη που εμφάνιζαν οι ελληνικές τράπεζες και επιχειρήσεις. Στην Ελλάδα σημειώθηκαν απώλειες 24 δις. ευρώ στο δεύτερο εξάμηνο του 2008, μέσα σε 24 μέρες.

Κύριες αίτιες που προκάλεσαν ίσως την μεγαλύτερη χρηματοπιστωτική κρίση ήταν επίσης το αμερικανικό τραπεζικό σύστημα και η διαμόρφωση του από τα θεμέλια του. Άλλοι λένε ότι έφταιγε ο αγγλοαμερικανικός εταιρικός καπιταλισμός και άλλοι ασχολήθηκαν με την φύση του ίδιου του καπιταλιστικού συστήματος όπως έλεγε και ο Μαρξ. Από την μια πλευρά, οι λανθασμένες στρατηγικές των τραπεζών της Αμερικής που δάνειζαν σε ανθρώπους που δεν είχαν τις προϋποθέσεις και ήταν δύσκολο γι' αυτούς να τα αποπληρώσουν και από την άλλη, το τεράστιο χρέος που δημιουργήθηκε και διατάραξε το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ και όχι μόνο. Έκανε εμφανή τα τρωτά σημεία του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού που είχε υιοθετήσει κυρίως η ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο και τέλος για κάποιους η αιτία ήταν κάτι πιο βαθύ, ήταν το ίδιο το καπιταλιστικό σύστημα όπως ορίζεται στους οικονομικούς κύκλους ανάπτυξης και ύφεσης επαναλαμβάνοντας κάθε φορά όλο και βαθύτερες κρίσεις. (Heywood,2013)

Η είσοδος της Κίνας τον Δεκέμβριο του 2001 στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου επέφερε μια πολύ σημαντική αλλαγή στις παγκόσμιες οικονομικές διακυμάνσεις , επειδή η Κίνα είχε την δυνατότητα να έχει εργατικό δυναμικό με πολύ χαμηλό μισθό, άρα παράλληλα και πολύ μικρό παραγωγικό κόστος σε συνδυασμό με την τεράστια σε μέγεθος κινέζικη οικονομία, δόθηκε η δυνατότητα στην Κίνα να εισβάλει και να μείνει δυναμικά σε όλες τις αγορές. Ως αποτέλεσμα αυτού, σε αρκετές περιπτώσεις, ήταν πολλά από τα παραδοσιακά αμερικάνικα προϊόντα να αρχίσουν να φθίνουν και να μειώνονται αισθητά οι πωλήσεις τους, αλλά και να εξαφανίζονται σιγά-σιγά από τα ράφια των πολυκαταστημάτων, τα σπίτια του κόσμου αλλά και από τις προμήθειες πρώτων υλών στην παγκόσμια βιομηχανία. Η απάντηση της Δύσης ήταν το λιγότερο ελλιπής, ανεπαρκής και περιορίστηκε μόνο στην αποκλιμάκωση των επιτοκίων κάτι που από μόνο του δεν είχε κάποιο σημαντικό αποτέλεσμα .

Το δεύτερο που έγινε, ήταν η πλήρης απορρύθμιση του χρηματοπιστωτικού τομέα. Μετά το σκάνδαλο της Enron όντας μια από τις μεγαλύτερες εταιρίες των ΗΠΑ σε «συνεργασία» με τον τότε πρόεδρο της χώρας, George W. Bush, η Enron μπόρεσε σταδιακά να υιοθετήσει στρατηγικές και τεχνικές του χρηματοπιστωτικού τομέα, ενώ παράλληλα έπεισε την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς της χώρας να αποδεχθεί ορισμένες τουλάχιστον αμφιλεγόμενες λογιστικές πρακτικές. Η Enron πέτυχε να εμφανίζει στον ισολογισμό της από τον πρώτο χρόνο το σύνολο των εσόδων που θα προέκυπταν από εικοσαετή συμβόλαια φυσικού αερίου με την βοήθεια της Αμερικανικής Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς που το αποδέχτηκε μαζί με μια σειρά και άλλων τέτοιων πράξεων προς όφελος της Enron. Ύστερα από τις αποκαλύψεις δημοσιογράφων και έρευνες αναλυτών για τα σκάνδαλα και τις απάτες της επιχείρησης το 2000, τον μήνα Αύγουστο του ίδιου χρόνου, η μετοχή της Enron από 90 δολάρια που κόστιζε έκανε ελεύθερη πτώση και πλέον κόστιζε 1 δολάριο μέχρι την χρεοκοπία της τελικά στις 2 Δεκεμβρίου του 2001, που πλέον η μετοχή της είχε φτάσει στα 0,5 δολάρια. Η Enron απασχολούσε 29.000 υπαλλήλους εκείνη την περίοδο που έχασαν την δουλειά τους. Βέβαια η

καθοδική πορεία συνεχίστηκε παρασύροντας και την Arthur Andersen η οποία αποτελούσε τότε μία εκ των πέντε κορυφαίων ελεγκτικών εταιριών των ΗΠΑ, απασχολώντας 85.000 υπαλλήλους.

Η εταιρεία παραχώρησε οικειοθελώς τις άδειές της για άσκηση στις Ηνωμένες Πολιτείες αφού κρίθηκε ένοχη για εγκλήματα κατά τον έλεγχο της εταιρείας Enron²⁶. Η ραγδαία οικονομική επιδείνωση αυτών των δύο πολύ μεγάλων αμερικανικών εταιριών χρεώνεται στην διακυβέρνηση του Προέδρου της Αμερικής George Bush. Η κυβέρνηση Bush προσπάθησε να κινηθεί αλλά το έκανε καθυστερημένα και αναποτελεσματικά, αποτυγχάνοντας να περάσει αυστηρούς κανόνες ελέγχου, κυρίως στις μεγάλες τράπεζες Fannie Mae και Freddie Mac. Για την αποτυχία αυτή, μεγάλη ευθύνη φέρει το Κογκρέσο, το οποίο είχε εναντιωθεί προς κάθε κίνηση επιβολής αυστηρών κανόνων πάνω στο τραπεζικό σύστημα και είχε αφήσει την Enron ανεξέλεγκτη σε μια άνευ προηγουμένου εγκληματική εταιρική δράση παραβιάζοντας κάθε κανόνα εταιρικής διακυβέρνησης.

Οι εκτός ισολογισμού συνεταιριστικές επιχειρήσεις του Fastow συσσώρευαν σταθερά κινδύνους, που πολλά επιτελικά στελέχη της Enron, δεν είχαν διανοηθεί ότι μπορεί να υπάρχουν.

Τι έκανε ο Fastow; Δημιουργούσε μια «ανεξάρτητη» εταιρία, η οποία δεν εμφανιζόταν ως θυγατρική της Enron. Στην εταιρία αυτή έδινε το 97% του κεφαλαίου της η Enron, υπό μορφή δανείου, το υπόλοιπο 3% κάποιος τρίτος (ο Fastow προθυμοποιήθηκε να είναι ο ίδιος). Εν συνεχεία η Enron πουλούσε κάποιο περιουσιακό της στοιχείο, υπερτιμημένο, (συμβόλαια εκμετάλλευσης) στην «ανεξάρτητη» εταιρία. Έτσι η Enron λογιστικοποιούσε ως έσοδο την συναλλαγή αν και στην ουσία η ίδια αγόραζε από τον εαυτό της. Με άλλα λόγια ανακύκλωνε χρήματα από «ανεξάρτητη» εταιρία σε «ανεξάρτητη» εταιρία, λογιστικοποιώντας από το πουθενά κέρδη δισεκατομμυρίων, κέρδη που στην πραγματικότητα ήταν «αέρας κοπανιστός».)

Το τρίτο και ίσως το μεγαλύτερο λάθος, ήταν η αμερικανική πολιτική βούληση, για αύξηση του ποσοστού ιδιόκτητης κατοικίας στις ΗΠΑ, που είχε υιοθετηθεί κυρίως από τον Πρόεδρο Bill Clinton, ήδη από το 1995. Ο Λευκός Οίκος, μέσω του Community Reinvestment Act²⁷.

²⁶ Η εταιρία επένδυε δισεκατομμύρια, στην ενέργεια, τον τομέα του νερού, σε εξαγορές επιχειρήσεων και αναλάμβανε κινδύνους τους οποίους σκορπούσε σε εταιρίες - οχήματα και δεν εμφάνιζε στους ισολογισμούς της. Η δημιουργία των εταιριών αυτών ήταν ιδέα του οικονομικού διευθυντή Andrew Fastow, ο οποίος ήταν και βασικός μέτοχός τους. Στην πραγματικότητα ο Fastow «αξιοποιούσε» τις εταιρίες αυτές για να αποκομίζει εκατομμύρια δολάρια προσωπικό κέρδος σε βάρος της Enron.

²⁷ Το Community Reinvestment Act (CRA) είναι ένας ομοσπονδιακός νόμος των Ηνωμένων Πολιτειών που έχει σχεδιαστεί για να ενθαρρύνει τις εμπορικές τράπεζες και τις αποταμιεύσεις ώστε να βοηθήσουν την κάλυψη των αναγκών των δανειστών σε όλα τα τμήματα των κοινοτήτων (πολιτειών) τους, συμπεριλαμβανομένων των κοινοτήτων χαμηλού

Ο νόμος δίνει εντολή στους κατάλληλους ομοσπονδιακούς οργανισμούς χρηματοοικονομικής εποπτείας να ενθαρρύνουν τα ρυθμιζόμενα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα να βοηθήσουν στην κάλυψη των πιστωτικών αναγκών των τοπικών κοινοτήτων στις οποίες είναι ναυλωμένες, σύμφωνα με την ασφαλή και υγιή λειτουργία. Για την επιβολή του καταστατικού, οι ομοσπονδιακοί ρυθμιστικοί οργανισμοί εξετάζουν τραπεζικά ιδρύματα για συμμόρφωση με τον CRA και λαμβάνουν υπόψη αυτές τις πληροφορίες κατά την έγκριση αιτήσεων για νέα υποκαταστήματα τραπεζών ή για συγχωνεύσεις ή εξαγορές. Πίεζε τις τράπεζες να δανειοδοτούν πολίτες με χαμηλά εισοδήματα, παρ' όλο που δεν εκπλήρωναν καν τα βασικά τραπεζικά κριτήρια φερεγγυότητας. Έτσι τα στεγαστικά δάνεια μετατράπηκαν σταδιακά από μια πηγή τακτικών τραπεζικών εσόδων υψηλής διασφάλισης και χαμηλού ρίσκου, σε έναν εφιάλτη. Ο εφιάλτης αυτός, ακολούθως τιτλοποιήθηκε και επεκτάθηκε σε όλο τον πλανήτη, μέσω διαδοχικών εκδόσεων εναλλακτικών επενδυτικών προϊόντων. ("Κοινοτικός νόμος επανεπένδυσης". Ομοσπονδιακό αποθεματικό συμβούλιο (FRB)).

Αυτά τα τρία λάθη των πολιτικών, γέννησαν την κρίση, την οποία όλοι αγνοούσαν μέχρι την στιγμή που απέκτησε ένα τέτοιο μέγεθος, που δεν μπορούσε πλέον να την κρατάει αόρατη. Τότε οι παράγοντες της αγοράς προσπάθησαν ο καθένας ξεχωριστά, να αποδιώξει από πάνω του το πρόβλημα, μεγεθύνοντας το με αυτόν τον τρόπο και μεταφέροντας το μακριά, επιλέγοντας διάφορα χρηματοοικονομικά εργαλεία και χρηματιστηριακά προϊόντα.

5.2.2 Αποτελέσματα

Πριν το ξέσπασμα υπήρχαν φούσκες δανείων στα περισσότερα μεγάλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, οι προϋπολογισμοί ήταν πλασματικοί και τα κράτη είχαν απίστευτα ελλείμματα και χρέη. Οι επιχειρήσεις που δεν ήταν υγιείς, χρεοκόπησαν, οι προϋπολογισμοί έγιναν πλεονασματικοί ή έστω εξαγνίστηκαν, οι αγορές απέκτησαν πιο υγιείς βάσεις.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 και ενός μεγάλου τμήματος της δεκαετίας του 2000, ανάμεσα στο 2001, το έτος της κρίσης υψηλής τεχνολογίας και το 2007, το έτος της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι ΗΠΑ όπως και το μεγαλύτερο κομμάτι του υπολοίπου κόσμου διένυαν μία πρωτοφανή περίοδο ευημερίας με συνεχή ανάπτυξη. Η ανεργία ήταν χαμηλή, ο πληθωρισμός ήταν χαμηλός και σταθερός. Φαινόταν ότι η νομισματική πολιτική σε όλα τα κράτη υψηλού εισοδήματος, ήταν σε θέση να αποτρέπει τις σημαντικές υφέσεις και ταυτόχρονα να διατηρήσει τον πληθωρισμό υπό έλεγχο. Οι δανειστές απαίτησαν και κατάφεραν να κερδίσουν δάνεια με πολύ χαμηλά

και μέσου εισοδήματος το Κογκρέσο ψήφισε το νόμο το 1977 για τη μείωση των πιστωτικών πρακτικών που εισάγουν διακρίσεις εις βάρος κοινοτήτων χαμηλού εισοδήματος, μια πρακτική που είναι γνωστή ως redlining).

επιτόκια. Παραδοσιακά κράτη με ασταθής νομισματικές και οικονομικές πολιτικές, όπως για παράδειγμα η Ελλάδα, θα έπρεπε να πληρώσουν υψηλότερα επιτόκια για να πείσουν τους επενδυτές. Μέχρι τον Ιανουάριο του 2007 για παράδειγμα δεν υπήρχε σχεδόν καμία διαφορά μεταξύ των επιτοκίων δανεισμού στην Γερμανία και στην Ελλάδα.

Σε πολλά κράτη η κατάσταση αυτή ενθάρρυνε τους επενδυτές να δανείζονται χρήματα για να επενδύουν, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, αυτό όμως κατέστησε τους οφειλότες που ήταν είτε κράτη, είτε τράπεζες, είτε ιδιώτες, ευάλωτους σε περίπτωση άνοδο του επιτοκίου ή και σε περίπτωση διακοπής στην ροή του νέου δανεισμού. Στις ΗΠΑ συγκεκριμένα παρατηρήθηκε μία θεαματική άνοδος στην χορήγηση στεγαστικών δανείων -υψηλού κινδύνου- ακόμα και σε άτομα που είχαν κακή πιστοληπτική ικανότητα να τα αποπληρώσουν. Οι αμερικανικές αρχές ενθάρρυναν την απόκτηση ιδιοκτητών κατοικιών γνωστό και ως “American dream” (αμερικάνικο όνειρο).

Είναι ήδη γνωστό ότι άτομα με χαμηλά ή μηδενικά εισοδήματα δεν έχουν τη δυνατότητα να δανειστούν επειδή αδυνατούν να πληρώσουν το χρέος τους, ωστόσο οι τράπεζες εκείνη την περίοδο παράκαμψαν αυτόν τον περιορισμό. Δάνεισαν σε όποιον το επιθυμούσε, με ένα πολύ χαμηλό αρχικό επιτόκιο και επομένως χαμηλό δείκτη εξυπηρέτησης χρέους. Μετά από κάποια χρόνια το επιτόκιο θα αυξάνονταν σημαντικά. Και τότε θα χορηγείτο ένα νέο δάνειο με σκοπό να αποπληρώσει το προηγούμενο. Σε περίπτωση που η αξία του ακινήτου είχε ανέβει τότε ο δανειολήπτης μπορούσε να δανειστεί ακόμα περισσότερα με επίσης χαμηλά επιτόκια εξοικονομώντας έτσι ρευστότητα μετά την εξόφληση του προηγούμενου δανείου. Εάν η αξία του ακινήτου μειωνόταν τότε μειωνόταν και το ποσό της δανειοδότησης. Το 2006 οι τιμές πάγωσαν και οι αμφιβολίες για το αν λειτουργεί σωστά αυτό το σύστημα δανειοδότησης οδήγησαν στην πτώση των τιμών των ακινήτων και στην μείωση των δανειοδοτήσεων. Οι δανειολήπτες δεν μπορούσαν να αποφύγουν την αύξηση του επιτοκίου και πολλοί έπαυσαν να εξυπηρετούν τα χρέη τους, σύντομα όμως οδηγήθηκαν σε πτώχευση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι την περίοδο της ομαλότητας ιδρύθηκαν εταιρείες οι οποίες είχαν το δικαίωμα χορήγησης στεγαστικών δανείων. Αυτές δανειζόταν χρήματα από τις τράπεζες, χορηγούσαν τα δάνεια σε όποιον τα είχε ανάγκη και στη συνέχεια πουλούσαν στις τράπεζες τα δάνεια. Με τον τρόπο αυτό μετακινούσαν τον κίνδυνο της μη αποπληρωμής των δανείων στις τράπεζες, ενώ παράλληλα μπορούσαν να δανειστούν ξανά. Οι τράπεζες με τη σειρά τους πουλούσαν τα δάνεια σε άλλες τράπεζες με μία μικρή αλλαγή η οποία ονομάζεται τιτλοποίηση. Η τιτλοποίηση αποτελείται από την συγκέντρωση ενός μεγάλου αριθμού μεμονωμένων στεγαστικών δανείων σε μία μεγάλη δέσμη²⁸.

²⁸Η δέσμη σε ανεξάρτητα τμήματα και αυτό είχε ως αποτέλεσμα σε περίπτωση αδυναμίας κάποιου στεγαστικού δανείου να μην κλονίζονται όλα τα τμήματα ενώ θα έπρεπε να καταρρεύσουν πάρα πολλά δάνεια, πράγμα που θεωρείτο αδύνατο με την ενέργεια αυτή αν καταρρεύσει ένα τμήμα.) , η οποία είναι χαμηλού ρίσκου σε σχέση με το μεμονωμένο δάνειο.

Πολλές από τις μεγαλύτερες τράπεζες παγκοσμίως είχαν λάβει μέρος στα δάνεια υψηλού κινδύνου, τράπεζες που προέρχονταν κυρίως από τις ΗΠΑ το Ηνωμένο Βασίλειο τη Γαλλία τις κάτω χώρες το Βέλγιο τη Γερμανία, χώρες της Ασίας και της Λατινικής Αμερικής. Παρόλο που όλες τους είχαν εντολή από τους επόπτες τους να μην εμπλακούν σε μία τέτοια δραστηριότητα, ελπίζοντας πως θα ανταπεξέλθουν στην διαταραχή, προσπάθησαν να αποκρύψουν την κατάστασή τους η μία από την άλλη αλλά και από τους επόπτες τους. Η ελλιπής πληροφόρηση οδήγησε στην καχυποψία μεταξύ των τραπεζών με αποτέλεσμα την διακοπή της δανειοδότησης αλλά και της δανειοληψίας.

Τον Απρίλιο του 2007 η New Century Financial Corporation, μία από τις μεγαλύτερες επενδυτικές εταιρείες στεγαστικών δανείων κήρυξε πτώχευση. Τον Ιούλιο η Bear Stearns²⁹ της Wall Street ανακοίνωσε πως έπαυε να εκπληρώνει τις υποχρεώσεις ενός εκ των επενδυτικών της κεφαλαίων. Αρχές Αυγούστου η American Home Mortgage ένας από τους μεγαλύτερους προμηθευτές στεγαστικών δανείων της Αμερικής, κατέθεσε πτώχευση. Ήταν το σημείο που σηματοδότησε και έδειξε ότι το χρέος είχε πάει πολύ μακριά και ότι πλέον το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα δεν μπορούσε να απορροφήσει άλλο χρέος. Στις 6 Αυγούστου 2007, η φούσκα του χρέους ξέσπασε και έδειξε ότι τα πράγματα άρχισαν να παίρνουν επικίνδυνη τροπή. Τον ίδιο μήνα λίγο αργότερα, η γαλλική τράπεζα BNP Paribas με την σειρά της λόγω προβλημάτων με τα χαμηλού κινδύνου δάνεια των ΗΠΑ, ανακοίνωσε ότι δεν θα μπορούσε πλέον να εκτιμήσει περιουσιακά στοιχεία αξίας άνω των 1,6 δισ. Ευρώ. Στις 10 Αυγούστου και καθώς η ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα έβλεπε ότι οι αγορές έμεναν στάσιμες, αποφάσισε να συνεισφέρει ένα διόλου ευκαταφρόνητο ποσό γύρω στα 95 δις. ευρώ στο τραπεζικό σύστημα της Ευρωζώνης και μια μέρα μετά να βγάλει από τα ταμεία της άλλα 61 δις. Ευρώ, τρεις μέρες αργότερα έβγαλε από τα ταμεία της άλλα 47,6 δις. Ευρώ, φτάνοντας το συνολικό ποσό κοντά στα 204 δις. Ευρώ μέσα σε τρεις μόνο μέρες, σε μια προσπάθεια τόνωσης του δανεισμού και της ρευστότητας. Πολλές τράπεζες τελικά δεν κατάφεραν να εξασφαλίσουν την απαραίτητη ρευστότητα για τις καθημερινές τους λειτουργίες, όπως παγκόσμιες τράπεζες που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους λόγω των αμοιβαίων δανείων. Το φθινόπωρο του 2007 η εμπιστοσύνη αυτή χάθηκε στα δάνεια, προκαλώντας πίεση στις τράπεζες αλλά και σε όσους είχαν χορηγήσει τέτοια δάνεια.

Τον Σεπτέμβριο του 2008 ο τότε πρόεδρος της Αμερικής Τζορτζ Μπους, ζήτησε 700 δισεκατομμύρια δολάρια για τη διάσωση της οικονομίας, με συνέπεια την λεγόμενη «μαύρη Δευτέρα» που ο Dow Jones³⁰ έπεσε 777 μονάδες που ήταν η μεγαλύτερη πτώση

²⁹ Η Bear Stearns Companies, Inc. ήταν μια παγκόσμια τράπεζα επενδύσεων, μετοχών και χρηματιστηριακή εταιρεία με έδρα τη Νέα Υόρκη, η οποία απέτυχε το 2008 ως μέρος της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης και ύφεσης.

³⁰ Ο Dow Jones Industrial Average είναι δείκτης χρηματιστηριακής αγοράς που μετρά την απόδοση των μετοχών των 30 μεγαλύτερων εταιρειών εισηγμένων σε χρηματιστήρια στις

στην ιστορία του. Οι τράπεζες άρχισαν να καταρρέουν σαν ντόμινο η Bear Stearns, η Lehman Brothers αλλά και πολλές από αυτές εθνικοποιήθηκαν όπως η Fannie Mae, Freddie Mac και ένας από τους μεγαλύτερους ασφαλιστές παγκοσμίως, η AIG. Επιπλέον, η αυτοκινητοβιομηχανία των Η.Π.Α. αποκάλυψε ότι ήταν προβληματική, και η General Motors³¹, η Ford και η Chrysler³² ζήτησαν χρήματα διάσωσης με πολλά κράτη και κυβερνήσεις να ζητούν επίσης χρήματα διάσωσης. Ο Dow Jones όλο τον Οκτώβριο του 2008 ανεβοκατέβαινε δείχνοντας ότι κάτι δεν πήγαινε καλά. Στις 4 Νοεμβρίου του 2008 Ο Barack Obama εξελέγη πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών και αναλαμβάνει μια κυβέρνηση που έχει δεσμεύσει μέχρι τώρα 7,8 τρισεκατομμύρια δολάρια σε διάφορες μορφές για τη διάσωση της οικονομίας. (epixeiro.gr, Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,29 Μάιου)

Τον Νοέμβριο του 2008 καταγράφηκε ότι οι Αμερικανοί έχασαν 584.000 θέσεις εργασίας, τη μεγαλύτερη απώλεια που σημειώθηκε από τον Δεκέμβριο του 1974. Η ανεργία καταγράφηκε στο 15ετές υψηλό 6,7%, ενώ σχεδόν δύο εκατομμύρια θέσεις εργασίας χάθηκαν μόνο στις Ηνωμένες Πολιτείες το 2008. Επιπλέον, η Κίνα η ταχύτερα αναπτυσσόμενη οικονομία στον κόσμο, έχασε 6,7 εκατομμύρια θέσεις εργασίας το 2008, γεγονός που αποτέλεσε ένδειξη ότι η παγκόσμια οικονομία ήταν σε σοβαρή δυσκολία και στα όρια της κατάρρευσης. (epixeiro.gr, Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,29 Μάιου)

Για το 2008 Ο Dow Jones σημείωσε πολύ μεγάλη πτώση η οποία ισοδυναμούσε με 6,9 τρισεκατομμύρια δολάρια σε χαμένη αξία, που τέτοια είχαμε να δούμε από την χρηματοπιστωτική κρίση του 1929. («Rich Dad Poor Dad Daily» από τον όμιλο επιχειρήσεων του Robert Kiyosaki).

Η αμερικανική κυβέρνηση έδρασε άμεσα παρέχοντας βοήθεια στους αδύναμους, χορηγώντας τους ένα νέο δάνειο με σκοπό να αποπληρώσουν το προηγούμενο, ωστόσο αυτό το γεγονός, επιδείνωσε την κατάσταση καθώς οδηγείται σε έναν φαύλο κύκλο. Στις 15 Σεπτεμβρίου 2008 η αμερικανική τράπεζα Lehman Brothers όφειλε να αποπληρώσει δάνεια ωστόσο δεν μπορούσε να πείσει αρκετούς επενδυτές να της δανείσουν χρήματα. Οι αμερικανικές αρχές αποφάσισαν να της επιτρέψουν να

Ηνωμένες Πολιτείες. Ο δείκτης πήρε το όνομά του από τον πρώτο συντάκτη της εφημερίδας WallStreet Journal, Charles Dow, και του συνεργάτη του, Edward Jones.

³¹Ο όμιλος General Motors Company είναι αμερικανική πολυεθνική εταιρεία που δραστηριοποιείται στον κλάδο της αυτοκινητοβιομηχανίας και η έδρα της είναι στο Ντιτρόιτ των ΗΠΑ).

³²Η Chrysler είναι η αμερικανική θυγατρική της Fiat Chrysler Automobiles N.V. μιας ιταλικών συμφερόντων αυτοκινητοβιομηχανίας εγγεγραμμένης στην Ολλανδία με έδρα το Λονδίνο. Η Chrysler είναι μία από τις αποκαλούμενες ως «Big Three» αμερικανικές αυτοκινητοβιομηχανίες και έχει την έδρα της στο Όμπουρν Χιλς του Μίσιγκαν και πωλεί αυτοκίνητα σε όλο τον κόσμο υπό τη μάρκα Chrysler, καθώς και τις Dodge, Jeep, και RamTrucks. έλαβαν 17,4 δισ. δολάρια σε κρατικά δάνεια.

χρεοκοπήσει. Γενικά θεωρούσαν ότι είχε αναλάβει τεράστιους αλλά εξαιρετικά επικερδής κινδύνους και δεν ήθελαν να πληρώσουν οι φορολογούμενοι τις συνέπειες. Επιπλέον υπήρχε ο φόβος πως σε περίπτωση δανεισμού χρημάτων θα χρεοκοπήσουν και ίδιες. Ενδεχομένως εάν της είχαν δανείσει χρήματα άλλες τράπεζες, να είχε αποφευχθεί μια παγκόσμια οικονομική κρίση. Πρόκειται για μια κρίση χειρότερη και από αυτή του 1929.

Η τακτική αυτή λειτούργησε σαν μπουμερανγκ, καθώς πυροδότησε την μεγαλύτερη κρίση της εποχής της μεγάλης ύφεσης, την αποκαλούμενη παγκόσμια κρίση που βιώνουμε ακόμα και σήμερα. Οι κεντρικές τράπεζες ανά τον κόσμο, συνεργαζόμενες μεταξύ τους, προσπαθούσαν να υποστηρίξουν άλλες τράπεζες. Τους χορηγούσαν ρευστότητα, εξαγόραζαν τίτλους που προέρχονταν από στεγαστικά δάνεια και πειραματίστηκαν με πολλαπλά καινοτόμα μέτρα διάσωσης. Η προσπάθεια αυτή σημείωσε αύξηση στον ισολογισμό της Ευρωπαϊκής κεντρικής τράπεζας (ΕΚΤ), γεγονός που αποτέλεσε πρωτοφανές επίτευγμα. Οι τράπεζες αδυνατούσαν να εξυπηρετήσουν τα ληξιπρόθεσμα δάνεια τους οπότε αναγκάστηκαν να πουλήσουν κάποια από τα περιουσιακά τους στοιχεία σε εξευτελιστικές τιμές.

Μετά από αυτό το γεγονός, όλα τα είδη των δανειστών φοβήθηκαν ότι όλες οι τράπεζες και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα θα χρεοκοπούσαν και κατά συνέπεια έπαψε σχεδόν όλος ο δανεισμός.

Ο Obama επιπλέον ανακοίνωσε κάποια οικονομικά μέτρα βοήθειας με απώτερο σκοπό την χαλάρωση των απωλειών θέσεων εργασίας, ύψους 800 δισεκατομμυρίων δολαρίων, επιπλέον αυτών των 7,8 τρισεκατομμυρίων δολαρίων που είχε ήδη «χρεωθεί» η κυβέρνηση των ΗΠΑ . (epixeiro.gr, Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,29 Μάιου)

Μετά από αυτό το γεγονός, όλα τα είδη των δανειστών φοβήθηκαν ότι όλες οι τράπεζες και τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα θα χρεοκοπούσαν και κατά συνέπεια έπαψε σχεδόν όλος ο δανεισμός. Οι τράπεζες όμως διαρκώς χρειάζεται να δανείζονται χρήματα για να μπορούν να αποπληρώνουν προηγούμενα χρέη που έχουν. Η διακοπή του δανεισμού οδήγησε τελικά στην χρεοκοπία τους και αυτή η κατάσταση γρήγορα εξαπλώθηκε και στην Ευρώπη. Οι Ευρωπαίοι αντέδρασαν επαναφέροντας την παλιά τακτική τους χρέωσης, δηλαδή υψηλότερα επιτόκια στα αδύναμα έθνη.

Οι κυβερνήσεις και οι τράπεζες είναι αλληλένδετες μεταξύ τους. Οι τράπεζες κατέχουν τα ομόλογα που εκδίδουν τα κράτη επειδή θεωρούνται ασφαλή και υγιή περιουσιακά στοιχεία. Τα ομόλογα αυτά χρησιμοποιούνται για τις συναλλαγές με την κεντρική τράπεζα, εάν όμως μία χώρα δεν πληρώσει το χρέος της, αυτό έχει αρνητικό αντίκτυπο στις τράπεζες γιατί υφίστανται σημαντικές απώλειες. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη οφείλουν να διασώσουν τις τράπεζες τους όταν το έχουν ανάγκη, γιατί χρεοκοπία τραπεζών σημαίνει χρεοκοπία κρατών.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η κάθε χώρα έχει τα δικά της χαρακτηριστικά γνωρίσματα, οπότε και διαφορετικούς λόγους που οδήγησαν την κάθε χώρα σε κρίση. Ωστόσο είναι

δύσκολο να μην ισχυριστεί κανείς, ότι όλοι αυτοί οι λόγοι δεν συνδέονται μεταξύ τους και ότι απλά συνέβησαν την ίδια περίπου χρονική περίοδο. Ανέκαθεν οι χρηματοπιστωτικές αγορές ανησυχούσαν ότι κάποια κράτη δεν θα καταφέρουν ποτέ να ξεχρεώσουν τα χρέη τους προκαλώντας αρνητικό αντίκτυπο στους επενδυτές, αλλά οδηγώντας και πολλές τράπεζες σε χρεοκοπία. Οπότε ήταν μονόδρομος να αυξήσουν τις πιέσεις τους στα κράτη, προκειμένου να εξοφλήσουν τα χρέη τους.

5.3 Διαφορές και ομοιότητες των κρίσεων του 1929 και του 2008

Ανάμεσα στις δύο μεγάλες οικονομικές κρίσεις υπάρχουν πολλές διαφορές και ομοιότητες οι οποίες αξίζει να σημειωθούν. Η πρώτη ομοιότητα είναι το γεωγραφικό περιβάλλον στο οποίο ξέσπασαν και οι δύο κρίσεις. Η εμφάνισή τους έγινε στις ΗΠΑ και στη συνέχεια εξαπλώθηκαν και στον υπόλοιπο κόσμο. Ο τρόπος που ξέσπασε το οικονομικό κραχ του 1929 με αυτόν του 2007 παρουσιάζουν μια σημαντική διαφορά. Η κρίση του 1929 αρχικά ήταν μία ήπια οικονομική ύφεση, εν συνέχεια μετατράπηκε σε μία καταστροφική χρηματιστηριακή κρίση, η οποία σύντομα έγινε τραπεζική και έτσι επήλθε μία οικονομική κατάρρευση. Αντίθετα η κρίση του 2007 παρατηρήθηκε πρώτη φορά στον χρηματοπιστωτικό τομέα των ΗΠΑ και γρήγορα εξελίχθηκε σε μία κρίση κεφαλαιαγορών και τέλος έγινε μια παγκόσμια οικονομική ύφεση.

Οι δυο κρίσεις ξέσπασαν σε ένα οικονομικό πλαίσιο το οποίο φαινόταν υγιές. Όπως στην κρίση του 1929 έτσι και στην κρίση του 2007 υπήρξε κατάρρευση των χρηματοπιστωτικών αγορών αλλά και πτωχεύσεις τραπεζών. Πριν και από τις δύο κρίσεις οι άνθρωποι αγόραζαν ακίνητα χωρίς να πληρούν τις κατάλληλες προϋποθέσεις. Και στις δύο περιπτώσεις οι άνθρωποι δανείζονταν χωρίς σταματημό. Ωστόσο όσον αφορά τον δανεισμό ανάμεσα στις δύο κρίσεις υπάρχει μία σημαντική διαφορά. Στην κρίση του 1929 ο δανεισμός αύξανε και συντηρούσε την φούσκα σε αντίθεση με τον δανεισμό της κρίσης του 2007, ο οποίος ήταν υπαίτιος για την δημιουργία φούσκας στα ακίνητα αλλά και στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Τέλος, ακόμη ένα κοινό ήταν η ραγδαία αύξηση του καταναλωτισμού.

Οι γρήγοροι ρυθμοί που χαρακτηρίζουν την οποιαδήποτε μεταβολή στην σημερινή κοινωνία δεν θα μπορούσαν να μην καθορίζουν και την ταχύτατη εξάπλωση της οικονομικής κρίσης από τις ΗΠΑ και στον υπόλοιπο κόσμο, σε αντίθεση με την κρίση του 1929 η οποία εξαπλώθηκε σταδιακά στις υπόλοιπες χώρες. Βέβαια και οι λόγοι για τους οποίους εξαπλώθηκαν και στον υπόλοιπο κόσμο οι δύο κρίσεις διαφέρουν. Σήμερα λόγω της παγκοσμιοποίησης οι χώρες μεταξύ τους αλληλεξαρτώνται επιπλέον και οι χρηματοπιστωτικές αγορές αλληλοσυνδέονται. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, η χρηματοπιστωτική κρίση που ξέσπασε στις ΗΠΑ σύντομα να περάσει τα σύνορα και να εξαπλωθεί στον υπόλοιπο κόσμο. Αντίθετα στην κρίση του 1929 ο τρόπος που εξαπλώθηκε η κρίση βασίζεται στον κανόνα του χρυσού. Για την διευκόλυνση του διεθνούς εμπορίου είχε καθιερωθεί ένα διεθνές νομισματικό σύστημα. Σύμφωνα με αυτό το νόμισμα κάθε χώρας είχε μία συγκεκριμένη ισοτιμία σε σχέση με τον χρυσό. Προκειμένου όλες οι χώρες να αποφύγουν την πτώση της αξίας των νομισμάτων τους αλλά και την εκροή χρυσού, αύξησαν τα επιτόκια.

Ακόμα μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο κρίσεις είναι και ο τρόπος διαχείρισής τους. Το 1929 η τότε κυβέρνηση των ΗΠΑ είχε επιτρέψει στις τράπεζες να χρεοκοπήσουν ενώ θα μπορούσε να τις είχε σώσει. Αντίθετα στην κρίση του 2007/8 οι οικονομολόγοι έχοντας μελετήσει εις βάθος τις αιτίες της Μεγάλης Ύφεσης αποφάσισαν να ακολουθήσουν μία διαφορετική πορεία που θα τους οδηγούσε μακριά από την οικονομική κρίση. Συγκεκριμένα έπραξαν εντελώς αντίθετα από το 1929. Δηλαδή φρόντισαν να κυκλοφορήσουν χρήμα στην αγορά και στις τράπεζες μέσα από τα πακέτα στήριξης προκειμένου να αποφύγουν την χρεοκοπία τους.

Τέλος ακόμα μία σημαντική διαφορά βρίσκεται στο ποιους επηρέασαν οι δύο κρίσεις.. Το 2007/8 είδαμε πολλές μεγάλες επιχειρήσεις να κλείνουν και συνακόλουθα επηρεάστηκαν και τα νοικοκυριά μεμονωμένα. Αντίθετα στην κρίση του 1929 παρατηρούμε μείωση των τιμών και αύξηση της ανεργίας. Τα νοικοκυριά ήταν αυτά που βίωσαν την κρίση εντονότερα ενώ τώρα ήταν η μεγαλοεπενδυτές, οι τράπεζες και οι συνακόλουθα τα νοικοκυριά. Αναπόφευκτα θα μπορούσαμε να πούμε ότι η οικονομική κρίση του 2007, είναι πιο σοβαρή από αυτήν του 1929. Όπως πολύ σωστά είχε προβλέψει ο Μαρξ κάθε επόμενη οικονομική κρίση είναι χειρότερη και δυσκολότερη από την προηγούμενη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

ΕΛΛΑΔΑ

6.1 Οικονομία της Ελλάδας πριν το 1974

Οικονομία της Ελλάδος κατά την διάρκεια των 3 μεγάλων πολέμων του 20^{ου} αιώνα

Μετά από τρεις μεγάλους πολέμους τον 20^ο αιώνα ξεκινώντας με τον πρώτο το 1912 με 1922 στα Βαλκάνια, αργότερα με τον πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο το 1923 με 1940 και με τελευταίο τον Β Παγκόσμιο πόλεμο το 1940 με 1949, η οικονομία της Ελλάδος χειροτέρευε ολοένα και περισσότερο. Προσπαθούσε να καλύψει τα έξοδα της με δάνεια από το εξωτερικό (Ηνωμένο Βασίλειο, ΗΠΑ , Βέλγιο κλπ.), ενώ ταυτόχρονα η αξία της δραχμής έκανε κατακόρυφη πτώση. Η μόνη ελπίδα για την αύξηση και την καλύτερευση της οικονομίας της, εκτός από τα δάνεια ήταν η εξαγωγή του καπνού και της σταφίδας, τα οποία κατά την χρονολογία 1929 – 1932 το ποσοστό εξαγωγών είχε φτάσει το 60-70% και αποτελούνταν αποκλειστικά από αυτά τα δύο προϊόντα με κυριότερο τον καπνό.

Κατά την διάρκεια του Β Παγκοσμίου Πολέμου, η Ελλάδα διένυε μία περίοδο κατοχής. Πιο συγκεκριμένα εκείνη την εποχή η παραγωγικότητα βρισκόταν στο απόλυτο μηδέν και επικρατούσε φτώχεια σε όλη την χώρα. Τα τρόφιμα για τους πολίτες ήταν κάτι εντελώς δυσεύρετο καθώς βρισκόντουσαν σε μεγάλη έλλειψη. Σαν να μην έφτανε αυτό, πολλά έργα τα οποία είχαν φτιαχτεί την περίοδο του πολέμου αλλά και πολύ πιο πριν όπως γέφυρες, έργα δηλαδή ύψιστης χρησιμότητας, είχαν καταστραφεί. Η αξία της δραχμής έπεφτε συνεχώς κάτι που είχε ως αποτέλεσμα, ακόμη και στις μικρότερες συναλλαγές, να ξεχωρίζει το πόσο πολύ είχε υποτιμηθεί.

Φτάνοντας στο τέλος του Β' Παγκοσμίου πολέμου και αμέσως πριν περάσουμε στην μεταπολεμική περίοδο, έκανε την εμφάνιση του ένα νέο πρόβλημα για το ελληνικό κράτος και κυρίως για την ελληνική οικονομία, το οποίο ονομάζεται Εμφύλιος Πόλεμος. Ο Εμφύλιος πόλεμος ξεκίνησε το 1946 και πιο συγκεκριμένα στις 30 Μαρτίου και διήρκησε 3 ολόκληρα χρόνια, έως τον Αύγουστο το 1949. Σαν αν μην έφταναν όλα τα οικονομικά θέματα που είχε τεθεί να λύσει το οικονομικό κράτος ως τότε, με την έναρξη του εμφυλίου, προστέθηκαν και οι στρατιωτικές δαπάνες οι οποίες θα έπρεπε να καλυφθούν, αποτελώντας ένα ποσοστό μεγαλύτερο από 27% των συνολικών εξόδων.

Προς κάλυψη όσο το δυνατόν περισσότερο αυτών των εξόδων η Ελλάδα εντάχθηκε στο σχέδιο Marshall που προέβλεπε την οικονομική ενίσχυση των ευρωπαϊκών χωρών. Κάτι τέτοιο δεν επετεύχθη πλήρως αφού το μέρος των χρημάτων που δόθηκε στην Ελλάδα ήταν πολύ μικρότερο από αυτό που είχε συμφωνηθεί. (Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,12 Απριλίου)

Η Συμφωνία της Βάρκιζας ήταν αυτή που έφερε το τέλος στην εμπόλεμες συρράξεις το Φεβρουάριο του 1945. Αποδείχθηκε όμως πως η κοινωνική διάλυση ανάμεσα σε καπιταλισμό και κομμουνισμό όλη αυτή την διετία προκάλεσε οικονομικά θέματα στην χώρα τα οποία επρόκειτο να παραμείνουν για δεκαετίες αργότερα.

6.2 Οικονομία της Ελλάδος κατά την Μεταπολεμική περίοδο (1950 – 1967)

Έχοντας περάσει όλα τα δεινά, το ελληνικό κράτος μετά από όλους τους πολέμους που είχαν προηγηθεί, καλούνταν να βρει τρόπους προς την ανάπτυξη, αλλά και την αποκατάσταση ζημιών που είχαν δημιουργηθεί. Τα βήματα της ανάκαμψης θα γινόντουσαν με προσοχή και θα περιλάμβαναν πολλαπλές υποτιμήσεις της δραχμής. Η υποτίμηση του ελληνικού νομίσματος έφερε τεράστιες αλλαγές στα ταμεία της χώρας. Κατά το έτος 1955 η Ελλάδα είχε δανειστεί μόλις 3 φορές από το εξωτερικό, σε σύγκριση με την προπολεμική περίοδο όπου το 90% του χρέους ήταν δάνεια, τριπλάσιο από αυτό της μεταπολεμικής περιόδου. Όλες οι κυβερνήσεις που αναλάμβαναν εκείνη την περίοδο είχαν ως σκοπό τον διακανονισμό και την ελάττωση του ελληνικού χρέους των προηγούμενων χρόνων που ήταν στα ύψη.

Η ανάκαμψη έκανε τα πρώτα σημάδια της το 1955 με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Γ. Καραμανλή. Το ελληνικό κράτος αποφάσισε να εστιάσει σε τομείς που αν εκμεταλλευόντουσαν σωστά θα έφερναν μεγάλα έσοδα και ραγδαία ανάπτυξη στην χώρα. Και έτσι έγινε. Το 1955 – 1963 η Ελλάδα είχε κερδίσει την δεύτερη θέση ως η πιο ταχύτερα αναπτυσσόμενη χώρα στην Ευρώπη. Η γεωργία, η βιομηχανία ο τουρισμός και το οδικό δίκτυο ήταν οι πυλώνες που στήριζαν την Ελλάδα και την βοήθησαν προς την ανάπτυξη της. Το 1961 η Ελλάδα εντάχθηκε στην ΕΟΚ συνάπτοντας 28 εξωτερικά δάνεια αξίας μεγαλύτερης των 406 εκ. δολαρίων και καταφέροντας με αυτόν τον τρόπο για τις επόμενες δύο δεκαετίες να ορθοποδήσει. . (Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,12 Απριλίου)

6.3 Τα «τέσσερα πόδια»

Οι τομείς που το ελληνικό κράτος στηρίχθηκε για να μπορέσει να ανακάμψει ονομάστηκαν *τέσσερα πόδια* και είναι τα εξής:

- **Ναυτιλία:** Η Ελλάδα ήταν η πρώτη παγκοσμίως που έκανε την εμφάνισή της στο τομέα της ναυτιλίας.
- **Μεταναστευτικό:** Κατά την περίοδο της ανάκαμψης με την οικονομία να πηγαίνει από το καλό στο καλύτερο πολλοί Έλληνες εκμεταλλεύτηκαν μία τέτοια ευκαιρία και ξενιτεύτηκαν σε όλο τον κόσμο αυξάνοντας τις οικονομίες τους και στέλνοντάς τες πίσω στην χώρα ή άλλοι αποφάσισαν να τις επενδύσουν, συνήθως σε αγορά ακινήτων.
- **Τουρισμός:** Ο τουρισμός ήταν κάτι που ως εκείνη την περίοδο δεν είχε εκμεταλλευτεί καθόλου από το ελληνικό κράτος και γενικά βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Με την ανάκαμψη της χώρας ξαφνικά ήρθε και η ανάκαμψη του τουρισμού και η Ελλάδα γινόταν ολοένα και περισσότερο τουριστικός προορισμός για άτομα του εξωτερικού. Αυτή η αύξηση, έφερε την δημιουργία τουριστικών υποδομών και την εμφάνιση διαφόρων τουριστικών υπηρεσιών. Γενικότερα ο τουρισμός ακόμη και σήμερα αποτελεί τεράστιο κομμάτι της ελληνικής οικονομίας.
- **Γεωργία:** Η γεωργία αποτελούσε ακόμη ένα κομμάτι της ελληνικής οικονομίας αφού η παραγωγικότητα αυξανόταν ραγδαία και ταυτόχρονα μαζί της και η ζήτηση. Τα προϊόντα που ξεχώρισαν και πουλήθηκαν σε μεγαλύτερες ποσότητες είναι το λάδι, οι ελιές, οι σταφίδες και κάποια φρούτα γενικότερα.

6.4 Διετία 1965 – 1967

Η διετία 1965 – 1967 αποτέλεσε την αποσταθεροποίηση και την πλήρη ανατροπή του συντάγματος αλλά και του καθεστώτος σε δικτατορία των συνταγματαρχών. Το ελληνικό κράτος εκείνη την περίοδο βρισκόταν υπό διδακτορικό καθεστώς. Δόθηκε μεγάλη έμφαση στην κατασκευή τεχνικών έργων σε όλη την Ελλάδα και μάλιστα σε μεγάλες ποσότητες. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η ερήμωση της υπαίθρου και η έντονη αύξηση της ζήτησης εργατικών χεριών στις πόλεις. Η οικονομία της Ελλάδος από εκείνο το σημείο και μετέπειτα ξεκίνησε να βασίζεται στην βιομηχανική της παραγωγή και όχι τόσο στην αγροτική. Παρατηρήθηκε και η περίπτωση των λεγόμενων θαλασσοδανείων όπου πολλά δάνεια δίνονται από κράτος στους πολίτες με σκοπό την επένδυση τους σε εξοπλισμό και την αύξηση της παραγωγής και εν τέλει αυτό που συμβαίνει είναι η εκμετάλλευση αυτών για προσωπικό όφελος και ικανοποίηση. Ο συνδυασμός αυτού με το γεγονός ότι το κράτος δεν λάμβανε πίσω τα δάνεια που είχαν δοθεί και την προσπάθεια να καλύψει και να κάνει απόσβεση αγροτικά και βιομηχανικά χρέη, ανάγκασε το κράτος να χρησιμοποιεί χρηματικά ποσά από το αποθεματικό της Κεντρικής Τράπεζας της Ελλάδος.

Το ελληνικό κράτος βρισκόταν σε σημείο που χρειάζονταν εξωτερικούς επενδυτές για να μπορεί να καλύπτει τις οικονομικές υποχρεώσεις του. Σε αυτό βοήθησαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής έως και το 1970. Συμβάντα που ακολούθησαν τα επόμενα χρόνια όπως η αύξηση του μεταναστευτικού και η πετρελαϊκή κρίση του 1973 έκαναν ακόμη πιο δύσκολα τα πράγματα για την οικονομία της Ελλάδος. Η μόνη λύση πλέον ήταν να δανείζεται από το εξωτερικό ολοένα και περισσότερο για να μπορεί να βάζει χρήματα στο ταμείο της και να καλύπτει τα έξοδα που υπήρχαν. Συνολικά ελήφθησαν 19 εξωτερικά δάνεια με τον πληθωρισμό να τρέχει στο 30%. Φτάνοντας προς το έτος 1974 η Ελλάδα είχε δανειστεί άλλα 59 δάνεια προς κάλυψη και εκτέλεση δημοσίων έργων, φτάνοντας το δημόσιο χρέος στα τέλη του έτους σε ποσό που αντιστοιχεί 25% του ΑΕΠ. . (Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,12 Απριλίου)

6.5 Περίοδος ένταξης στην Ε.Ε.- Ε.Ο.Κ (1974 – 2001)

Κατά την χρονιά 1981 το ελληνικό κράτος βρισκόταν σε δημόσιο χρέος το οποίο είχε φτάσει το 27% του ΑΕΠ και η οικονομία σημείωνε πτώση ολοένα και περισσότερο. Ο λόγος της επιδείνωσης του δημόσιου χρέους ήταν ο εσωτερικός δανεισμός. Πιο συγκεκριμένα το διάστημα 1982 – 1989 το 33,61% των εσόδων κάλυψαν το δημόσιο χρέος και την χρονολογία 1975- 1987 πάνω από 18 δις. δολάρια συνολογήθηκαν από εξωτερικά δάνεια για να καλύψουν το 81% των δανείων.

Στην προσπάθεια της η Ελλάδα να καλύψει αυτό το χρέος και να σημειώσει για ακόμη μία φορά αύξηση στην οικονομία της αποφασίζει να ενταχθεί στην ΕΟΚ το 1981 υπό την κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ με πρωθυπουργό τον Ανδρέα Παπανδρέου. Χαρακτηριστικό της κυβέρνησης ήταν η κρατικοποίηση πολλών μεγάλων ιδιωτικών επιχειρήσεων (ΛΑΡΚΟ και η ΠΥΡΚΑΛ, τα τσιμέντα ΑΓΕΤ-ΗΡΑΚΛΗΣ, η Ελληνική Χαλυβουργία, τα ναυπηγεία Σκαραμαγκά. Πραγματοποιήθηκε μεγάλη μείωση του πληθωρισμού κατά την χρονιά 1989 που έφτανε σε ποσοστό 13,1% από 24,2% που ήταν το 1981.

Λόγω μεγάλης αστάθειας στα πολιτικά, η κυβέρνηση το 1989 περνά σε νέα χέρια, του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη όπου την περίοδο κυβέρνησης του σημειώθηκε έντονη αύξηση στο δημόσιο χρέος, φτάνοντας έως και το 110% του ΑΕΠ. Πλησιάζοντας προς το 2000 το ελληνικό κράτος είχε ξεκινήσει να σημειώνει πρόοδο στην οικονομία του αυξάνοντας το πρωτογενές πλεόνασμα στα τέλη του 1999 και ταυτόχρονα σημειώνοντας μείωση του χρέους καταφέρνοντας με αυτό τον τρόπο να ενταχθεί στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση στα μέσα του 2000 και υιοθετώντας για πρώτη φορά το ευρώ ως το κύριο νόμισμα της χώρας (2002). . (Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,12 Απριλίου)

6.6 Πρώτη δεκαετία ένταξης στην Ο.Ν.Ε. (2000 – 2010)

Υιοθετώντας το ευρώ το ελληνικό κράτος ήλπιζε σε ένα καλύτερο μέλλον, σε μείωση των εξόδων και του χρέους. Η ένταξη πραγματοποιήθηκε το 2001, παρόλα αυτά το ευρώ χρησιμοποιήθηκε το 2002. Η δραχμή που αποτελούσε το νόμισμα του ελληνικού κράτους υποτιμήθηκε σε μεγάλο βαθμό.

Οι προκλήσεις όμως παρέμειναν και το κράτος βρισκόταν σε θέση πλεόν, έχοντας νέο κυρίαρχο νόμισμα, να μειώσει την ανεργία, να μειώσει το χρέος των δανείων που έλαβε τα προηγούμενα χρόνια και να διορθώσει όσο είναι δυνατόν το φορολογικό του σύστημα. Κάτι τέτοιο όμως δεν κατέστη δυνατόν αφού παρατηρούνταν ότι ανά τα χρόνια οι δαπάνες του κράτους αυξανόντουσαν, κάτι που το δυσκόλευε ακόμη περισσότερο στην κάλυψη των δανείων. Ταυτόχρονα η ανεργία είχε την ίδια ανοδική κατεύθυνση κάνοντας τα πράγματα ακόμη πιο δύσκολα.

Αποφασίστηκε λοιπόν τον Αύγουστο του 2008 να παρθούν κάποια μέτρα που θα είχαν ως στόχο την ενίσχυση της οικονομίας. Αυτό δεν διήρκησε πολύ αφού στα τέλη του έτους οι τράπεζες ξεκίνησαν να παρουσιάζουν προβλήματα αναγκάζοντας το κράτος να τις κεφαλαιοποιήσει με 28 δις προσπαθώντας να αποτρέψει τα χειρότερα.

Μπαίνοντας στο 2009 και λόγω της διεθνούς οικονομικής κρίσης, παρατηρήθηκε πως υπήρξε αύξηση στο έλλειμμα έως και 15,6% και όσον αφορά το χρέος, αυξήθηκε σε ποσοστό κάπου ανάμεσα σε 110% με 125%.

Η Ελλάδα πλέον καλούνταν να αντιμετωπίσει νέα εμπόδια που εμφανίστηκαν στον δρόμο της, με τις εκτιμήσεις να δείχνουν ότι το δημόσιο έλλειμμα θα έφτανε ο 5,9% μετά το 2009. Παρόλα αυτά τα επόμενα χρόνια έπεται να φέρουν νέους κινδύνους. Τα νούμερα στα τέλη του 2009 αιτιολογούν την ελληνική οικονομική κρίση που εμφανίστηκε και διήρκησε περίπου μία ακόμη δεκαετία. . (Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,12 Απριλίου)

6.7 Ελληνική Οικονομική κρίση (2009 – 2018)

Μπαίνοντας στην δεύτερη δεκαετία το ελληνικό κράτος είχε έλλειμμα του προϋπολογισμού πάνω από 15% με την ανεργία και τις τιμές να αυξάνονται ενώ ταυτόχρονα οι το βιοτικό επίπεδο αλλά και το εισόδημα μειωνόντουσαν. Το ελληνικό δημόσιο αδυνατούσε πλέον να δανειστεί με χαμηλά επιτόκια έχοντας ως αποτέλεσμα αυτού να μην μπορεί να καλύψει τις υποχρεώσεις του. Γινόντουσαν συνεχώς προσπάθειες επίλυσης των οικονομικών προβλημάτων της χώρας, παίρνοντας μέτρα που μείωναν ολόένα το εισόδημα αυξάνοντας τον ΦΠΑ. Ο κόσμος ήταν δύσκολο να ανταπεξέλθει σε τέτοιες συνθήκες και παρατηρήθηκε ένα μεγάλο ποσοστό μετανάστευσης προς το εξωτερικό, με τους νέους αλλά και όσους είχαν την δυνατότητα, να ψάχνουν ένα καλύτερο μέλλον.

Με το έλλειμμα του προϋπολογισμού να αυξάνεται συνεχώς και το χρέος πλέον να έχει φτάσει περίπου τα 300 δις ευρώ, (Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,15 Απριλίου) η εμπιστοσύνη που είχε κερδίσει το ελληνικό κράτος κατέρρευε. Η κυβέρνηση με την σειρά της θέσπισε νέες μεταρρυθμίσεις που προέβλεπαν την περικοπή δαπανών, φορολογικές μεταρρυθμίσεις, αλλά και εφαρμογή μέτρων διάσωσης, τα οποία ονομάστηκαν μνημόνια.

6.8 Οι Αιτίες που το Ελληνικό Κράτος Έφτασε σε Αυτό το Σημείο

Η αρχή έγινε την χρονιά 1974, περίοδος που αποτελεί την αρχή της οικονομικής κρίσης που έπονταν να έρθει. Εκείνη την χρονολογία η Ελλάδα πέρασε την φάση δανεισμού κάτι που έφτασε το χρέος της σε τετραπλάσιο σχεδόν ποσοστό από ότι ήταν ως εκείνη την περίοδο.

Με τα χρόνια να περνούν και οι κυβερνήσεις να αλλάζουν, ξοδεύτηκαν πολλά χρήματα στην συντήρηση και υπήρξαν πολλές δαπάνες που εν τέλει δεν καρποφόρησαν. Η Ελλάδα εστίασε σε μη παραγωγικές επενδύσεις και σε τομείς όπως η ναυτιλία, η οικοδομή και το λιανεμπόριο που αποδείχθηκαν μη αρκετά. Η καθυστέρηση πληρωμής των δόσεων έφερε την αύξηση των επιτοκίων και τον αποκλεισμό της χώρας από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

Σοβαρό πλήγμα για την χώρα που αποδείχθηκε και ο καταλύτης της όλης αυτής κατάστασης, ήταν η ένταξη της και η υιοθέτηση του ευρώ. Με την ένταξη του ελληνικού κράτους στην ΟΝΕ το δημόσιο χρέος αυξάνονταν όλο και περισσότερο. Η χώρα ευνοήθηκε σε μεγάλο βαθμό από την ΟΝΕ καθώς ήταν πολλά και τα πλεονεκτήματα. Δεν σταμάτησε όμως το δημόσιο χρέος της να αυξάνεται και το έλλειμμα της να βρίσκεται σε ποσοστό πάνω του επιτρεπτού ορίου. Με λίγα λόγια με το ευρώ η μεταφορά των πόρων προς τις πιο γρήγορα αναπτυσσόμενες χώρες κατέστη δύσκολη έως και αδύνατη. Επίσης το μέγεθος του ποσού που κάθε κράτος χρειαζόταν να πληρώσει (δόση) σταμάτησε να εξαρτάται από τις εισροές και τις εκροές που είχε το κράτος. Στο πλαίσιο των υπερβολικά αυξανόμενων δημόσιων ελλειμμάτων, η Ελλάδα υπό την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εμφάνισε υπερβολικό έλλειμμα μεταξύ 2006 και 2007. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού της Ελλάδας συνολικά, αυξήθηκε από 4,4% του ΑΕΠ το 2001 σε 15,6% του ΑΕΠ το 2009. Αυτή η αύξηση οφείλεται στις κρατικές δαπάνες, όπου μεταξύ 2001 και 2009 αυξήθηκαν κατά 9 ποσοστιαίες μονάδες φτάνοντας έως και το 54%

((Διπλωματική_εργασία_Πανεπιστημίου_Μακεδονίας«Είναι_η_παγκοσμιοποίηση_η_κύρια_αιτία_της_τελευταίας_οικονομικής_κρίσης;» Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,15 Απριλίου)).

Σημαντικό ρόλο αποτέλεσε και η καθυστερημένη βοήθεια της Ε.Ε. προς την Ελλάδα η

οποία παρακολουθούσε και γνώριζε την κατάσταση που βρισκόταν η χώρα. Η Ελλάδα κατά την περίοδο της ύφεσης ήταν η πρώτη χώρα που αιτήθηκε οικονομική βοήθεια από την Ε.Ε το 2010 αφού ήταν και η πρώτη που επηρεάστηκε από την ύφεση. Η ανταπόκριση δεν ήταν καθόλου άμεση αλλά αρκετά καθυστερημένη και στον οικονομικό τομέα αλλά και στον τομέα την λήψης αποφάσεων για τον τρόπο χρηματοδότησης, κάτι που επιδείνωσε ακόμη περισσότερο τα οικονομικά της χώρας.

Κάτι άλλο το οποίο συνέβαλλε στην οικονομική ύφεση της Ελλάδος ήταν το μέγεθος των δαπανών και των χρημάτων που ξοδεύτηκαν στην δημόσια διοίκηση και στις υπηρεσίες, χωρίς να σημαίνει αυτό απαραίτητα ότι οι ελληνικές υπηρεσίες ήταν καλύτερες από άλλες άλλων χωρών του εξωτερικού. Παράλληλα με την όλη κατάσταση που βρισκόταν το κράτος υπήρχαν τα δαπανηρά συστήματα συνταξιοδότησης και υγειονομικής περίθαλψης, η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία.

Άλλες αιτίες οικονομικής ύφεσης ήταν, η μείωση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και συνεχιζόμενες ανισοροπίες, οι τακτικές συναλλαγές λόγω της αύξησης των επιτοκίων τραπεζικού δανείου, η κερδοσκοπική ψυχολογία της τράπεζας και η υπερεκτίμηση του κινδύνου. Πιο συγκεκριμένα, σχετικά με το τραπεζικό σύστημα, ο ρυθμός ανάπτυξης των δανείων το 2001-2008 αυξήθηκε με δάνεια που περιείχαν συμβάσεις χαμηλής εξασφάλισης. Αιτία αυτών των δανείων ήταν η κερδοσκοπική νοοτροπία που είχαν υιοθετήσει οι τράπεζες τότε.

Όλα αυτά μαζί με την φοροδιαφυγή, τα θαλασσοδάνεια και την χαμηλή παραγωγικότητα έπαιξαν τεράστιο ρόλο στο χρέος που είχε τεθεί το κράτος να καλύψει.

6.8.1 Η Διάρκεια και η Ένταση της Κρίσης

1. Η διαδικασία μεταβολής των τιμών και των προσφερόμενων ποσοτήτων για να υπάρξει μία ισοροπία στην αγορά ανάμεσα στην προσφορά και στην ζήτηση, ήταν πολύ πιο πρωτοφανής στο ελληνικό κράτος όσον αφορά το μέγεθος και την ταχύτητα της. Άμεση σύνδεση αποτελεί το γεγονός ότι, σε σχέση με άλλα κράτη-μέλη της Ευρώπης οι δυσχέρειες και οι δυσκολίες της Ελλάδος ήταν πολύ πιο κρίσιμες.

2. Η Ελλάδα έφτασε σε σημείο να παγιδευτεί σε ένα φαύλο κύκλο λιτότητας και ύφεσης μη καταφέροντας να δραπετεύσει, βυθίζοντας ολοένα και περισσότερο την οικονομία της. Κύριος παράγοντας που ευθύνεται για αυτό, είναι οι δημοσιονομικοί πολλαπλασιαστές οι οποίοι ξεπερνούσαν τις προσδοκίες έχοντας ως αποτέλεσμα την έντονη επιδείνωση της ύφεσης.

3. Με την έναρξη της κρίσης το ελληνικό κράτος έδωσε έμφαση κυρίως στην αύξηση της φορολογίας και πολύ λιγότερη σε λύσεις που έχουν αποδειχθεί ότι με το χρόνο μπορούν να επαναφέρουν και να ανακάμψουν μία οικονομία όπως την μείωση των δαπανών, τις αναπτυξιακές μεταρρυθμίσεις, τις ιδιωτικοποιήσεις, την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και την αναδιοργάνωση του ιδιωτικού τομέα.

4. Η Ελλάδα κατά την μεταρρυθμιστική περίοδο έδωσε προτεραιότητα στην αγορά εργασίας και αργότερα εστίασε στην αγορά αγαθών και υπηρεσιών. Η χρονική σειρά που συνέβησαν οι μεταρρυθμίσεις έφερε εκ νέου μείωση των αποδοχών σε σχέση με αυτό που είχε προβλεφθεί, αλλά και επιδείνωση της ύφεσης. Η μείωση των ονομαστικών αποδοχών ήταν ταχύτερη και εντονότερη σε σχέση με αυτή των τιμών. Τέλος, σοβαρό πλήγμα υπέστησαν και τα νοικοκυριά όπου η αγοραστική τους δύναμη μειώθηκε κατακόρυφα, περιορίζοντας ακόμη περισσότερο την ιδιωτική κατανάλωση και βαθύνοντας την ύφεση.

5. Η καθυστέρηση και η αργοπορημένη αντίδραση του ελληνικού κράτους σχετικά με την κάλυψη νομοθετικών αλλαγών και δημιουργίας μιας εταιρίας ΜΕΔ (μη εξυπηρετούμενων δανείων), κάτι που υπάρχει και συμβαίνει στα άλλα κράτη-μέλη, έφερε επιπλέον νομοθετικές παρεμβάσεις, αναστολή των πλειστηριασμών πρώτης κατοικίας, κατάχρηση του πλαισίου προστασίας από τις κατασχέσεις καθώς και άλλα νομικά και δικαστικά εμπόδια. Με την κάλυψη αυτών το πρόβλημα της ελληνικής κρίσης θα ήταν πολύ πιο περιορισμένο.

6. Οι μεταρρυθμίσεις που η Ελλάδα έφτασε σε σημείο να υλοποιήσει ήρθαν πολύ πιο καθυστερημένα από αυτό που είχε προβλεφθεί. Το κλίμα αντιπαράθεσης και η αδυναμία συνεννόησης μεταξύ των πολιτικών κομμάτων, με το κάθε κόμμα να προσπαθεί να κερδίσει όσο το δυνατόν περισσότερο από τις μεταρρυθμίσεις, αποτέλεσε σοβαρό παράγοντα. Πέραν των συμφερόντων η χώρα αδυνατούσε να σφετεριστεί τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις καθυστερώντας και ταυτόχρονα καταστρέφοντας όλο και περισσότερο την οικονομία της.

7. Τέλος, αφού αναφέραμε την καθυστέρηση υλοποίησης των μεταρρυθμίσεων αξίζει να προστεθεί το γεγονός ότι τον Νοέμβριο του 2012 το Eurogroup έλαβε απόφαση για ελάφρυνση του χρέους, κάτι το οποίο τέθηκε σε εφαρμογή 6 χρόνια αργότερα, τον Ιούνιο του 2018, ως αποτέλεσμα αυτού την καθυστέρηση και την παράταση της ελληνικής οικονομικής κρίσης.

(Τράπεζα της Ελλάδος)

(«Η_ΕΠΟΜΕΝΗ_ΗΜΕΡΑ_ΤΗΣ_ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ_ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ_ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ_ΚΑΙ_ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ_ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ» Ημερομηνία επίσκεψης. 2021,15 Απριλίου).

6.9 Δίδυμα Ελλείμματα

Δίδυμα ελλείμματα ως όρος αναφέρεται σε περιπτώσεις όπου σε ένα κράτος υπάρχει έλλειμμα του ισοζυγίου στις τρέχουσες συναλλαγές και ταυτόχρονα παρουσιάζεται έλλειμμα στο δημόσιο προϋπολογισμό. 2008 έτος που αποτελεί την αρχή μιας μεγάλης οικονομικής κρίσης σε παγκόσμιο επίπεδο, ο τότε διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος

Γιώργος Προβόπουλος, προειδοποιούσε για πιθανή εμφάνιση δίδυμων ελλειμμάτων στην ελληνική οικονομία. Οι προειδοποιήσεις του δηλαδή ανέφεραν ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα και το έλλειμμα του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών θα ξεπερνούσαν το 10% του ΑΕΠ. Δύο χρόνια μετά η Ελλάδα μπαίνει στα μνημόνια προσπαθώντας μακροπρόθεσμα να ισορροπήσει την κατάσταση. Φτάνοντας προς το 2019 ο κρατικός προϋπολογισμός κατάφερε να παράγει υπερπλεόνασμα μέχρι το 2020 που έκανε την εμφάνιση ο COVID-19.

Η κατάσταση το 2020 είχε ως εξής:

- Ο προϋπολογισμός ως τα μέσα καλοκαιριού παρουσιάζει έλλειμμα ύψους 11,7 δις. (7% του ΑΕΠ) και πρωτογενές έλλειμμα ύψους 8,2 δις, φτάνοντας το χρέος προς το 200% του ΑΕΠ.
- Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών αυξάνεται κατά 72,3% από το 2019 και φτάνει τα 7 δις ευρώ.
- Ο τουρισμός είναι ένας τομέας που η Ελλάδα στηρίζεται κάθε χρόνο και για 5 μήνες τουλάχιστον, καθώς εκείνη την περίοδο τον εκμεταλλεύεται στο μέγιστο. Το 2020 τα τουριστικά έσοδα έπεσαν κατά 4,7 δις ευρώ. Γενικότερα οι εκτιμήσεις των φορέων του τουρισμού μιλούν για απώλειες έως και 15 δις ευρώ.

Αποτέλεσμα αυτού είναι ότι οι πιέσεις στο ισοζύγιο δεν θα σταματήσουν άμεσα και το κράτος μέχρι το τέλος του έτους τουλάχιστον τίθεται να λύσει το θέμα των δίδυμων ελλειμμάτων, ελπίζοντας ταυτόχρονα και στην λήξη της πανδημίας και την άνθηση της οικονομίας ξανά.

(Ναυτεμπορική Στον_αστερισμό_των_δίδυμων_ελλειμμάτων Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,17 Μάϊου).

6.10 Η Κρίση του 2008 στην Ελλάδα

Κατά την χρονιά 2008 η ανεργία συνέχιζε να αυξάνεται και ο ΑΕΠ να μειώνεται. Έχοντας έλλειμμα κατά 717 εκ ευρώ (Wikipedia, Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,20 Απριλίου.) η Ελλάδα αναγνώριζε την θέση που βρισκόταν. Στην Βουλή επικρατούσε μεγάλος άγχος και ανησυχία, ότι η αναχρηματοδότηση του χρέους θα σταματούσε. Πιο συγκεκριμένα στα τέλη της χρονιάς οι τράπεζες άρχισαν να παρουσιάζουν προβλήματα αναγκάζοντας το κράτος να τις κεφαλαιοποιήσει με ένα τεράστιο ποσό

των 28 δις ευρώ. Λόγω του ότι η εικόνα της Ελλάδος στο εξωτερικό δεν ήταν και η καλύτερη πλέον και με την εμπιστοσύνη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να έχει κλονιστεί, δημιουργήθηκε φόβος ότι το κράτος θα χρειαζόταν να προσφύγει στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Ο ρόλος του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) ήταν να επιβλέπει το χρηματοπιστωτικό σύστημα, τις συναλλαγματικές και τις πληρωμές που κάθε κράτος χρειαζόταν να καλύψει, προσφέροντας οικονομική ή τεχνική βοήθεια σε περίπτωση που ζητηθεί.

Αρχές του επόμενου έτους (2009) πραγματοποιείται υποβάθμιση της μακροπρόθεσμης πιστοληπτικής ικανότητας, δηλαδή της ικανότητας της Ελλάδος να ανταποκριθεί στις δανειακές της υποχρεώσεις, αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο το κόστος του δανεισμού. Το 2009 το ΑΕΠ πραγματοποιεί αύξηση μεγαλύτερη του 125%, κάτι που έπαιξε ρόλο και η παγκόσμια οικονομική κρίση και το έλλειμμα που υπήρχε απλά προστέθηκε στο χρέος. Η κυβέρνηση προχωράει σε πρόωρες εκλογές τον Οκτώβριο και πλέον με την λήξη του έτους η Ελλάδα ανακοινώνει έλλειμμα 12,5% αντί 6% που υπολογιζόταν.

(Wikipedia , Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,20 Απριλίου)

Τον Νοέμβριο του 2009 η κυβέρνηση καταθέτει τον προϋπολογισμό για το 2010 που περιλαμβάνει αυξήσεις σε χαμηλούς μισθούς και στις συντάξεις μαζί με μείωση και περικοπές δαπανών, στοχεύοντας την αύξηση των εσόδων και την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής.

Μπαίνοντας στο 2010 με δημοσιονομικό έλλειμμα -15,4%, (Wikipedia Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,20 Απριλίου) και χρέος μη βιώσιμο, το ελληνικό κράτος γνωρίζει ότι δεν μπορεί πλέον να δανείζεται με λογικά επιτόκια και η αναχρηματοδότηση του χρέους είναι αδύνατη. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η πιθανή παύση πληρωμών του ελληνικού δημοσίου. Αποστολή της Ελλάδος ήταν να κερδίσει πίσω την εμπιστοσύνη της Ευρώπης, την αξιοπιστία της χώρας στις διεθνείς αγορές και να πετύχει μείωση των επιτοκίων. Για να το πετύχει αυτό πάρθηκαν μέτρα που προέβλεπαν την μείωση των δαπανών χωρίς όμως να έχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Στις 23 Απριλίου του 2010 ανακοινώνεται η προσφυγή της Ελλάδος στον μηχανισμό στήριξης με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Α. Παπανδρέου. Η συμφωνία περιελάμβανε χρηματοδότηση του κράτους υπό νέα μέτρα που θα είχαν στόχο την εξισορρόπηση της προσφοράς και ζήτησης. Έτσι η Ελλάδα μπόρεσε να καλύψει τις πληρωμές της στο δημόσιο. Ένα μήνα αργότερα, στις 10 Μαΐου η Ελλάδα βάζει στα ταμεία της ένα ποσό των 110 εκατομμυρίων, όπου τα 80 ήταν από 15 χώρες της Ευρώπης και τα υπόλοιπα από τον Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Με την συμφωνία των συγκεκριμένων δανείων συμπεριλαμβάνονταν και 3 μνημόνια.

(Wikipedia, Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,20 Απριλίου)

1. "Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής" (ΜΟΧΠ)
2. "Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης" (ΤΜΣ)

3. "Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής" (ΣΠΟΠ).

Με την συμφωνία των μνημονίων δημιουργήθηκε και μία ομάδα εκπροσώπων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, που ονομάστηκε Τρόικα και αποστολή της ήταν σε τριμηνιαία βάση να αξιολογεί την πρόοδο των μνημονίων και σύμφωνα με την κρίση της να αποφασίζει την επόμενη δόση του δανείου.

6.11 Μνημόνια και Μέτρα Λιτότητας

Τον Ιανουάριο του 2010 ο πρωθυπουργός της Ελλάδας επέστρεψε από το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ με έδρα την Ελβετία και ανακοίνωσε τα πρώτα μέτρα λιτότητας με απώτερο σκοπό την εξόφληση του χρέους. Έτσι έναν μήνα αργότερα ανακοινώνεται πάγωμα μισθών, περικοπές επιδομάτων έως και 10% μαζί με περικοπές υπερωριών και οδοιορικών. Αναμενόμενο ήταν να υπάρξει αντίδραση από τον λαό οπότε και ξεκίνησαν οι απεργίες προσπαθώντας να μεταφέρει και να περάσει την δυσαρέσκεια του.

Σαν να μην ήταν αρκετά τα παραπάνω μέτρα, τον Μάρτιο του 2010 ανακοινώνονται νέα πιο σκληρά μέτρα που επρόκειτο να φέρουν τον λαό σε πολύ δύσκολη θέση οικονομικά. Έτσι στις 3 Μαρτίου ανακοινώνονται τα εξής μέτρα:

- Μείωση 30% στα δώρα Χριστουγέννων, Πάσχα, αδειας
- Μείωση 12% σε όλα τα επιδόματα του Δημοσίου
- Μείωση 7% στις αποδοχές υπαλλήλων ΔΕΚΟ, ΟΤΑ, ΝΠΙΔ
- Αύξηση ΦΠΑ από 4,5% στο 5%, από 9% στο 10%, από 19% στο 21%
- Αύξηση 15% στον φόρο της βενζίνης
- Επιβολή επιπλέον 10% έως 30% στους (ήδη υπάρχοντες) φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων.
- Επαναφορά τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα αυτοκίνητα (είχαν καταργηθεί τον Σεπτέμβριο του 2003), ακόμα και στα μικρότερου κυβισμού.
- Επέκταση των τεκμηρίων διαβίωσης σε όλα ανεξαιρέτως τα ακίνητα, ακόμα και στα μικρότερα.

Με το πέρας των νέων πιο σκληρών μέτρων ακολούθησαν νέες απεργίες και αντιδράσεις στα μέσα του Μαρτίου.

Το τρίτο πακέτο μέτρων λιτότητας ήρθε τον Απρίλιο, καθώς δεν παρατηρήθηκε κάποιο θετικό αποτέλεσμα από τα μέτρα που είχαν παρθεί ως τώρα. Η Ελλάδα δεν μπόρεσε να βελτιωθεί στις διεθνείς αγορές και το τρίτο μνημόνιο ήταν πλέον αναπόφευκτο και υποχρεωτικό για να μπορέσει να ενεργοποιηθεί ο μηχανισμός στήριξης. Έτσι στις 2 Μαΐου ανακοινώθηκαν τα εξής:

- Αντικατάσταση του 13ου και 14ου μισθού των δημοσίων υπαλλήλων με επίδομα 500 Ευρώ σε όλους όσους έχουν αποδοχές μέχρι 3.000 Ευρώ και πλήρης κατάργηση των δύο μισθών για μεγαλύτερες αποδοχές
- Αντικατάσταση 13ης και 14ης σύνταξης με επίδομα 800 Ευρώ για συντάξεις έως 2500 Ευρώ.
- Περαιτέρω περικοπή επιδομάτων 8% στα επιδόματα των δημοσίων υπαλλήλων και 3% στους υπαλλήλους των ΔΕΚΟ όπου δεν υπάρχουν επιδόματα.
- Αύξηση του υψηλού συντελεστή ΦΠΑ από 21% σε 23%, του μεσαίου από 10% σε 11% (από 1η Ιουλίου 2010) και από 11% σε 13% (από 1η Ιανουαρίου 2011) και αντίστοιχα του χαμηλού στο 6,5% (από 1η Ιανουαρίου 2011).
- Αύξηση στον ειδικό φόρο κατανάλωσης σε καύσιμα, τσιγάρα και ποτά κατά 10%
- Αύξηση στις αντικειμενικές τιμές ακινήτων
- Πρόσθεση ενός επιπλέον 10% στους φόρους εισαγωγής επί της αξίας των περισσότερων εισαγόμενων αυτοκινήτων

(Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,24 Απριλίου)

Προσθέτοντας τα προηγούμενα μέτρα, υπήρξαν πολλές αλλαγές που έγιναν στον εργασιακό τομέα. Μετά την έγκριση του νομοσχεδίου οι επιχειρήσεις είχαν το δικαίωμα απόλυσης μεγαλύτερου αριθμού ατόμων και ο κατώτατος μισθός μειώθηκε. Όσον αφορά τις συντάξεις, στον δημόσιο τομέα το όριο συνταξιοδότησης για τις γυναίκες αυξήθηκε στα 65 χρόνια, μέτρο που θα ίσχυε έως και το έτος 2013.

Φυσικό επόμενο ήταν ο λαός να αντιδράσει καθώς έβλεπε μία κυβέρνηση να συμφωνεί σε όρους και νομοσχέδια που για τον απλό πολίτη ήταν καταστροφή. Στις 5 Μαΐου ακολούθησε πανελλαδική απεργία ως μία προσπάθεια αντίδρασης και ένδειξης δυσαρέσκειας και απογοήτευσης των αλλαγών που συμβαίνουν. Αυτή την φορά δεν ήταν με τόσο ήρεμο τρόπο αφού κατά την διαδήλωση υπήρξε μεγάλη σύγκρουση του λαού με την ασφάλεια και τις δυνάμεις τάξης δημιουργώντας σοβαρά επεισόδια και μετρώντας τρεις θανάτους. Κάτι τέτοιο δεν επηρέασε την κυβέρνηση και τους πολιτικούς αφού το νομοσχέδιο υπερψηφίστηκε στην Βουλή φτάνοντας τις 172 θετικές ψήφους. (Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,24 Απριλίου)

6.11.1 Η Μεταβατική Περίοδος

Με την ανακοίνωση των μέτρων υπήρξε μεγάλη αντίδραση από τον λαό. Άλλες εμφανίστηκαν αμέσως, με τον κόσμο να βγαίνει στους δρόμους και με όποιο δυνατό τρόπο να προσπαθεί να περάσει το μήνυμα του και άλλες ήρθαν αργότερα, από το καλοκαίρι και το φθινόπωρο όπου έλαβαν σειρά οι ιδιόκτητοι οδηγοί φορτηγών, οι ναυτεργάτες που τους στερήθηκε το δικαίωμα των ενδομεταφορών, οι υπάλληλοι των Μέσων Μαζικής Μεταφοράς λόγω μείωσης των μισθών αλλά και οι υπάλληλοι των αρχαιολογικών χώρων λόγω περικοπών των θέσεων εργασίας

Δεν άργησε να φανεί το πλήγμα που θα έφεραν τα μνημόνια στην χώρα, αφού μόλις το καλοκαίρι του ίδιου έτους η ανεργία και ο πληθωρισμός άρχισαν να αυξάνονται με ραγδαίους και ασταμάτητους ρυθμούς και ταυτόχρονα οι επιχειρήσεις έβλεπαν την πελατεία και τον τζίρο τους ολοένα και να μειώνεται, κάτι που έφερε το λεγόμενο κύμα λουκέτων. Το κύμα λουκέτων αποτελεί μία χρονική περίοδο όπου μικρές και μεγάλες, με όνομα στην αγορά επιχειρήσεις, κατέβασαν ρολά και εξαφανίστηκαν.

Τον Δεκέμβριο του 2010 η κυβέρνηση συνέχισε σε ρυθμούς αλλαγών ψηφίζοντας πολυνομοσχέδιο για τα εργασιακά και τις Δημόσιες Επιχειρήσεις και Οργανισμούς (ΔΕΚΟ). Το νομοσχέδιο περιλάμβανε ρυθμίσεις σχετικά με τις συμβάσεις των επιχειρήσεων, έχοντας σκοπό την επιπλέον μείωση των μισθών. Τέθηκε σε χρήση για μια δοκιμαστική περίοδο διάρκειας 12 μηνών κατά το οποίο οποιαδήποτε καταγγελία σύμβασης μπορούσε να γίνει χωρίς κάποια προειδοποίηση και ο εργαζόμενος δεν θα λάμβανε κάποια αποζημίωση απόλυσης. Επιπροσθέτως, το νομοσχέδιο περιλάμβανε αλλαγές στις πληρωμές των εργαζομένων βάζοντας πλαφόν τα 4000 ευρώ στις μικτές αποδοχές στις ΔΕΚΟ και για αμοιβές άνω των 1800 ευρώ υπήρχε μείωση ενός 10%.

Τα παραπάνω μέτρα υπερψηφίστηκαν στην Βουλή και το έτος έκλεισε με χρέος που άγγιζε το 142,8% του ΑΕΠ και το έλλειμμα, το 10,5%. Ταυτόχρονα η οικονομία συρρικνώθηκε στο 4,5%. ((Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,25 Απριλίου)). Το επόμενο έτος που ακολούθησε ο λαός εξέφρασε την δυσαρέσκεία του λόγω της μεγάλης οικονομικής ύφεσης, αποδοκιμάζοντας τους πολιτικούς στους εξωτερικούς και δημόσιους χώρους. Δημιουργήθηκαν κινήματα όπως «Δεν πληρώνω» όπου υπήρχε άρνηση πληρωμής των διοδίων. Η συνέχεια είχε αύξηση της ανεργίας, επιχειρήσεις να χρεοκοπούν και να κλείνουν και η πραγματική οικονομία να επιδεινώνεται.

((Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,24 Απριλίου))

6.12 Επιχειρήσεις που Έκλεισαν την Περίοδο της Κρίσης

Στην περίοδο της οικονομικής κρίσης πολλές επιχειρήσεις πληγώθηκαν και άλλες δεν μπόρεσαν να ανταπεξέλθουν και αναγκάστηκαν να βάλουν λουκέτο. Τα λουκέτα που μπήκαν αφορούσαν επιχειρήσεις από όλους τους κλάδους της ελληνικής οικονομίας.

Η κρίση ήταν κάτι που παρόλο που φαινόταν ότι θα έρθει, έπιασε πολλούς επιχειρηματίες απροετοίμαστους, και είδαν τις δουλειές του να χάνονται. Οι επιχειρήσεις αυτές χωρίζονται στις πιο μικρές ιδιωτικές έως και αυτές που αποτελούσαν αλυσίδα με καταστήματα σε όλη την Ελλάδα και όχι μόνο. Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι ο αριθμός των ατόμων που έχασαν τις δουλειές τους σε ένα όχι και τόσο μεγάλο χρονικό διάστημα ήταν τεράστιος. Κάποιες από τις πιο μεγάλες επιχειρήσεις που έκλεισαν είναι οι εξής:

Ηλεκτρονική Αθηνών

Η Ηλεκτρονική αποτελούνταν από μία αλυσίδα καταστημάτων που έφταναν τα 44 στην Ελλάδα ενώ είχε επεκταθεί και στην Κύπρο ανοίγοντας άλλα 3. Έκανε την εμφάνιση της στην αγορά το 1956 και 60 χρόνια μετά δήλωσε πτώχευση και πιο συγκεκριμένα στις 9 Μαρτίου του 2016. Η Ηλεκτρονική απασχολούσε συνολικά σε όλα τα καταστήματά της 585 άτομα. Με την ανακοίνωση της πτώχευσης η εταιρία ανέφερε πως έγιναν πολλές προσπάθειες να αποτραπεί το λουκέτο αλλά τα capital controls και η συνεχόμενη αύξηση ζημίας αντί κερδών δεν άφησαν περιθώρια επιλογής. ((kathimerini.gr Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου))

Softex

Η Softex ήταν μία εταιρία παραγωγής χαρτιού και τα προϊόντα της δεν έλειπαν από κανένα νοικοκυριό. Ήταν τόσο δυνατό το brand που ακόμη και μετά την πτώχευση διατήρησε το όνομα στην αγορά και πολλοί από τους καταναλωτές δεν αντιλήφθηκαν την αποχώρηση από την αγορά. Η Softex είχε έδρα την Αττική και δημιουργήθηκε το 1937. Από την αρχή πήρε τα ηνία της αγοράς απασχολώντας πάνω από 1000 εργαζομένους, παράγοντας δεκάδες χιλιάδες τόνους χαρτί . Τα δάνεια που πάρθηκαν την δεκαετία του '70 και οι υψηλές προσδοκίες που υπήρχαν για κέρδη από επενδυτές έφεραν την εταιρία στο έσχατο σημείο της, όπου και τον Οκτώβριο του 2016 εξαγοράστηκε από την Intertra de Hellas, η οποία από τις 130 θέσεις εργαζομένων διατήρησε τις 110. ((Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου))

SpriderStores

Η Sprider ιδρύθηκε από Θανάση Αργυρό το 1978 με κύριο αντικείμενο την εμπορία αθλητικών ρούχων και αξεσουάρ και την εμπορία μαγιό. Στα τέλη του '90 μπήκε στο στόχαστρο από μία μικρή βιοτεχνία ρούχων στην Ξάνθη του Σάκη και Σάββα Χατζηγιάννου. Η εταιρία έως το 2008 είχε παρουσιάσει κέρδη μετοχών έως και 55 εκατομμύρια ευρώ απασχολώντας εκείνη την περίοδο πάνω από 2000 εργαζομένους. Με τέτοια κέρδη στόχος της ήταν μέχρι το 2013 να έχει επεκταθεί σε 100 σημεία πανελλαδικώς και σε 30 παγκοσμίως. Κάτι τέτοιο κατέστη αδύνατο αφού το 2012 στα γραφεία της Ανθούσας εκδηλώθηκε πυρκαγιά με τις ζημίες να φτάνουν τα 12 εκατομμύρια ευρώ. Αποτέλεσμα αυτού συν οι ζημίες που αυξανόντουσαν με το χρόνο, φτάνουν την εταιρία με μόλις 890 εργαζομένους να ανακοινώνει διακοπή δραστηριότητας και την πτώχευσή της. ((Capital.gr Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου))

Ατλάντικ Σούπερ Μάρκετ

Η ΑΤΛΑΝΤΙΚ ξεκίνησε με το πρώτο κατάστημά της στην περιοχή της Αργυρούπολης στην Αττική το 1979 με ιδρυτή τον Παναγιώτη Αποστόλου και εντάσσοντας αργότερα τον γιο του Μανώλη και τα υπόλοιπα αδέρφια του, τον Περικλή και την Ελπίδα. Η ΑΤΛΑΝΤΙΚ κατάφερε και έφτασε τα 151 καταστήματα μέχρι το τέλος του 2008 και 545 μέλη franchising και ειδικών συνεργασιών στο δίκτυο ΑΡΙΣΤΑ. Εκείνη την περίοδο είχε φτάσει σε σημείο να απασχολεί έως και 4000 υπαλλήλους. Κορυφή της επιτυχημένης πορείας της εταιρίας αποτελούσε η χρονιά 2008 – 2009 όπου μετρούσε 2.500,000 πελάτες ανά μήνα με τζίρο που ξεπερνά τα 614 εκατομμύρια ευρώ φτάνοντας την 14^η θέση στις μεγαλύτερες εμπορικές εταιρίες σε όλη την Ελλάδα. Η κάθοδος ξεκίνησε το 2010 με την κρίση η οποία κατάφερε και πλήγωσε μία ακόμη εταιρία που το ρευστό της και οι προμηθευτές είχαν ξεκινήσει να υπολειπώνουν, φτάνοντας στην έσχατη επιλογή που ήταν το λουκέτο.

(Menshouse.(Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου)

Nutriart (πρώην Κατσέλης)

Η εταιρία Nutriart δημιουργήθηκε το 2008 από την ένωση 3 εταιριών. Των ΥΙΟΙ Χ. ΚΑΤΣΕΛΗ ΑΒΕΕ , ΑΛΛΑΤΙΝΗ ΑΒΕΕ και ΕΛΒΙΠΕΤ ΑΕ. Η Nutriart ήταν από τις πιο γνωστές αν όχι η πιο γνωστή αρτοποιηχανία της Ελλάδας που απασχολούσε ένας αριθμό εργαζομένων μεγαλύτερο από 500. Προσπάθησε να μείνει στην αγορά αλλά η κρίση του 2010 και οι καθυστερήσεις που υπήρχαν από τις τράπεζες σχετικά με την υλοποίηση των συμφωνιών επιβάρυναν την εταιρία με τεράστιο βαθμό στον οικονομικό της τομέα, φτάνοντας στο φθινόπωρο του 2013 όπου και ανακοίνωσε την πτώχευσή της αφού αδυνατούσε να καλύψει τις οικονομικές της υποχρεώσεις. ((Voria.gr Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου))

Καπνοβιομηχανία «Γεωργιάδης»

Η καπνοβιομηχανία Γεωργιάδης ήταν μία από τις πιο φημισμένες καπνοβιομηχανίες από το 1938. Διατήρησε την θέση της 75 χρόνια, φτάνοντας στο 2009 – 2010 όπου οι εξαγωγές της έπεφταν ολοένα και περισσότερο με το τέλος του δεύτερου έτους να επιφέρει πωλήσεις αξίας 748,000 ευρώ και ζημία που ξεπερνά τα 5 εκατομμύρια. Το 2011 αποτέλεσε την τελευταία χρονιά λειτουργίας της εταιρίας αφού οι πωλήσεις είχαν πέσει στα 317.000 ευρώ και οι ζημίες πάνω από 10 εκατομμύρια. Έγιναν προσπάθειες ανάκαμψης χωρίς όμως κάποιο αποτέλεσμα. Τέλη του 2011, η εταιρία που κάποτε απασχολούσε 80 εργαζομένους έφτασε σε τελειωτικό αδιέξοδο. ((<https://www.tovima.gr> Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου))

Diana

Η Diana ιδρύθηκε το 1980 από τον Πάνο Ζερίτη ο οποίος ήταν απόφοιτος από τη Βαρβάκειο Πρότυπο Σχολή Αθηνών και πτυχιούχος χημικός μηχανικός του ΕΜΠ και ειδικεύτηκε στον κλάδο της χαρτοποιίας. Η εταιρία του ήταν από αυτές που επηρεάστηκαν έντονα από τα μνημόνια που επιβάλλονταν εκείνη την εποχή στο ελληνικό κράτος λόγω των χρεών και κρατώντας 30 χρόνια λειτουργίας, με εγκαταστάσεις σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Ιωάννινα, Κοζάνη, Πάτρα και Ηράκλειο Κρήτης, το 2012 λύγισε αφού το χρέος στο δημόσιο πλέον είχε φτάσει τα 30 εκατομμύρια ευρώ

(<https://www.newsbeast.gr>, Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου)

Neoset

Η Neoset αποτέλεσε μία από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες επίπλων στην αγορά. Ο συνεχής δανεισμός όμως και τα τεράστια έξοδα που υποχρεούνταν να καλύψει φτάσανε την εταιρία στην πτώχευση. Πιο συγκεκριμένα έτος ίδρυσης ήταν το 1980. Φτάνοντας στο Ιούνιο του 2013 η εταιρία αποφασίζει να υπογράψει σύμβαση με την κυπριακή εταιρία offshore Η AZAREZO ltd. και να αναπτύξει παρασιτικό δίκτυο με καταστήματα σε Ιωάννινα, Θεσσαλονίκη και Πάτρα. Τον Μάρτιο του 2013 σταματάει η λειτουργία της εταιρίας και λύνεται η σύμβαση με την κυπριακή offshore αφού ως τότε μετά από αιτήσεις από τους εργαζομένους για πτώχευση καταγράφηκαν τα εξής:

- 53 εκατομμύρια ευρώ αφορά δανεισμό τραπεζών (μακροπρόθεσμο και

βραχυπρόθεσμο).

- 5 εκατομμύρια ευρώ σε δεκάδες προμηθευτές και πιστωτές (τηλεοπτικούς σταθμούς, εταιρείες μεταφορών, ενοικίασης αυτοκινήτων και τηλεπικοινωνιών).
 - 658,1 χιλιάδες ευρώ στο Δημόσιο.
 - Περισσότερα από 2 εκατομμύρια ευρώ σε ασφαλιστικούς οργανισμούς.
- (news247.gr. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου)

Αγνό

Η γαλακτοβιομηχανία ΑΓΝΟ ξεκίνησε το 1950 στην Θεσσαλονίκη έχοντας τον τίτλο ως η πρώτη βιομηχανία παστερίωσης και εμφιάλωσης γάλακτος στην Βόρεια Ελλάδα. Η κορυφή της επιτυχίας της στην αγορά έφτασε το 1990, διαθέτοντας πολύ εξελιγμένο εξοπλισμό και σε συνεργασία με την Tetrapak κατάφερε να προμηθεύει όλη την Ελλάδα με 100% ελληνικό γάλα. Κάποια χρόνια αργότερα και πιο συγκεκριμένα το 2003 η εταιρία ΑΓΝΟ εξαγοράζεται από την ΚΟΛΙΟΣ έναντι 45 εκατομμυρίων ευρώ. Από εκείνο το σημείο και μετά άρχισαν τα προβλήματα στην εταιρία που κατά κύριο λόγο ήταν οικονομικά. Δάνεια που είχαν λάβει, ήταν πλέον αδύνατον να πληρωθούν και οι πληρωμές των εργαζομένων ολοένα και καθυστερούσαν. Όλα αυτά είχαν αρχίσει να εμφανίζονται πριν την οικονομική κρίση. Κατά την πτώχευση και το κλείσιμο της εταιρίας το 2014, 375 εργαζόμενοι έμειναν άνεργοι.

Μετά από την ανάλυση παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η κρίση επηρέασε όλη την χώρα και σε πολλούς τομείς. Από την μία πολλοί επιχειρηματίες είδαν την μακροχρόνια δουλειά και κόπο να καταστρέφεται σε μικρό χρονικό διάστημα, πολλές φορές μικρότερο του ενός έτους μετά την κρίση, από την άλλη χιλιάδες εργαζόμενοι μείνανε στο δρόμο χωρίς να έχουν κάποιο εισόδημα και η χώρα μαζί με την οικονομία της να καταστρέφεται, έβλεπε και το ποσοστό της ανεργίας να φτάνει σε αριθμούς που παλαιότερα δεν μπορούσαν να φανταστούν!

(<http://www.iefimerida.gr>, Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,28 Μαΐου)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ^[156]

	Ιαν	Φεβ	Μαρ	Απρ	Μαι	Ιουν	Ιουλ	Αυγ	Σεπ	Οκτ	Νοε	Δεκ	Μέσος όρος έτους
2004	11,0	10,8	10,7	10,6	10,6	10,6	10,6	10,5	10,5	10,4	10,4	10,3	10,6
2005	10,1	10,0	10,1	10,0	10,0	10,1	10,2	10,2	10,2	10,0	9,7	9,6	10,0
2006	9,4	9,4	9,2	9,2	9,1	9,0	8,9	8,8	8,7	8,6	8,9	8,9	9,0
2007	8,8	8,8	8,8	8,6	8,4	8,4	8,3	8,4	8,3	8,2	8,0	8,0	8,4
2008	7,7	7,9	8,1	7,9	7,4	7,5	7,6	7,7	7,7	7,7	7,9	8,4	7,8
2009	8,9	9,0	9,1	9,2	9,3	9,5	9,8	9,8	10,0	10,2	10,5	10,6	9,7
2010	11,0	11,3	11,6	11,9	12,3	12,6	12,8	13,0	13,4	13,9	14,2	14,6	12,7
2011	15,0	15,4	16,0	16,4	16,9	17,3	17,8	18,7	19,1	20,2	20,6	21,2	17,9
2012	21,5	22,2	22,8	23,4	24,1	24,9	25,2	25,6	26,0	26,0	26,4	26,4	24,5
2013	26,7	26,8	27,2	27,6	27,7	27,7	27,9	27,7	27,8	27,7	27,7	27,5	27,5
2014	27,0	27,1	27,0	27,1	27,0	26,6	26,4	26,3	26,1	26,0	25,8	25,8	26,5
2015	25,7	25,6	25,9	25,3	24,8	25,0	25,0	24,7	24,8	24,5	24,4	24,0	25,0
2016	24,2	23,8	23,8	23,5	23,6	23,5	23,5	23,4	23,0	23,3	23,3	23,3	23,5
2017	23,1	22,4	22,0	21,8	21,7	21,4	21,1	20,9	20,9	21,0	21,0	20,8	21,5
2018	20,4	20,5	20,0	19,8	19,5	19,3	19,2	19,0	18,8	18,6	18,6	18,4	19,3
2019	18,5	18,4	18,1	17,6	17,3	17,2	17,1	17,0	16,9	16,7	16,6	16,4	17,3
2020	16,3	15,9	14,4	15,5									

(<https://www.statistics.gr/>, (Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,15 Ιουνίου))

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Δημόσιο χρέος (δισεκατομμύρια €)	118.6	141.0	151.9	159.2	168.0	183.2	195.4	224.2	239.3	263.3	299.7	329.5	355.7	304.7	319.2	317.1	321.3	314.9	317.4	337.4
Ποσοστό του ΑΕΠ (%)	94.9	104.4	104.7	98.3.6	94.2	95.1	106.9	103.4	103.1	109.3	126.8	146.0	171.4	156.9	175.1	177.1	176.9	178.5	176.1	181.9
Ανάπτυξη (%)	3.0	4.1	4.2	4.0	5.8	4.8	0.8	5.6	3.2	-0.2	-4.2	-4.9	-7.1	-6.0	-4.2	0.6	-0.2	-0.05	1.5	1.9
Έλλειμμα (% ΑΕΠ)	3.1	3.7	4.5	4.8	5.7	7.6	5.5	5.7	6.5	9.8	15.6	10.7	9.4	6.8	12.2	4.6	0.7	0.5	0.8	4.4

(<https://www.statistics.gr/>, (Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,15Ιουνίου))

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82

<https://www.imf.org/external/datamapper/DEBT1@DEBT/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82

<https://www.imf.org/external/datamapper/DEBT1@DEBT/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>

https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/OEMDC/GRC

6.13 Η Ελλάδα μετά την κρίση

Η ελληνική και η παγκόσμια οικονομία κλονίστηκε για μία 5ετία (2008 – 2013) φτάνοντας την ανεργία και το χρέος των κρατών σε ποσοστά που ως τότε δεν είχαν ξανά υπάρξει. Η Ελλάδα προσπαθώντας να βγει από αυτή την δύσκολη κατάσταση υπέγραψε μνημόνια που από την μία έκαναν χειρότερη την κατάσταση προκαλώντας έντονη αντίδραση από τον λαό, από την άλλη ήλπιζε σε μία μακροπρόθεσμη βελτίωση της οικονομίας της.

Μπαίνοντας στο 2014 η ελληνική οικονομία αρχίζει να κάνει βήματα ανάκαμψης δίνοντας ελπίδες πως θα έρθει και πάλι μία σταθερότητα και μία πρώτη χαλάρωση και για το κράτος, αλλά και για τον απλό λαό που είχε αρχίσει ήδη να φεύγει προς το εξωτερικό αναζητώντας ένα καλύτερο και πιο σίγουρο μέλλον. Το πρώτο τρίμηνο μετά από μία εξαετία η ελληνική οικονομία καταγράφει ρυθμό ανάπτυξης που φτάνει το 1,7%. Επίσης ο ΑΕΠ το ίδιο έτος είδε αύξηση ύψους 0,8% ξεπερνώντας τις προβλέψεις που είχαν γίνει από το 2013 που υπολόγιζαν αύξηση έως και 0,6%. Το 2014 έδειξε πως ήταν μία όχι και τόσο σταθερή χρονιά όσον αφορά τα οικονομικά της χώρας, αφού προς το τελευταίο δίμηνο παρουσιάστηκε μία μικρή πτώση στον όγκο των πωλήσεων, την βιομηχανική παραγωγή, τον όγκο οικοδομικής δραστηριότητας, αλλά και τον κύκλο εργασιών πάντα σε σύγκριση με τον προηγούμενο έτος. (<https://www.kathimerini.gr>, (Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,17 Μαΐου)

Στην διετία που ακολούθησε υπήρχε μία στασιμότητα στην οικονομία χωρίς κάποιες μεγάλες αλλαγές. Μπαίνοντας στο 2017 ο ρυθμός μεταβολής του ΑΕΠ έγινε θετικός με ποσοστό 1,7% και αυξήθηκε ακόμη περισσότερο το αμέσως επόμενο έτος φτάνοντας το 1,9%. Το 2019 το ΑΕΠ παρουσιάζει αύξηση 1,9% φτάνοντας σε όρους όγκου τα 194,4 δις. Η γενική εικόνα της οικονομίας το 2019 ήταν πολύ θετική αφού σε αρκετούς τομείς παρουσιάστηκε αύξηση σε σύγκριση με το 2018.

Πιο συγκεκριμένα, ο ΑΕΠ αυξήθηκε κατά 1%, η συνολική τελική καταναλωτική δαπάνη κατά το τελευταίο τρίμηνο παρουσίασε αύξηση 1,3% και οι εξαγωγές των υπηρεσιών αυξήθηκαν κατά 2,3%. Από την άλλη πλευρά παρουσιάστηκε μείωση στην εισαγωγή των αγαθών που έφτανε το 2,8% και αύξηση στην εισαγωγή υπηρεσιών έως και 11,2%. Τέλος η Τράπεζα της Ελλάδος παρέμεινε σε θετική τροχιά με αύξηση 1,9% και έφτασε το 2% το 2020.

([kathimerini.gr](https://www.kathimerini.gr). Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,17 Μαΐου)

Η Ελλάδα παρουσιάζει θετικά βήματα προς την ανάκαμψη της οικονομίας της και είχε ήδη αρχίσει να κερδίζει έδαφος μετά από τα χρόνια της κρίσης που είχαν περάσει και την μεγάλη βαθιά ύφεση που την είχε κατακλύσει. Η Ελλάδα θα στηριχθεί στον τουρισμό της και στην εξαγωγή των προϊόντων που παράγει, ελπίζοντας προς την συνεχή αύξηση της οικονομίας της ενώ ταυτόχρονα καλείται να δημιουργήσει νέες σχέσεις με ευρωπαϊκά και μη κράτη προς το συμφέρον της και την βιωσιμότητα του

χρέους της. Αυτή την στιγμή βρίσκεται σε την 51^η θέση με ΑΕΠ που φτάνει τα 165.830 δις για το 2020. Στην αγοραστική δύναμη κατέχει την 55^η θέση στα 280.11 δις ευρώ. Στην Ευρώπη αποτελεί την 17^η μεγαλύτερη οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τέλος όσον αφορά τον δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης η Ελλάδα βρίσκεται στην 32^η θέση παγκοσμίως (έως το 2019) με εξίσου πολύ υψηλό βιοτικό επίπεδο. (kathimerini.gr. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,17 Μαΐου)

6.14 Η Ελληνική Οικονομία Σήμερα

Η Ελλάδα αποτελεί μία από τις πιο ανεπτυγμένες χώρες παγκοσμίως κερδίζοντας υψηλές θέσεις σε τομείς όπως τον δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης αλλά και στον δείκτη ποιότητας ζωής. Η Ελλάδα έχει εκμεταλλευτεί το υψηλό βιοτικό της περιβάλλον και έχει επενδύσει σε αυτό με σκοπό την ανάπτυξη της οικονομίας της. Οι κύριοι μεγάλοι κλάδοι της ελληνικής οικονομίας είναι οι παρακάτω:

1. Τουρισμός
2. Ναυτιλία
3. Βιομηχανική παραγωγή τροφίμων
4. Επεξεργασία και παραγωγή καπνού
5. Υφαντουργία
6. Τα προϊόντα μετάλλου
7. Η μεταλλευτική
8. Μονάδες διύλισης πετρελαίου

Το ελληνικό κράτος με το πέρασμα των χρόνων και κυρίως τα πιο πρόσφατα έτη έχει εστιάσει στους παραπάνω τομείς προσπαθώντας να γεμίσει τα ταμεία του. Η οικονομία της χώρας είναι βασισμένη αρχικά κατά 80% στις υπηρεσίες της, ένα 16% στην βιομηχανία της και το υπόλοιπο απευθύνεται στην γεωργία όπου και το λάδι, ο καπνός και το σταφύλι είναι τα κυριότερα προϊόντα παραγωγής της. Ένας επίσης πολύ σημαντικός τομέας από τον οποίο το ελληνικό κράτος κάθε χρόνο εισπράττει έσοδα είναι ο τουρισμός και η ναυτιλία. Τα νησιά της Ελλάδος γεμίζουν ολοένα και με περισσότερους τουρίστες κάθε καλοκαίρι βοηθώντας τις επιχειρήσεις των νησιών αλλά και γενικά την ελληνική οικονομία. Το 2013 ο αριθμός των τουριστών που επισκέφτηκαν την Ελλάδα έφτασε τους 18 εκατομμύρια κάνοντάς την, την 7^η πιο

επισκεπτόμενη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την 16 παγκοσμίως.
Όπως αναφέραμε λοιπόν η Ελλάδα έχει στην κατοχή της πολλά και πανέμορφα νησιά, γεγονός που αποδεικνύει ότι είναι κράτος που στο μεγαλύτερο ποσοστό του περιβάλλεται από θάλασσα. Ο τουρισμός δεν είναι το μόνο που έχει εκμεταλλευτεί με επιτυχία το ελληνικό κράτος. Η ναυτιλία είναι επίσης ένας τομέας που η Ελλάδα έχει πρωτοπορήσει. Πιο συγκεκριμένα, το Ελληνικό εμπορικό ναυτικό είναι το μεγαλύτερο στον κόσμο αντιπροσωπεύοντας το 15% του παγκόσμιου ναυτικού. Η θέση της Ελλάδος είναι τέτοια όπου συνδέονται δύο από τις μεγαλύτερες ηπείρους, η Ευρώπη και η Ασία γεγονός πολύ δελεαστικό προς επένδυση και αύξηση κερδών στον κλάδο. (Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,12 Μαΐου)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7^ο

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ (μικρότερες κρίσεις)

7.1 Πρώτη Πετρελαϊκή Κρίση

Το Οκτώβριο του 1972 στις χώρες της Ασίας εκδηλώνεται μία νέα κρίση που σχετίζεται αποκλειστικά με το Ισραήλ, την Αίγυπτο και άλλες γειτονικές χώρες και χωρίς να απασχολεί και να επηρεάζει άλλες παγκοσμίως. Ήταν κυρίως μία αφορμή για να ξεκινήσει ο τέταρτος αραβοϊσραηλινός πόλεμος. Σκοπός των αραβικών πετρελαιοπαραγωγών κρατών που ξεκίνησαν την κρίση ήταν να επηρεάσουν την Δύση σε βαθμό τέτοιο που θα πειστεί για να αναγκαστεί το Ισραήλ να κάνει παραχωρήσεις. Ως αποτέλεσμα αυτού ξεκίνησε η πρώτη πετρελαϊκή κρίση.

Αρχικά η αύξηση της τιμής του πετρελαίου το 1970 ήταν κάτι το αναπόφευκτο αφού η ζήτηση του γινόταν ολοένα και μεγαλύτερη στις πιο αναπτυσσόμενες και εξελιγμένες χώρες και η τάση για την αύξηση της τιμής των πρώτων υλών πίεζε όλο και περισσότερο προς εκείνη την κατεύθυνση. Επίσης από τις αραβικές πετρελαιοπαραγωγικές χώρες υπήρχε μεγάλος έλεγχος των ποσοτήτων του πετρελαίου που εξάγονταν αφού από την μίας επιθυμούσαν μείωση της προσφοράς και αύξηση των τιμών προς αύξηση των εσόδων και κερδών τους και από την άλλη προσπαθούσαν να καθυστερήσουν όσο γίνεται την εξάντληση των κοιτασμάτων τους.

Την ημέρα της μεγαλύτερης εβραϊκής γιορτής του Γιομ Κιπούρ (Ημέρα της Εξιλέωσης) το Ισραήλ δέχεται έντονη επίθεση ταυτόχρονα από τις δυνάμεις της Αιγύπτου και από άλλες 10 αραβικές χώρες που σκοπός τους ήταν να κερδίσουν εδάφη τα οποία είχαν χαθεί κατά την διάρκεια του πολέμου των Έξι Ημερών το 1967.

Οι πολεμικές συρράξεις συνεχίστηκαν μέχρι και στις 22 Οκτωβρίου του 1973, ημερομηνία καταλυτική αφού μετά από αμερικανοσοβιετικό ψήφισμα που υιοθετήθηκε από τον ΟΗΕ, η Συρία συμφωνεί να σταματήσει τα πυρά και να επιστρέψει στα προ πολέμου σύνορά της. Δύο μέρες μετά η Αίγυπτος αποδέχεται ανάλογη συνθήκη η οποία την έβγαλε ωφελημένη αφού κατέληξε να έχει τον πλήρη έλεγχο και στις δύο όχθες του Καναλιού του Σουέζ.

Κλείνοντας, η πρώτη πετρελαϊκή κρίση έφερε τεράστια οικονομικά προβλήματα και στις χώρες της Δύσης οι οποίες εδώ και πολλά χρόνια προμηθευόντουσαν αργό πετρέλαιο προς κατανάλωση. Ξαφνικά λοιπόν η προμήθεια μειώθηκε σε τεράστιο βαθμό αιτία που αποτέλεσε την αύξηση της τιμής του. Πιο συγκεκριμένα, πριν την κρίση η τιμή του βαρελιού ανερχόταν στα 2,5 δολάρια ενώ κατά την κρίση και λόγω των εμπάργκο που πραγματοποιούνταν από το Ισραήλ, κατέληξε στα 12 δολάρια, αύξηση που ακουμπάει το 300%. Επιπτώσεις πραγματοποιήθηκαν σε Ευρώπη και Ιαπωνία οι οποίες με την σειρά τους εξαρτιόντουσαν από το Αραβικό πετρέλαιο σε ποσοστό 75% και 80% αντίστοιχα.

((kathimerini.gr. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,19 Μαΐου))

7.2 Δεύτερη Πετρελαϊκή Κρίση

Το 1979, έξι χρόνια μετά την πρώτη πετρελαϊκή κρίση, κάνει την εμφάνιση της μία δεύτερη πετρελαϊκή κρίση η οποία είχε επίκεντρο την χώρα του Ιράν και γι' αυτό ονομάστηκε «*Ιρανική επανάσταση*».

Αφορμή αποτέλεσε η κυβέρνηση του σάχη (βασιλιάς) ο οποίος όταν ανέκτησε τον έλεγχο του κράτους του Ιράν ξεκίνησαν έντονες διαμαρτυρίες από τον λαό που προκάλεσαν την αρχή της δεύτερης πετρελαϊκής κρίσης. Η συγκεκριμένη όσον αφορά τον οικονομικό τομέα ήταν σε χειρότερο στάδιο από την προηγούμενη αφού η τιμή του πετρελαίου αυτή την φορά έφτασε τα 35-40 δολάρια. Η αύξηση αυτή ήταν πολύ απότομη και επηρέασε την Ευρώπη και άλλες χώρες της Δύσης προκαλώντας ύφεση. Προς εύρεση μιας λύσης που θα τελείωνε και θα έβαζε ένα μόνιμο στοπ στην κρίση, πραγματοποιήθηκε η πρώτη Σύνοδος Κορυφής του ΟΠΕΚ που αποτελούνταν από ηγεμόνες και αρχηγούς κρατών και είχε έδρα την Αλγερία τον Μάρτιο του 1975.

Τον Ιανουάριο του 1978 με την τιμή του πετρελαίου να έχει φτάσει στα ύψη και οι εξαγωγές να μειώνονται, ξεκινά μία Ιρανική επανάσταση ή Ισλαμική επανάσταση όπως είναι γνωστή, με διαδηλώσεις κατά της εξουσίας φέρνοντας θετικά αποτελέσματα για τους επαναστάτες. Παρόλο που οι απεργίες και οι διαδηλώσεις προκάλεσαν κατάρρευση στην οικονομία, το 1979 πέφτει η εξουσία του σάχη. Τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους ανεβαίνει στην εξουσία ο Ayatollah Khomeini και στο Ιράν ψηφίζεται και επίσημα η ισλαμική δημοκρατία.

Με τον καιρό οι σχέσεις ΗΠΑ και Ιράν επανέρχονται προς την κανονικότητα με αρκετά ταχύ ρυθμό. Φτάνοντας στο 1980 οι τιμές του πετρελαίου για μια συνεχόμενη εξαετία έπεφταν συνεχώς, αγγίζοντας μείωση το 1986 ποσοστού 46%. Ακολούθησε επέκταση των πετρελαιοπαραγωγών χωρών που εξήγαγαν πετρέλαιο όπως το Μεξικό, η Νιγηρία και η Βενεζουέλα ενώ η Ευρώπη και οι ΗΠΑ δέχονταν πετρέλαιο από το Prudhoe Bay (Ο κόλπος Prudhoe είναι η μεγαλύτερη πετρελαιοφόρος περιοχή στη Βόρεια Αμερική, με μέγεθος περίπου 15 μίλια και 40 μίλια) και τη Βόρειο Θάλασσα. Το 1986 η Σαουδική Αραβία αποφασίζει να καταργήσει οριστικά την πολιτική περιορισμού παραγωγής της. Τέλος στα μέσα του 1990 ακολούθησε αύξηση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης γεγονός που έφερε την κορύφωση στην παγκόσμια ζήτηση του πετρελαίου.

(news247.gr. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,19 Μαΐου)

7.3 Η οικονομική κρίση της Ιαπωνίας

Η Ιαπωνία είναι από τις χώρες που εδώ και 25 χρόνια παρουσιάζει μία αστάθεια στην οικονομία της. Με το πέρασμα των χρόνων υπήρξαν πολλαπλές προσπάθειες επιστροφής στην σταθερότητα και ανάκαμψης μη έχοντας επιθυμητά αποτελέσματα. Κάποιες από αυτές ήταν επιτυχείς αλλά για μικρό χρονικό διάστημα.

Στα τέλη της δεκαετίας του 80 στην Ιαπωνία κυριαρχούσε η πολιτική χαμηλών επιτοκίων. Ξαφνικά δημιουργείται μία φούσκα στα ακίνητα και στις χρηματιστηριακές μετοχές που επηρεάζει ταυτόχρονα πολλά νοικοκυριά αφού αδυνατούσαν να εξοφλήσουν τα χρέη τους και την οικονομία της Ιαπωνίας, προκαλώντας έντονο πρόβλημα στις τράπεζές της. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να μειωθεί δραματικά η ζήτηση των προϊόντων άρα και η κατανάλωση, με το κράτος να προσπαθεί και να ακολουθεί πολιτικές που δεν διέφεραν από τις προηγούμενες κρίσεις, αυξάνοντας ακόμη περισσότερο τα δημοσιονομικά μέτρα.

Το κράτος ακολούθησε με νέα μέτρα μεταρρυθμίσεων εστιάζοντας στους τομείς νομισματικής, δημοσιονομικής και διαρθρωτικής πολιτικής. Το μόνο που κατάφεραν ήταν να δώσουν στο κράτος επιπλέον χρόνο παρά να το βοηθήσουν να ανακάμψει ή τουλάχιστον να επιστρέψει στην σταθερότητα που τόσο πολύ επιθυμούσε και χρειαζόνταν. Κλείνοντας αξίζει να αναφερθεί πως παρόλο που η κατάσταση της Ιαπωνίας δεν είναι όπως αυτή της Ελλάδος αφού έχει δικό της νόμισμα που χρησιμοποιείται αποκλειστικά εγχώρια, μελλοντικά εάν καταρρεύσει η δημοσιονομική πολιτική και κλιμακωθεί η κρίση θα τεθεί να αντιμετωπίσει πολύ πιο σοβαρά θέματα στα οικονομικά της. (DW. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,19 Μαΐου)

7.4 Κρίση της Τεκίλας

Κατά το έτος 1994 το Μεξικό πέρασε μία δύσκολη περίοδο για την οικονομία του. Ονομάστηκε «Κρίση της Τεκίλας» κατά την οποία το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχόντων λογαριασμών έφτασε το 7% του ΑΕΠ. Ακολούθησε συρρίκνωση των συναλλαγματικών διαθέσιμων καταστρέφοντας την ισοτιμία του νομίσματος του κράτους με το δολάριο. Πιο συγκεκριμένα η αξία του πέσο μειώθηκε κατά 50% σε μόλις έξι μήνες, το δημόσιο χρέος εκτοξεύθηκε έχοντας ως αποτέλεσμα το Μεξικό να βυθιστεί στην ύφεση.

Τα αποτελέσματα της κρίσης αποδείχθηκαν οδυνηρά αφού πολλές τράπεζες πτώχευσαν, τα επιτόκια εκτοξεύθηκαν, με τον κόσμο να αδυνατεί να πληρώσει, βλέποντας το σπίτι του να χάνεται και πολλά νοικοκυριά να χρεοκοπούν.

Ένα χρόνο αργότερα το ΑΕΠ ακολούθησε νέα πτώση κατά 6,5%.

(Kathimerini. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,19 Μαΐου)

Το Μεξικό δίχως να έχει πολλές επιλογές εκμεταλλεύτηκε το NAFTA (Βορειοαμερικανικό Σύμφωνο Ελεύθερου Εμπορίου) το οποίο είχε υπογραφεί από το πρόεδρο των ΗΠΑ Τζορτζ Μπους, τον πρωθυπουργό του Καναδά Μπράιαν Μαλρόνεί και τον πρόεδρο του Μεξικού Κάρλος Σαλίνας τον Δεκέμβριο του 1992 και τέθηκε σε λειτουργία τον Ιανουάριο του 1994. Το συγκεκριμένο σύμφωνο αφαιρούσε τους φόρους από τα εμπορευόμενα προϊόντα μεταξύ των ΗΠΑ του Καναδά και του Μεξικού. Επίσης προστάτευε τα πνευματικά δικαιώματα και τις εμπορικές επωνυμίες μεταξύ αυτών των τριών κρατών. Οι ΗΠΑ γνώριζαν ότι θα επηρεαστεί η χώρα με την σειρά της από την κατάσταση που υπήρχε, αφού το Μεξικό αποτελούσε τον τρίτο μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Ουάσιγκτον. Γι' αυτό και συγκεντρώθηκαν συνολικά 40 δις δολάρια, δάνειο που σκόπευε να βγάλει την χώρα από την κρίση.

Με αυτή την βοήθεια, παρατηρήθηκε μία μικρή αλλαγή προς το καλύτερο στην οικονομία του Μεξικού χωρίς κάτι το δραματικό όμως. Μέχρι το έτος 1998 η οικονομία του Μεξικού πραγματοποίησε αύξηση ύψους 5-6% ετησίως. Ταυτόχρονα αποφασίστηκε μείωση στους μισθούς κατά 20% η οποία διήρκεσε όσο και η κρίση. Το Μεξικό έχει κάνει βήματα προς την ανάπτυξη αλλά με όχι τόσο αποτελεσματικό τρόπο. Ακολούθησαν αρκετές μεταρρυθμίσεις φτάνοντας στην σημερινή εποχή με τον ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) να υποστηρίζει πως το Μεξικό ενισχύσει την οικονομία του κατά 6% και θα μπορούσε να την αυξήσει πολύ περισσότερο αν εστίαζε και βελτίωνε την εκπαίδευση και τον ανταγωνισμό κόντρα στις επιχειρήσεις.

Κλείνοντας αξίζει να αναφερθεί ότι η κρίση της Τεκίλας πλήγωσε έντονα το κράτος οικονομικά και άφησε πίσω πληγές παρόλο το πέρασμα των χρόνων. Το Μεξικό υποβαθμίστηκε ως εξαγωγός προς τις ΗΠΑ με την Κίνα να παίρνει την θέση του. Η πορεία της οικονομίας του Μεξικού ακολουθεί μια σχετικά σταθερή πορεία χωρίς κάποια σημάδια έντονης ανάπτυξης.

(Wikipedia. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,19 Μαΐου)

7.5 Η κρίση της Νότιο-Ανατολικής Ασίας

Η κρίση της Νότιο-Ανατολικής Ασίας αποτελούσε μία κρίση που επηρέασε χώρες οι οποίες οικονομικά ως τότε δεν παρουσίαζαν προβλήματα και γενικότερα ήταν υψηλής οικονομικής ανάπτυξης. Σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα επεκτάθηκε σε πολλές χώρες, ακόμη και σε περιοχές που βρισκόταν εκτός Ασίας, γεγονός που δείχνει σε πόσο

μεγάλο βαθμό εξαρτώνται οικονομικά οι χώρες μεταξύ τους. Η συγκεκριμένη κρίση σημειώθηκε ως η δεύτερη μεγάλη οικονομική κρίση μετά από την κρίση χρέους στην Λατινική Αμερική. Το ΔΝΤ προσπάθησε να δώσει μία λύση αλλά είχε ως αποτέλεσμα έντονες αντιδράσεις που οδήγησαν στο σημείο αναθεώρησης ύπαρξης του.

Οι χώρες της Ανατολικής και Νότιο-Ανατολικής Ασίας την 30ετία από το 1960 έως και τα μέσα του 1990 γνώρισαν μεγάλη και συνεχόμενη οικονομική ανάπτυξη. Ανάπτυξη που συνοδεύτηκε από επιπλέον αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου όπως στην παροχή υπηρεσιών υγείας, το επίπεδο εκπαίδευσης, το προσδόκιμο ζωής, τα επίπεδα φτώχειας κ.α. Ο βαθμός αυτής της ανάπτυξης ήταν εξίσου μεγάλος και σημαντικός και για τις δύο ομάδες χωρών. Πιο συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά τα οποία συνέβαλαν ήταν τα εξής:

1. Γενικές αναπτυξιακές πολιτικές (π.χ. αγροτική μεταρρύθμιση, πολιτικές ελέγχου της πληθυσμιακής ανάπτυξης).
2. Εξωστρέφεια – εξαγωγικός προσανατολισμός.
3. Επενδύσεις σε φυσικό κεφάλαιο.
4. Επενδύσεις στην Παιδεία – σε συνάρτηση με το επίπεδο ανάπτυξης της Οικονομίας.
5. Αφομοίωση ξένων τεχνολογιών
6. Αυξημένη παραγωγικότητα.
7. Ενεργή βιομηχανική πολιτική.

Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η μεγάλη αύξηση κεφαλαιακών ροών με σκοπό την εκμετάλλευση των αισιόδοξων προοπτικών των οικονομιών τους και γενικότερα των υψηλών επιτοκίων τους. Το 1995 οι χώρες που πληγώθηκαν στο μεγαλύτερο μέρος η (Ινδονησία, Κορέα, Ταϊλάνδη, Μαλαισία και Φιλιππίνες) δέχθηκαν πάνω από 80 δις δολάρια και ένα χρόνο αργότερα το συνολικό ποσό ροών ξεπέρασε τα 100 δις.

Λόγω των εισροών αυτών ακολούθησε μεγάλος αριθμός επενδύσεων, οι οποίες πολλές από αυτές αποδείχθηκαν μη παραγωγικές, δημιουργώντας έτσι φούσκες στα χρηματιστήρια αλλά και στην αγορά των ακινήτων. Επίσης πολλές τοπικές οικονομίες χρηματοδοτήθηκαν από βραχυπρόθεσμα δάνεια με νόμισμα το δολάριο.

(<https://opencourses.uoa.gr/>. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,25 Μαΐου)

Η κρίση

Η Ταϊλάνδη αποτέλεσε αφετηρία της κρίσης αφού από το 1995 είχε ξεκινήσει να δημιουργείται μία φούσκα στα οικονομικά της λόγω του χρηματιστηρίου και της αγοράς των ακινήτων επηρεάζοντας και πολλές τράπεζες της χώρας. Την κρίση ακολούθησαν και άλλα αρνητικά για την οικονομία του κράτους συμβάντα, όπως η

πτώση στην διεθνή αγορά ημιαγωγών, όπου η χώρα κατέχει σημαντική θέση, η υποτίμηση του νομίσματος της Κίνας το αμέσως προηγούμενο έτος (1994) και του νομίσματος της Ιαπωνίας, αλλά και την ανατίμηση του δολαρίου το οποίο ήταν άμεσα συνδεδεμένο με το νόμισμα της Ταϊλάνδης.

Αυτά λοιπόν προκάλεσαν μεγάλο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας αλλά και την σταδιακή μείωση των ροών κεφαλαίου των προηγούμενων ετών. Έτσι μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό το αποθεματικό της χώρας, αποτελώντας ευκαιρία για μία κερδοσκοπική επίθεση εναντίον του νομίσματός της το 1997, αφού θεωρούνταν ότι σε αυτή την θέση που είχε φτάσει η χώρα δεν θα μπορούσε να κρατήσει την συναλλαγματική της ισοτιμία.

Στα μέσα εκείνου του έτους το νόμισμα της Ταϊλάνδης έπεσε σε ποσοστό μεγαλύτερο από 50% ενώ ταυτόχρονα το χρηματιστήριο παρουσίασε μείωση μεγαλύτερη του 75%. Η υποτίμηση έφερε μία μίξη αποτελεσμάτων στην χώρα της Ταϊλάνδης. Από την μία επανάφερε την ανταγωνιστικότητα στα εξαγωγές της χώρας, αλλά στο εσωτερικό χώρο εμφάνισε αντίθετα αποτελέσματα. Παρατηρήθηκαν συνεχείς χρεοκοπίες επιχειρήσεων και τραπεζικών ιδρυμάτων, το οποίο σε συνδυασμό με την αδυναμία αποπληρωμής δανείων προκαλούσαν αύξηση της ύφεσης και επιδείνωση της κρίσης, απομακρύνοντας ξένα κεφάλαια των οποίων η αξία άγγιζε το 15% του ΑΕΠ.

Η κρίση αρχίζει να επεκτείνεται και σε γειτονικές χώρες οι οποίες παρόλο που παρουσίαζαν πολύ πιο θετική εικόνα στην μικροοικονομία και στις δημοσιονομικές τους επενδύσεις, επηρεάστηκαν εξίσου. Οι επενδυτές δεν λειτουργούσαν αποκλειστικά έχοντας υπόψη μόνο την Ταϊλάνδη αλλά μαζικά, αποσύροντας ροές από όλα τα κράτη τριγύρω. Η κρίση βυθίζει όλη την περιοχή προκαλώντας έντονες απώλειες σε επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας.

((<https://opencourses.uoa.gr/>.Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,25 Μαΐου))

Η αντιμετώπιση της κρίσης

Βλέποντας την κατάσταση που επικρατεί στην Νότιο-Ανατολική Ασία το ΔΝΤ αποφάσισε να επέμβει, με πολλές χώρες να στρέφονται προς αυτό με σκοπό την ανάπτυξη και την μείωση της ύφεσης. Το ΔΝΤ προτείνει ένα πακέτο μεταρρυθμίσεων και σφιχτής νομισματική πολιτικής. Οι πολιτικές αυτές και οι μεταρρυθμίσεις επιφέρουν αντίθετα αποτελέσματα από τα επιθυμητά, επεκτείνοντας την ύφεση και προκαλείται μεγάλη αβεβαιότητα στα κράτη. Η Μαλαισία ήταν αυτή που αποφάσισε να μην στραφεί στο ΔΝΤ αλλά να βρει μία λύση που θα βόλευε περισσότερο για τα δεδομένα της χώρας της και με το χρόνο θα βοηθούσε για την επιστροφή στην ανάπτυξη. Έτσι αποφάσισε να ακολουθήσει μια πιο χαλαρή νομισματική πολιτική και να εισάγει ελέγχους στην κίνηση των κεφαλαίων. Με αυτό τον τρόπο συγκριτικά με το ΔΝΤ η Μαλαισία κατάφερε και ξεπέρασε πολύ πιο νωρίς την κρίση.

■ **Πίνακας 1. Μέσος Ετήσιος Ρυθμός Ανάπτυξης κατά Κεφαλής Εισοδήματος, Σταθερές Ισοτιμίες Αγοραστικής Δύναμης (%)**

	1960-1970	1970-1980	1980-1996
PRC	1.9	2.8	6.4
Indonesia	1.4	6.5	5.2
Korea	5.8	5.7	7.3
Malaysia	2.8	5.8	3.9
Taipei, China	6.7	7.5	6.3
Thailand	5.5	3.8	6.0
Philippines	1.8	3.1	-0.1
India	2.2	0.9	3.8
Brazil	4.1	5.8	0.5
Chile	2.5	1.0	3.1
Mexico	3.4	3.7	-0.3

<https://opencourses.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA101/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%80%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/PDF/H%20Krisi%20tis%20Notio-anatolikis%20Asias.pdf>

(<https://opencourses.uoa.gr/>. Ημερομηνία επίσκεψης: 2021, 25 Μαΐου)

Κλείνοντας μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η κρίση που προκλήθηκε δεν ήταν μία συνηθισμένη κλασική κρίση του ισοζυγίου πληρωμών, αλλά αφορούσε και είχε ως πυρήνα της την κίνηση των διεθνών ροών κεφαλαίου. Οι ροές κεφαλαίων που εισαγότουσαν όχι μόνο ήταν πολύ μεγαλύτερες για την οικονομία των χωρών προκαλώντας τεράστιες φούσκες, αλλά μετουσιώθηκαν και σε βραχυπρόθεσμα δάνεια ξένου νομίσματος φέρνοντας πολλές τράπεζες και επιχειρήσεις προς την χρεοκοπία. Μετά από αυτό το γεγονός οι χώρες άρχισαν να συσσωρεύουν μεγάλα αποθέματα συναλλάγματος.

((<https://opencourses.uoa.gr/>.Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,25 Μαΐου))

7.6 Dot-Com κρίση ή Κρίση του Ίντερνετ

Το 1990 έκανε την εμφάνιση του κάτι το οποίο θα άλλαζε τελείως τον κόσμο για τα επόμενα έτη και ονομάζεται ίντερνετ. Το Ίντερνετ ήταν ένα δίκτυο στο οποίο ηλεκτρονικοί υπολογιστές από όλο τον κόσμο συνδεόντουσαν με σκοπό την επικοινωνία, μεταφορά δεδομένων κ.α. Έτσι δημιουργήθηκε ένα νέο πλαίσιο που θα έφερνε νέες ιδέες αλλά και ευκαιρίες. Πολλοί είδαν τις προοπτικές που θα είχε και αποφάσισαν να επενδύσουν πάνω σε αυτό. Επιχειρηματίες προσπαθώντας να επεκτείνουν τις επιχειρήσεις τους προς αύξηση των κερδών τους δημιούργησαν διαδικτυακά καταστήματα προωθώντας το προϊόν τους, οποιοδήποτε και αν ήταν αυτό, ακόμη και υπηρεσίες. Ακολούθησαν αργότερα επενδυτές οι οποίοι έβλεπαν και πίστευαν ότι οι επιχειρήσεις που θα αναπτυχθούν στο ίντερνετ θα αξίζουν εκατομμύρια. Η ιστορία έδειξε ότι δεν είχαν άδικο αλλά δεν υπολόγισαν κάτι πολύ σημαντικό για την εποχή, το γεγονός ότι ο κόσμος ως τότε δεν είχε μάθει ακόμη πώς να χρησιμοποιεί το ίντερνετ, πόσο μάλλον να αγοράζει online. Αυτή ήταν η αρχή της οικονομικής φούσκας του ίντερνετ.

Οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές ως τότε ήταν κάτι το πολυτελές και ήταν δύσκολο να υπάρχει στην κατοχή κάποιας οικογένειας αφού κοστολογούνταν πολύ υψηλά. Αυτό παρόλα αυτά άλλαξε το 1993 χρονιά που εμφανίστηκε ο πρώτος φυλλομετρητής (browser) με το όνομα Mosaic. Ο συγκεκριμένος φυλλομετρητής παρόλο που ήταν επί πληρωμή έδωσε σε χιλιάδες ανθρώπου παγκοσμίως πρόσβαση στον κόσμο του διαδικτύου. Ταυτόχρονα ο υπολογιστής έπαψε να αποτελεί κομμάτι πολυτελείας και ξεκίνησε να υπάρχει σε κάθε σπίτι ως κάτι το ουσιαστικό και απολύτως απαραίτητο. Δεν άργησε να έρθει ο ανταγωνιστής του Mosaic ονόματι Netscape που αυτή την φορά διατείνονταν δωρεάν στον κόσμο κάτι που τον έκανε ευρέως γνωστό και ώθησε την εταιρία προς το χρηματιστήριο με την μετοχή της να αγγίζει την τιμή των 75\$ την πρώτη μέρα!

Η επιτυχία της Netscape στο χρηματιστήριο δραστηριοποίησε και άλλους επενδυτές οι οποίοι είχαν μόλις αρχίσει να χρησιμοποιούν το Ίντερνετ και το μόνο που έβλεπαν ήταν κέρδη μέσω αυτού. Με τον χρόνο όλο και περισσότεροι επένδυαν τα χρήματά τους σε εταιρίες διαδικτύου, οι οποίες ανεξαρτήτως των κερδών τους εντάσσονταν στο

χρηματιστήριο και κυρίως στο Nasdaq. Το λάθος που έκαναν αυτές οι εταιρίες ήταν να αγνοήσουν την ευκαιρία για κέρδη και αντί αυτού εστίασαν στην διαφήμιση και στην δημιουργία ονόματος στην αγορά.

Μπαίνοντας στην νέα χιλιετία συμβαίνουν δύο γεγονότα που επηρεάζουν παγκοσμίως την οικονομία και πιο συγκεκριμένα τις επιχειρήσεις του ίντερνετ. Το 2000 η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ ανακοινώνει πως πρόκειται να υπάρξει αύξηση των επιτοκίων, απόφαση που έφερε αντιδράσεις από τους αναλυτές αφού ήταν σχεδόν βέβαιο ότι θα επηρεάζοντουσαν και οι επιχειρήσεις του ίντερνετ. Ταυτόχρονα προκαλείται οικονομική κρίση στην Ιαπωνία τaráζοντας σε τεράστιο βαθμό τους επενδυτές και κλονίζοντας την αυτοπεποίθηση τους. Έτσι παρατηρείται μαζική πώληση και τεράστιο ξεπούλημα. Φτάνοντας στο τέλος του έτους, το φθινόπωρο η αξία των διαδικτυακών (internet) μετοχών παρουσιάζει πτώση κατά 75%. Η πτώση αυτή αναγκάζει τις internet εταιρίες να κλείνουν η μία πίσω από την άλλη και για πρώτη φορά να οδηγούμαστε σε οικονομική κρίση του internet που ονομάστηκε και κρίση του Dot-Com.

Αναλύοντας την οικονομική κρίση και την σειρά με την οποία συνέβησαν τα γεγονότα μπορούμε να διακρίνουμε τους λόγους για τους οποίους προκλήθηκε κάτι τέτοιο, σημειώνοντας ζημιά που φτάνει τα 5 τρισεκατομμύρια.

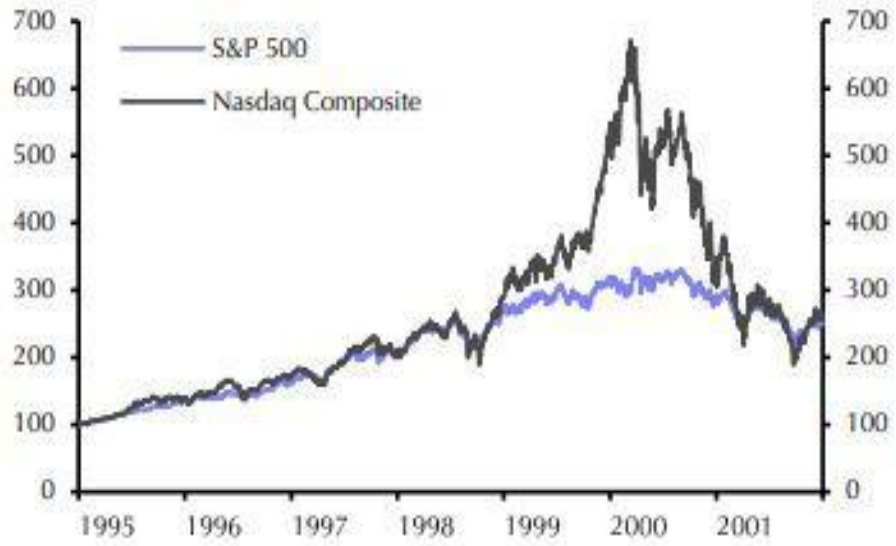
- Αρχικά οι επενδυτές ανέκαθεν έχουν κάποιους κανόνες και λειτουργούν πάντα σύμφωνα με αυτούς. Σε αυτή την περίπτωση παρέλειψαν αυτούς τους κανόνες χωρίς να το συνειδητοποιήσουν, και όταν έγινε αυτό ήταν πλέον αργά.
- Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω οι εταιρίες προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα όνομα στην αγορά και όλη τους η προσοχή ήταν στην διαφήμιση ξοδεύοντας έτσι μεγάλα ποσά εκεί, αγνοώντας την ευκαιρία που τους είχε παρουσιαστεί για να αυξήσουν τα κέρδη τους. Με λίγα λόγια όλες τους οι επενδύσεις «πήγαν» στην διαφήμιση και παραμέλησαν όσες τακτικές και στρατηγικές γνώριζαν.
- Η υπερβολικά υπερτιμημένη αξία των μετοχών των εταιριών του Ίντερνετ που οφείλεται αποκλειστικά στην λανθασμένη αξιολόγηση των αναλυτών.

Κλείνοντας αξίζει να αναφερθεί ότι μέσα από αυτό το χάος που προκλήθηκε με την εμφάνιση του Ίντερνετ υπήρξαν εταιρίες που κατάφεραν και στάθηκαν στα πόδια τους και μέχρι και σήμερα κυριαρχούν στην αγορά. Κάποιες από αυτές είναι οι e-Bay, Priceline, Shutterfly και Coupons.

Μετά την κρίση του 2000 προκλήθηκαν πολλές άλλες με την πιο πρόσφατη να είναι αυτή του Covid-19 με την πανδημία να εξαπλώνεται παγκοσμίως, γεγονός που αποδεικνύει ότι δεν είναι καθόλου απίθανο να δούμε μία ακόμη διαδικτυακή οικονομική φούσκα στο μέλλον.

(isolt.com, Ημερομηνία επίσκεψης: 2021,26 Μαΐου)

Chart 1: US Equity Indices: Rebased, 1st Jan. 1995 = 100

Sources: Refinitiv, CE

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8^ο

Σημαντικές Συνιστώσες Δημιουργίας μιας Σύγχρονης Παγκόσμιας Οικονομικής Κρίσης

8.1 Κρατικός Παρεμβατισμός

Ο κρατικός παρεμβατισμός είναι διαφορετικός σε κάθε χώρα, για παράδειγμα στις κλειστές οικονομίες όπως αυτή της Σοβιετικής Ένωσης ο κρατικός μηχανισμός ορίζει σχεδόν τα πάντα, ενώ στην ελεύθερη οικονομία στις Η.Π.Α ο κρατικός παρεμβατισμός διαφέρει. Μια τέτοια κρατική παρέμβαση μπορεί να βοηθήσει μια χώρα να αναπτυχθεί πιο γρήγορα, κάλλιστα όμως μπορεί και να την βυθίσει.

Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί έντονα το φαινόμενο το ίδιο το κράτος και η κυβέρνηση να ενεργούν για λογαριασμό των μεγάλων επιχειρήσεων της χώρας τους δημιουργώντας διακρατικές συμφωνίες. Μερικές από αυτές είναι πχ για πωλήσεις και διανομή προϊόντων, δημιουργία εγκαταστάσεων παραγωγής και άλλα.

Ο Ρώσος πρόεδρος Vladimir Putin και η Γερμανίδα καγκελάρια Angela Merkel ήρθαν σε συμφωνία για τον NordStream ο οποίος είναι ένας υπεράκτιος αγωγός φυσικού αερίου από το Βίμποργκ της Ρωσίας και ανήκει και λειτουργεί από την εταιρεία NordStream AG. Το έργο εγκαινιάστηκε στις 8 Νοεμβρίου 2011, το 2019 οι δύο πλευρές ήρθαν σε εκ νέου συμφωνία για έναν δεύτερο αγωγό φυσικού αερίου τον Nord Stream-2, ο οποίος θα μεταφέρει ρωσικό φυσικό αέριο στην Γερμανία.

Σημειώνεται πως ο αγωγός Nord Stream-2, ο οποίος πρόκειται να διπλασιάσει την ετήσια δυναμικότητα του σε σχέση με τον αγωγό NordStream που ήδη λειτουργεί με επιπλέον 55 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα, θα περάσει μέσω των χωρικών υδάτων της Φιλανδίας, της Σουηδίας, της Δανίας και της Γερμανίας. Το κόστος κατασκευής του αγωγού μήκους 1200 χλμ, υπολογίζεται στα 9,5 δισ. ευρώ.

Ακόμα μία συμφωνία που έγινε ανάμεσα σε δύο κράτη ήταν αυτή του Έλληνα πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη με τον ομότιμο του Γάλλο πρόεδρο Emmanuel Macron για αγορά πολεμικού εξοπλισμού από την Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα η 1η σύμβαση αφορά την προμήθεια 18 αεροσκαφών Rafale με αντισυμβαλλόμενη την κατασκευάστρια εταιρεία Dassault Aviation, η 2η σύμβαση αφορά την εν συνεχεία υποστήριξη των μαχητικών αεροσκαφών με ανταλλακτικά και 1αντισυμβαλλόμενες της Γενικής Διεύθυνσης Αμυντικών Εξοπλισμών και Επενδύσεων είναι οι εταιρείες Dassault Aviation, Thales DMS France και Safran Aircraft Engines. Η 3η σύμβαση θα γίνει μεταξύ της ΓΔΑΕΕ (Γενική Δ/ση Αμυντικών Εξοπλισμών & Επενδύσεων) από το υπουργείο Εθνικής Άμυνας και της MBDA France και θα αφορά τα όπλα που θα ενσωματωθούν στα μαχητικά αεροσκάφη Rafale.

Υπερφορολόγηση

Για παράδειγμα μια υπερφορολόγηση σε προϊόντα σε μια χώρα με ισχυρή βιομηχανία, εμπόριο και εξαγωγές ή σε μια πιο μικρή χώρα η οποία εξάγει κάποια προϊόντα, επηρεάζει και τους μεν και τους δε και μπορεί πολύ εύκολα να κλείσει μια ολόκληρη αγορά ή αντίθετα μια πτώση της φορολογίας να βοηθήσει στην ραγδαία ανάπτυξη αυτής.

8.2 Υπερσυσσώρευση κεφαλαίου

Το πρόβλημα της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου. Η παραγωγή σε διεθνές επίπεδο πριν την εμφάνιση της πανδημίας του κορωνοϊού είχε ήδη μια καθοδική πορεία, μια σημαντική επιβράδυνση της διεθνούς οικονομίας. Αυτή η επιβράδυνση γεννήθηκε από την φυσιολογική λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας, από την υπερσυσσώρευση κεφαλαίου και κερδών κεφαλαίου που δεν μπορούσε πλέον να τοποθετηθεί ξανά στην παραγωγή με ικανοποιητικό ποσοστό κέρδους. Ο ισχυρισμός αυτός διαφαίνεται σε όλες τις αστικές αναλύσεις³³, οι οποίες ομολογούν πλευρές αυτού του φαινομένου, το επενδυτικό κενό για το οποίο μιλούν οι αναλύσεις αυτές στην παραγωγή, η έκθεση των τραπεζών σε κόκκινα δάνεια και σε ομόλογα υπερχρεωμένων κρατών και η γενικότερη τάση απαξίωσης του χρηματικού κεφαλαίου στα χρηματιστήρια, έρχονται να επιβεβαιώσουν ότι ο βασικός παράγοντας είναι το μεγάλο μέγεθος της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου που δεν μπορεί να επενδυθεί ξανά με ικανοποιητικό ποσοστό κέρδους.

³³ Αστικές αναλύσεις είναι αυτές που ασχολούνται με την δημιουργία πυκνών γεωγραφικών σχηματισμών, δηλαδή πόλεων. Με την πιο ευρεία τους έννοια, είναι η οικονομική μελέτη των αστικών περιοχών. Ως τέτοια, εμπλέκει τη χρήση των εργαλείων των οικονομικών για την ανάλυση αστικών θεμάτων όπως η εγκληματικότητα, η εκπαίδευση, οι δημόσιες μεταφορές, η κατοικία και η χρηματοδότηση της τοπικής διοίκησης.

8.3 Πολυεθνικές εταιρίες

Το φαινόμενο της εταιρίας Tesla inc

Η Tesla³⁴ αποτελεί μια εταιρία φαινόμενο, όπως και η μετοχή της που με την εκρηκτική της άνοδο το 2020 την κατέταξε νούμερο ένα στο χρηματιστήριο, κάνοντας τον μεγαλομέτοχο της εταιρίας Elon Musk να ξεπεράσει σε περιουσία ακόμη και τον Jeff Bezos τον πλουσιότερο άνθρωπο στον κόσμο έως τότε.

Ωστόσο, σε τι οφείλεται αυτή η ξέφρενη πορεία της μετοχής που είχε φτάσει ακόμη και τα 880 δολάρια;

Η Tesla το 2008 απέσπασε για πρώτη φορά την προσοχή του κοινού με την παραγωγή του Tesla Roadster, του πρώτου στην ιστορία πλήρως ηλεκτρικού σπορ αυτοκινήτου το οποίο πούλησε περισσότερα από 2.250 σε 31 χώρες. Η Tesla σταμάτησε να δέχεται παραγγελίες για το Roadster στην αγορά των Ηνωμένων Πολιτειών τον Αύγουστο του 2011. Τον Δεκέμβριο του 2012, η Tesla προσέλαβε σχεδόν 3.000 εργαζόμενους πλήρους απασχόλησης. Μέχρι τον Δεκέμβριο του 2015, αυτός ο αριθμός αυξήθηκε σε 13.058 εργαζόμενους. Το δεύτερο όχημα της εταιρείας είναι το μεγάλο πολυτελές Model S, ένα πλήρως ηλεκτρικό πολυτελές αυτοκίνητο το οποίο ξεκίνησε η εταιρία να το παραδίδει τον Ιούνιο του 2012 και ακολούθησε το SUV Model X το 2015 με τις πρώτες παραδόσεις του Model X να ξεκινούν τον Σεπτέμβριο του 2015. Το επόμενο μοντέλο της εταιρείας είναι το compact πολυτελές σεντάν Model 3, που μπήκε στην παραγωγή τον Ιούλιο του 2017. Οι παγκόσμιες πωλήσεις του Model S ξεπέρασαν το ορόσημο των 100.000 αυτοκινήτων τον Δεκέμβριο του 2014, δηλαδή στα 3,5 χρόνια μετά την παρουσίασή του. Το Model 3, το πρώτο μοντέλο της εταιρείας που στοχεύει σε μαζικό κοινό, παρουσιάστηκε στο κοινό τον Μάρτιο του 2016. Μια εβδομάδα μετά την παρουσίαση του, οι παγκόσμιες προπαραγγελίες ξεπέρασαν τα 325.000 αυτοκίνητα, αντιπροσωπεύοντας εν δυνάμει πωλήσεις άνω των 14 δις δολαρίων. Ένας από τους πολλούς λόγους που έχουν εκτοξεύσει την μετοχή είναι το γεγονός πως μέσα στην πανδημία δημιουργήθηκαν νέες εφαρμογές που έκαναν πολύ πιο εύκολη την πρόσβαση ιδιωτών και νέων παικτών στο χρηματιστήριο. Και από αυτή την κατάσταση μια μετοχή που επωφελήθηκε πάρα πολύ είναι αναμφισβήτητα αυτή της Tesla.

Το 2020 η Tesla η παραγωγή της εταιρίας έφτασε τις 499.550 αυτοκίνητα με την χρηματιστηριακή της κεφαλαιοποίηση να βρίσκεται κάπου στα 750 δισεκατομμύρια δολάρια. Συγκριτικά, η General Motors κατασκεύασε πέρυσι 2,5 εκατομμύρια αυτοκίνητα με την χρηματιστηριακή της αξία να βρίσκεται στα μόλις 62 δις. δολάρια, αν και έχει περιουσιακά στοιχεία αξίας 200 δις. δολάρια.

³⁴ Η Tesla, inc. (προηγουμένως Tesla Motors) είναι μια αμερικανική αυτοκινητοβιομηχανία, η οποία σχεδιάζει, παράγει και πουλάει αμιγώς ηλεκτρικά αυτοκίνητα. Ιδρύθηκε στη 1 Ιουλίου 2003 και είναι εισηγμένη εταιρεία, η μετοχή της οποίας διαπραγματεύεται στον χρηματιστηριακό δείκτη NASDAQ με το σύμβολο TSLA.

Τα συμπεράσματα είναι ότι η αξία της Tesla ξεπέρασε κατά πολύ τις αξίες των παλαιών βιομηχανιών αυτοκινήτων με πτυχωμένα και χρησιμοποιημένα μοντέλα αυτοκινήτων. Η Tesla δέχονταν χιλιάδες παραγγελίες, έχει δημιουργήσει μια υπεραξία για την επιχείρηση της η οποία μπορεί να αποβεί καταστροφική για την παγκόσμια οικονομία, σε περίπτωση που δεν μπορέσει να ανταπεξέλθει στις προσδοκίες των πελατών και των μετόχων της. Πουλώντας ηλεκτρικά αυτοκίνητα αμφιβόλου ποιότητας και διάρκειας μη δοκιμασμένα σε διάφορες χώρες κατά την υφήλιο, που δεν έχουν ακόμα κάνει καν test drive. Πουλώντας ακόμα και σε αγορές που δεν τα έχουν δει καν από κοντά παρά μόνο από φωτογραφίες στο ίντερνετ, έτσι λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι η σαφής αδυναμία της επιχείρησης να στείλει τα προϊόντα της σύντομα και εντός των χρονικών ορίων, αυξάνει τις πιθανότητες για κατάρρευση της εταιρίας και όχι μόνο. Από την άλλη ο διευθύνων σύμβουλος και οι ιδιοκτήτες της Tesla προσπαθούν να καθησυχάσουν τον κόσμο λέγοντας τους ότι το προϊόν θα είναι ανάλογο των προσδοκιών και καλύτερο και ότι όλες οι παραγγελίες θα γίνουν στην ώρα τους.

Έρευνα έχει αναλύσει πως με την σημερινή αναλογία της τιμής της μετοχής ως προς τα κέρδη, η Tesla θα χρειαζόνταν περίπου 16 αιώνες για να υπάρξει αντίκρισμα στην τωρινή χρηματιστηριακή αξία της εταιρίας, όπως αναφέρει και ο μεγαλομέτοχος της εταιρίας ο Elon Musk, αναφέροντας το γεγονός ότι η μετοχή είναι πολύ ψηλά. Η μετοχή της Tesla έχει πλέον ξεφύγει από κάθε έλεγχο. Τον Μάιο η τιμή της ήταν μόλις στα 140 δολάρια ενώ μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα έφτασε ακόμα και τα 880 δολάρια την μετοχή.

577,87 USD

+1,04 (0,18%) ↑

Κλειστό: 19 Μαΐ, 5:56 π.μ. GMT-4 · Δήλωση αποποίησης
Προσαγορά 563,65 -14,22 (2,46%)

NASDAQ: TSLA

+ Ακολουθώ

1 H | 5 H | 1 M | 6 M | Φέτ. | 1 E | **5 E** | Μέγ.

Ανοιγμα	568,00	Χρηματιστηριακή αξία	556,68 δισ.	Πρ. κλείσ.	576,83
Υψηλή	596,25	Λόγος τιμής μετοχής προς κέρδη ανά μετοχή	582,34	Υψ. 52-ε.	900,40
Χαμηλή	563,38	Μερισματική απόδοση	-	Χαμ. 52-ε.	157,00

8.4 Covid-19

Η Υγειονομική παγκόσμια κρίση αφήνει και θα αφήσει πίσω της πολλές ζημιές και όπως συμβαίνει με κάθε κρίση μετά το τέλος της, ύστερα από κάποια χρόνια θα μπορέσουν να φανούν οι επιπτώσεις και το μέγεθος που δημιουργήθηκαν στην παγκόσμια οικονομία σε μια έντονα αναπτυσσόμενη μορφή πωλήσεων προϊόντων μέσω του διαδικτύου (sites, social media). Για παράδειγμα σήμερα βλέπουμε ότι κάποιος μπορεί να αγοράσει οτιδήποτε θέλει από όπου θέλει και να του κοστίζει πολλές φορές και πιο φθηνά από το να πάρει κάτι από το κατάστημα της γειτονιάς του ή της χώρας του αλλάζοντας έτσι την οικονομική πολιτική των κρατών αλλά και το «χαρτί» των μεγάλων επιχειρήσεων που πλέον θα πρέπει να βρουν νέους καινοτόμους τρόπους με νέα τεχνολογικά μέσα εάν θέλουν να παραμείνουν στο προσκήνιο και να αναρριχηθούν στην παγκόσμια οικονομία.

Το φαινόμενο των ηλεκτρονικών αγορών επηρέασε και επηρεάζει σημαντικά όλες τις επιχειρήσεις την περίοδο που διανύουμε, δηλαδή αυτή του κορωνοϊού. Μικρές επιχειρήσεις ξαφνικά βρεθήκαν με ένα τεράστιο αριθμό παραγγελιών των οποίων έπρεπε να προβλέψουν ώστε να υπάρχει στα αποθέματα τους ένας ικανοποιητικός αριθμός προϊόντων, για να μπορέσουν να εξυπηρετούν όλες τις παραγγελίες που δέχονταν και άλλες επιχειρήσεις λόγω ανεπαρκούς τεχνογνωσίας στις νέες τεχνολογίες, το ίντερνετ αλλά και ανταντακλαστικών γρήγορης διανομής προϊόντων, κατέρρευσαν ή αποδυναμώθηκαν σημαντικά, χάνοντας ένα μεγάλο μέρος των σταθερών τους πελατών, την ώρα που άλλες επιχειρήσεις που είχαν την δυνατότητα να εξυπηρετήσουν όλους τους πελάτες τους απέκτησαν και καινούργιους αυξάνοντας τα κέρδη τους. Οι αγορές των καταναλωτών από το ίντερνετ βοήθησαν τις εταιρίες να γλυτώσουν αρκετό χρόνο και χρήμα. Αυτό συνέβη διότι πλέον οι επιχειρήσεις δεν χρειάζονταν να εφοδιάζουν όλα τα μαγαζιά που πήγαιναν τα προϊόντα τους για να τα πουλήσουν, αλλά πλέον μπορούν κατευθείαν από τις αποθήκες τους να στείλουν τα προϊόντα τους χωρίς να βασίζονται απαραίτητα στο λιανεμπόριο. Γι αυτό το λόγο κιόλας οι επιχειρήσεις που μπορούσαν να έχουν μεγάλη παραγωγή σε προϊόντα που αγοράζει ο κόσμος αυτή την εποχή, βασίστηκαν πολύ στα site τους κάνοντας πολύ καλές προσφορές και

εκπτώσεις και αύξησαν πολύ των ανταγωνισμό. Έτσι λοιπόν παρατηρήθηκε πιο έντονα από ποτέ από τους καταναλωτές το φαινόμενο να αγοράζουν προϊόντα καλύτερης ποιότητας από χώρες πολύ μακρινές, σε πιο οικονομικές τιμές σε σχέση με καταστήματα που μπορεί να βρίσκονταν ακόμα και στην δικιά τους γειτονιά.

Μια «έξυπνη» επιχείρηση την συγκεκριμένη χρονική στιγμή θα μπορούσε να παράγει προϊόντα χρήσιμα για τον κορωνοϊό ώστε να καταφέρει την λιγότερη δυνατή ζημιά για την επιχείρηση, για παράδειγμα η εταιρεία Inditex, στην οποία ανήκει η φίρμα Zara και ο ιδιοκτήτης της εταιρείας Amancio Ortega αποφάσισε να αλλάξει την παραγωγή του, καθώς πλέον, θα κατασκευάζει μόνο υγειονομικό εξοπλισμό, όπως για παράδειγμα οι ποδιές και οι μάσκες των γιατρών και του νοσηλευτικού προσωπικού. Αυτή η κίνηση βοήθησε την επιχείρηση διότι έτσι κατάφερε να κρατήσει το μεγαλύτερο μέρος των μονάδων παραγωγής της ανοιχτές, δηλαδή εγκαταστάσεις, εργατικό δυναμικό, μηχανήματα κλπ.

Σύμφωνα με όλες τις ενδείξεις, η βιομηχανία και η μεταποίηση θα πληγούν πιο έντονα από την πανδημία, εξαιτίας των διαταραχών στην εφοδιαστική αλυσίδα. Σε κλάδους όπως η αυτοκινητοβιομηχανία και η αεροναυπηγική, τα χημικά και πλαστικά, ο αγροδιατροφικός κλάδος, και ο κλάδος του μηχανολογικού εξοπλισμού, είναι λογικό να αναμένεται μεγαλύτερη κάμψη. Η παγκόσμια αγορά πολυτελών ειδών αναμένεται να χάσει τουλάχιστον 600 εκατ. ευρώ ενώ στην εκπαίδευση το κλείσιμο των σχολείων και των πανεπιστημίων επηρέασε τουλάχιστον 900 εκατ. παιδιά και νέους παγκοσμίως, ενώ ακόμα περισσότερο επηρεάστηκαν οι αεροπορικές εταιρίες που παγκοσμίως αναμένεται να έχουν ζημιά από 88 δις έως 116 δις. Ενώ και ο κλάδος του τουρισμού αναμένεται και αυτός με την σειρά του να έχει τεράστια ζημιά με 75 εκατομμύρια θέσεις εργαζομένων στον κλάδο του τουρισμού να κινδυνεύουν να χάσουν την δουλειά τους. Είδη στην Αμερική από την αρχή της πανδημίας μέχρι τον Μάιο του 2020 40 εκατ. νέοι άνεργοι είχαν χάσει τις δουλειές τους.

Από την άλλη όψη του νομίσματος υπήρξαν κλάδοι και επιχειρήσεις που ευνοήθηκαν σημαντικά, η Amazon³⁵ για παράδειγμα αύξησε το προσωπικό της παγκοσμίως από τα μέσα Μαρτίου του 2020, κατά 175.000 ανθρώπους, επιπλέον αναβαθμίστηκαν παγκοσμίως οι ψηφιακές υπηρεσίες, τα φαρμακευτικά υλικά και τα είδη προσωπικής φροντίδας και υγιεινής. Για παράδειγμα στην Κίνα όταν αυτή βρισκόταν στην κορύφωση των κρουσμάτων της, λέγεται ότι η ανάγκη της για χρησιμοποίηση μασκών ανερχόταν στα 240 εκατ. ημερησίως.

Εν ολίγοις, μπορούμε να πούμε ότι αυτή η πανδημία μπορεί να οδηγήσει σε αναδιάρθρωση μεταξύ διαφόρων τομέων της οικονομίας, προωθώντας έτσι ορισμένες δραστηριότητες, όπως το ηλεκτρονικό εμπόριο ή την υγεία, και επηρεάζοντας αρνητικά άλλες δραστηριότητες, όπως ο τουρισμός και η εστίαση. Προκειμένου η

³⁵ Η Amazon.com, Inc είναι η μεγαλύτερη εταιρία στον κόσμο από την άποψη του κύκλου εργασιών από την πώληση αγαθών και υπηρεσιών μέσω του Διαδικτύου και μια από τις πρώτες που βασίστηκε στο Διαδίκτυο. Έδρα της είναι το Σιάτλ (Ουάσινγκτον) και ιδιοκτήτης της ο Τζεφ Μπέζος.

οικονομία να ανταποκριθεί στις νέες απαιτήσεις και η αγορά εργασίας να απορροφήσει αυτά τα σοκ χωρίς να βλάψει την απασχόληση των εργαζομένων της, η ευελιξία και η δημιουργικότητα των ανθρώπινων πόρων θα διαδραματίσει έναν πολύ σημαντικό ρόλο. Έτσι θα πρέπει να βελτιωθεί σημαντικά και να δοθεί έμφαση στην ανάγκη για νέες δεξιότητες που θα απαιτήσουν οι νέοι ανερχόμενοι κλάδοι .

Προκειμένου να διευκολυνθεί η προσαρμογή σε νέα δεδομένα, η Πολιτεία θα πρέπει να λάβει σημαντικές πρωτοβουλίες σε διάφορα μέτρα και σε πολλαπλά επίπεδα:

1. Να δώσει κίνητρα προς τις επιχειρήσεις να αναπτύξουν τις τηλεπικοινωνίες τους για να διατηρήσουν ή και να επεκτείνουν το καθεστώς της τηλεργασίας.
2. Να δημιουργήσει το νομικό και θεσμικό πλαίσιο που θα εγκαθιδρύει και θα διευκολύνει το δικαίωμα στην τηλεργασία, για όλα τα καθεστώτα απασχόλησης (πλήρης, μερική, ή εκ περιτροπής απασχόληση).
3. Εξασφάλιση πλήρους σεβασμού και προστασίας των εργασιακών σχέσεων (μισθός, ώρες εργασίας κλπ.) από οποιεσδήποτε παράνομες αλλαγές, και ταυτόχρονα να διασφαλιστεί ότι τα προσωπικά δεδομένα προστατεύονται βάσει του νέου συστήματος θεσπίζοντας κατάλληλο μηχανισμό στο Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας.
4. Παροχή κινήτρων και ευκαιριών για επανεκπαίδευση, τα οποία θα εξοπλίσουν κατάλληλα το εργατικό δυναμικό και θα προωθήσουν την απορρόφησή τους από αναδυόμενους οικονομικούς τομείς, αλλά και τον τρόπο εργασίας που δημιουργείται από αυτές τις νέες συνθήκες.

Επιτάχυνση του ρυθμού υιοθέτησης και ενσωμάτωσης της τεχνολογίας

Η εμπειρία του COVID-19 μετέβαλε δραστικά, μέσα σε λίγες μόλις εβδομάδες, τη σχέση επιχειρήσεων, εργαζομένων και καταναλωτών με την ψηφιακή τεχνολογία. Σύμφωνα με ειδικούς εκτιμάτε ότι η υιοθέτηση της τεχνολογίας θα επιταχυνθεί τα επόμενα τρία χρόνια ως αποτέλεσμα του COVID-19, ενώ παράλληλα τουλάχιστον οι μισές εταιρίες παγκοσμίως σχεδιάζουν να βελτιώσουν την ψηφιακή πρόσβαση των πελατών τους και να κινηθούν στη λογική του ηλεκτρονικού εμπορίου βραχυπρόθεσμα. Παράλληλα, θα επιταχυνθούν οι επενδύσεις στους κλάδους των έξυπνων αυτοματισμών και της ρομποτικής αυτοματοποίησης των διαδικασιών, τόσο στην παραγωγή, όσο και στις υπηρεσίες. Στα επόμενα χρόνια, το στοιχείο αυτό θα μετατραπεί από δυναμική επιλογή σε απαραίτητη συνθήκη.

Μεγαλύτερη έμφαση στην κλιματική αλλαγή και τη βιωσιμότητα

Οι Ευρωπαίοι πολίτες είχαν την ευκαιρία στη διάρκεια της πανδημίας και του lockdown να ζήσουν σε πόλεις με καθαρότερη ατμόσφαιρα και υδάτινους πόρους. Την ίδια ώρα, η κρίση έκανε τις οικονομικές ανισότητες πιο αισθητές και ανέδειξε κενά στο

κοινωνικό κράτος, ενώ αρκετοί Ευρωπαίοι πολίτες ευαισθητοποιήθηκαν, παρακολουθώντας τη μάχη του υγειονομικού προσωπικού πρώτης γραμμής.

Έκθεση της επιτροπής προς το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο, το συμβούλιο, την ευρωπαϊκή οικονομική και κοινωνική επιτροπή και την επιτροπή των περιφερειών

Υποχώρηση της παγκοσμιοποίησης: αναγκαιότητα για ευελιξία και ανθεκτικότητα στις αλυσίδες εφοδιασμού

Ο κορωνοϊός, σε συνδυασμό με τις αυξανόμενες γεωπολιτικές εντάσεις, έκανε όλες τις εταιρείες να αναγνωρίσουν την ανάγκη δημιουργίας μιας πιο ευέλικτης, διαφοροποιημένης και ανθεκτικής αλυσίδας εφοδιασμού. Ταυτόχρονα, πολλές κυβερνήσεις επικεντρώνονται στην ανάγκη μείωσης της οικονομικής τους εξάρτησης από απομακρυσμένους και πολιτικά ασταθείς χώρες (οι λεγόμενες τρίτες χώρες) με αμφιβόλου ποιότητας τομείς ιατρικής και υγείας. Ο τρόπος εφαρμογής αυτών των σχεδίων στην πράξη είναι ασαφής. Σύμφωνα με έρευνες, η τρέχουσα τάση είναι ότι η αλυσίδα εφοδιασμού θα κινηθεί προς χώρες χαμηλού κόστους που βρίσκονται στα σύνορα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Αφρικής, επίσης οι εταιρίες θα στοχεύουν και να μειώσουν την εξάρτηση από αποκλειστικούς ή μεγάλους προμηθευτές.

Τον Φεβρουάριο του 2020, έναν μήνα πριν την έξαρση του COVID-19, η ΕΛΣΤΑΤ ανακοίνωνε ένα ποσοστό ανεργίας της τάξεως του 16,1% — τη χαμηλότερη τιμή ανεργίας στη χώρα, από τον Ιούνιο του 2011. Σύμφωνα με στοιχεία του Οργανισμού Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ), η πανδημία είχε δραματικές συνέπειες στην ελληνική αγορά εργασίας, καθώς τον Απρίλιο του 2020, το σύνολο των εγγεγραμμένων ανέργων ανήλθε στους 1.185.013, παρουσιάζοντας ποσοστιαία μεταβολή 21,7%, συγκριτικά με τον Απρίλιο του 2019

Η πανδημία του COVID-19, αποτέλεσε έναν αστάθμητο παράγοντα για την παγκόσμια οικονομία, συμπαρασύροντας τις διεθνείς μετακινήσεις και μεταφορές, το εμπόριο και τις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, αλλάζοντας τα δεδομένα και στην Ελλάδα. Οι ειδικοί όροι που επιβλήθηκαν από τα περιοριστικά μέτρα, έχουν επιταχύνει την άφιξη καταναλωτών πολύ διαφορετικών από τους συνηθισμένους, οι οποίοι το μεγαλύτερο μέρος των αγορών τους το κάνουν μέσω διαδικτύου, μετατοπίζοντας πολλές εμπορικές δραστηριότητες στο ψηφιακό περιβάλλον. Η πανδημία εκτόξευσε τις ηλεκτρονικές παραγγελίες κατακόρυφα, και η κατ' οίκον παράδοση των προϊόντων ξεπέρασε κάθε προηγούμενο, αυξάνοντας το κόστος διανομής για τις επιχειρήσεις.

Ενίσχυση και προσαρμογή του τομέα των logistics

Ο μεγαλύτερος ίσως αντίκτυπος της πανδημίας στην οικονομική δραστηριότητα, τόσο άμεσα, όσο και μακροπρόθεσμα, αφορά τη λειτουργία των logistics. Η κρίση ανέδειξε την τρωτότητα επιχειρήσεων και οικονομιών σε εξωτερικά σοκ και την ανάγκη μεγαλύτερης ανθεκτικότητας και ευελιξίας των εφοδιαστικών αλυσίδων, για να μπορούν να ανταπεξέλθουν σε παρόμοιες προκλήσεις στο μέλλον. Συγχρόνως, ώθησε

επιχειρήσεις και κυβερνήσεις να επανεξετάσουν τις πηγές εφοδιασμού και να αναζητήσουν εναλλακτικές λύσεις, πλησιέστερα στις τελικές αγορές

Η εργασία στη μετά-κορωνοϊό εποχή

Η στροφή της παγκόσμιας οικονομίας προς ένα νέο μοντέλο εργασίας, με βασικούς καταλύτες την τεχνολογική επανάσταση, αλλά και τις προσδοκίες και απαιτήσεις, ιδιαίτερα των νεότερων εργαζομένων που έφερε η πανδημία λειτούργησε ως καταλύτης, επιταχύνοντας πολλές αλλαγές που αφορούν στο ωράριο, τον τόπο εργασίας, αλλά και τη σχέση εργαζομένου - επιχείρησης. Επιφέροντας, μέσα σε λίγες μόνο εβδομάδες, αλλαγές που, υπό άλλες συνθήκες, θα είχαν απαιτήσει χρόνια. Αλλαγές όπως η μείωση του χρόνου που δαπανάται σε μετακινήσεις, η δυνατότητα καλύτερου προγραμματισμού του ελεύθερου χρόνου και άλλες, έτυχαν θετικής υποδοχής. Οι εκτιμήσεις συγκλίνουν ότι αρκετές από τις αλλαγές αυτές, θα έχουν μόνιμο χαρακτήρα, επηρεάζοντας, με τη σειρά τους ένα σωρό από άλλους παράγοντες όπως, τη λειτουργία των επιχειρήσεων, αλλά και την κινητικότητα, τον σχεδιασμό των πόλεων, τις αξίες της γης και πολλά άλλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9^ο

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η οικονομία είναι κάτι που απασχολεί τους ανθρώπους εδώ και αιώνες. Μεγάλοι οικονομολόγοι και φιλόσοφοι έχουν αφιερώσει ολόκληρη τη ζωή τους μελετώντας τις φάσεις της οικονομίας. Η οικονομία όπως προαναφέρθηκε έχει διαρκώς διακυμάνσεις. Αυτό επηρεάζει άμεσα τόσο τους παραγωγούς όσο και τους καταναλωτές. Με βάση τις οικονομικές θεωρίες φιλοσόφων όπως ο Adam Smith, ο Karl Marx και του Keynes παρατηρούμε ότι η ποιότητα της ζωής συνδέεται άρρηκτα με τις οικονομικές διακυμάνσεις που λαμβάνουν χώρα. Παρά το γεγονός ότι ο Smith δεν είχε ζήσει σε καπιταλιστική κοινωνία έθεσε ορθά την εκτίμησή του για την «ανάγκη» δημιουργίας ενός συστήματος, το οποίο θα λειτουργεί όπως ακριβώς, η σημερινή καπιταλιστική κοινωνία. Χωρίς ωστόσο να παραθέτει άποψη υπέρ ή κατά ενός συστήματος που είχε την ανάγκη του καταμερισμού της εργασίας προκειμένου να μπορέσει να αναπτυχθεί. Ο Marx καταδικάζει την καπιταλιστική κοινωνία καθώς βιώνει τον εξαθλιωτικό τρόπο ζωής του εργατικού δυναμικού, κάνοντας σαφές πως οι μόνοι που ωφελούνται από ένα τέτοιο σύστημα είναι όσοι κατέχουν τα κεφάλαια. Ωστόσο, δηλώνει πως χωρίς τις επενδύσεις μειώνονται οι θέσεις εργασίας οπότε, δεν μπορεί να υπάρξει οικονομική άνθιση, η οποία συνεπάγεται με την διαβίωση υπό αξιοπρεπείς συνθήκες. Τέλος ο Keynes, προσθέτει ακόμα έναν πολύ σημαντικό παράγοντα στο οικονομικό σύστημα. Την κρατική παρέμβαση. Σύμφωνα με την θεωρία του στις κρίσιμες οικονομικές περιόδους η ανάκαμψη στην οικονομία πετυχαίνεται μέσω των δημόσιων έργων. Συνολικά θα μπορούσαμε να πούμε πως ο κάθε ένας από τους παραπάνω φιλόσοφους εστίασε την προσοχή του σε κάτι διαφορετικό. Ο Smith στην ανάπτυξη της παραγωγής, ο Marx στην σχέση εργαζομένου- εργοδότη ενώ ο Keynes στο γενικότερο φαινόμενο της ανάπτυξης και της ύφεσης. Άλλωστε έχει χαρακτηριστεί και ως θεμελιωτής της μακροοικονομίας.

Η εκδήλωση κάθε οικονομικής κρίσης, δεν ακολουθεί κάποιον γενικό κανόνα αιτιών. Οι αιτίες μπορεί να είναι πολλές και διαφορετικές μεταξύ τους. Η κάθε αιτία είναι αυτή που καθορίζει τον τύπο της οικονομικής κρίσης σίγουρα κάθε οικονομική κρίση έχει επιπτώσεις τόσο στο οικονομικό επίπεδο, όσο και σε κοινωνικό και πολιτικό. Οι οικονομικοί κύκλοι η αλλιώς οικονομικές διακυμάνσεις επηρεάζονται από παράγοντες οι οποίοι δεν είναι πάντα οικονομικής φύσεως. Μερικοί από αυτούς είναι οι αρρώστιες - παγκόσμιες πανδημίες. Όσο πιο περίπλοκη είναι η οικονομία και όσο περισσότερες συναλλαγές γίνονται, τόσο πιθανότερο είναι να κυμαίνονται τα οικονομικά μεγέθη. Βέβαια όπως μια οικονομική διακύμανση μπορεί να επηρεαστεί από τις επιχειρήσεις, έτσι και οι επιχειρήσεις επηρεάζονται και αυτές με την σειρά τους περιορίζοντας την παραγωγή των επενδυτικών αγαθών και των διαρκών καταναλωτικών αγαθών.

Συνοπτικά όπως είδαμε, σημαντικό ρολό διαδραματίζουν και τα επιτόκια τα οποία επηρεάζουν τόσο τα νοικοκυριά, όσο όμως και τις επιχειρήσεις μέσω αποφάσεων της εκάστοτε κυβέρνησης, η οποία αποφασίζει και ορίζει τα μέτρα για να διευκολυνθούν οι πιστωτικές ροές στις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά.

Οι οικονομολόγοι ερμηνεύουν με διαφορετικό τρόπο τους οικονομικούς κύκλους με βάση το πώς λειτουργεί μια οικονομία, τον βαθμό στον οποίο οι αγορές εκκαθαρίζονται, δηλαδή τον υπολογισμό του τελικού πιστωτικού ή χρεωστικού υπολοίπου τους, αλλά και από το πώς συμπεριφέρονται οι οικονομικοί παράγοντες όπως οι ιδιώτες, επιχειρήσεις, οργανισμοί ή κυβερνήσεις.

Για τον οικονομικό κύκλο θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει σε όλες τις αναλύσεις ένα κοινό σημείο τομής που συνδέει όλες τις πτυχές μεταξύ τους και αυτό είναι οι μεταβολές στην τιμή. Υπάρχουν κάποιες αλληλεπιδράσεις οι οποίες επαναλαμβάνονται από κύκλο σε κύκλο.

Ο Schumpeter θεωρεί ως αφετηρία της την κατάσταση γενικής ισορροπίας και αναφέρει ότι κάποια στιγμή η «απλή» παραγωγική διαδικασία παύει να υφίσταται από την εμφάνιση «καινοτόμων επιχειρηματιών», οι οποίοι θέλουν να φέρουν στις επιχειρήσεις τους νέες καινοτόμες ιδέες για να αυξήσουν τα κέρδη τους. Η ανάγκη χρηματοδότησης είναι αναγκαία, διότι ο ίδιος ο Schumpeter έχει αποκλείσει το ενδεχόμενο η επιχείρηση να έχει αποταμιεύσει χρήματα.

Η ευημερία είναι εκείνη η φάση που οδηγεί το σύστημα εκτός ισορροπίας, ενώ η κάμψη είναι η φάση του κύκλου που το ξανά επαναφέρει στην ισορροπία του και έτσι τελειώνει ο πρώτος κύκλος, για να ξανά έρθουμε σε μια περίοδο ισορροπίας και ούτω καθεξής. Το τέλος του κύκλου συνοδεύεται και από το τέλος της φάσης ανάκαμψης και την αρχή μιας νέας κατάστασης ισορροπίας.

Η κατάσταση ισορροπίας χαρακτηρίζεται από έλλειψη αβεβαιότητας και ρίσκου. Είναι λοιπόν η περίοδος που μπορούν οι καινοτόμοι επιχειρηματίες να πάρουν ρίσκα χαμηλού κινδύνου και να χρηματοδοτηθούν από τις τράπεζες. Ο Schumpeter έλεγε ότι οι διαφορετικές καινοτομίες χρειάζονται περισσότερο ή μικρότερο χρόνο για να επηρεάσουν το οικονομικό σύστημα. Ο ίδιος κατέληξε σε τρία ειδή κύκλων: ο κύκλος Kitchin, ο Juglar και ο Kondratieff .

Άρα σύμφωνα με τα προαναφερθέντα δεδομένα και σύμφωνα με τον Schumpeter καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι το σύστημα μπορεί να έρθει σε κατάσταση ισορροπίας μόνο μια φορά κάθε 50 χρόνια πάνω - κάτω.

Όλοι οι οικονομολόγοι που επιχείρησαν να τοποθετηθούν πάνω στο θέμα των οικονομικών κύκλων συμφωνούν ως προς τα στάδια τα οποία διαδέχεται ένας οικονομικός κύκλος (ύφεση, ανάκαμψη, κρίση, κάθοδος).

Η Κρίση του 1929 θα λέγαμε ότι διογκώθηκε κυρίως λόγω κακών πολιτικών χειρισμών στα οικονομικά αλλά και του ανεπαρκούς θεσμικού πλαισίου λειτουργίας των αγορών με αποτέλεσμα την απότομη κατάρρευση των τιμών και των μετοχών στο χρηματιστήριο. Η συνεχή πτώση της ζήτησης οδήγησε σε μεγάλη και απότομη πτώση του γενικού επιπέδου των τιμών και του προϊόντος, αλλά και σε συνεχή αύξηση της ανεργίας.

Για την κρίση του 2008 ότι η απόφαση του Νίξον το 1971 να αποσύρει το δολάριο και να αλλάξει τους κανόνες του χρήματος. Ο Νίξον κατάφερε οι ξένες κυβερνήσεις να φτάσουν σε ένα σημείο που δεν μπορούσαν πλέον να ανταλλάσσουν τα δολάρια τους με χρυσό, διότι οι ΗΠΑ δεν μπορούσαν να τους τα ανταλλάξουν. Τελικά το αποτέλεσμα ήταν τα τεράστια χρηματικά ποσά που εκτυπώνονταν να διογκώσουν το χρέος. Με τις εκτυπώσεις απεριόριστων χρημάτων από τις ΗΠΑ, κατάφερε όλος ο επενδυτικός κόσμος να θεωρήσει τα ομόλογα των Ηνωμένων Πολιτειών ότι είναι η ασφαλέστερη επένδυση, έτσι όλοι οι επενδυτές άρχισαν να αγοράζουν συστηματικά πολλά ομόλογα δημιουργώντας μία μεγάλη “φούσκα”.

Στις 15 Σεπτεμβρίου 2008 η αμερικανική τράπεζα Lehman Brothers δεν κατάφερε να αποπληρώσει δάνεια και οι αμερικανικές αρχές αποφάσισαν να της επιτρέψουν να χρεοκοπήσει. Επιπλέον υπήρξε ο φόβος πως σε περίπτωση δανεισμού χρημάτων θα χρεοκοπήσουν και οι άλλες τράπεζες. Ενδεχομένως εάν είχαν δανειστεί χρήματα στην Lehman Brothers, να είχε αποφευχθεί μια παγκόσμια οικονομική κρίση. Πρόκειται για μια κρίση χειρότερη και από αυτή του 1929. Τελικά αυτή η τακτική πυροδότησε την μεγαλύτερη κρίση της εποχής και εξαπλώθηκε προς την Ευρώπη.

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι οι κυβερνήσεις και οι τράπεζες είναι αλληλένδετες μεταξύ τους. Οι τράπεζες κατέχουν τα ομόλογα που εκδίδουν τα κράτη επειδή θεωρούνται ασφαλή και υγιή περιουσιακά στοιχεία. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη οφείλουν να διασώσουν τις τράπεζες τους όταν το έχουν ανάγκη, γιατί χρεοκοπία τραπεζών σημαίνει χρεοκοπία κρατών. Σίγουρα κάθε χώρα έχει τα δικά της χαρακτηριστικά γνωρίσματα, οπότε και διαφορετικούς λόγους που οδήγησαν την κάθε χώρα σε κρίση. Ωστόσο είναι δύσκολο να μην ισχυριστεί κανείς, ότι όλοι αυτοί οι λόγοι δεν συνδέονται μεταξύ τους και ότι απλά συνέβησαν την ίδια περίπου χρονική περίοδο.

Οι διακρατικές συμφωνίες στις μέρες μας διαδραματίζουν ένα πολύ σημαντικό ρολό στην παγκόσμια οικονομία και στην ευημερία των κρατών. Ο κρατικός παρεμβατισμός είναι διαφορετικός σε κάθε χώρα, για παράδειγμα στις κλειστές οικονομίες ο κρατικός μηχανισμός ορίζει σχεδόν τα πάντα, ενώ στην ελεύθερη οικονομία ο κρατικός παρεμβατισμός διαφέρει.

Ένα σημαντικό πρόβλημα το οποίο εντοπίσαμε ήταν το πρόβλημα της υπερσυσσώρευσης κεφαλαίου. Η παραγωγή σε διεθνές επίπεδο πριν την εμφάνιση της πανδημίας του κορονοϊού είχε ήδη μια καθοδική πορεία, μια σημαντική επιβράδυνση της διεθνούς οικονομίας. Αυτή η επιβράδυνση γεννήθηκε από την φυσιολογική λειτουργία της καπιταλιστικής οικονομίας, από την υπερσυσσώρευση κεφαλαίου και

κερδών κεφαλαίου που δεν μπορούσε πλέον να τοποθετηθεί ξανά στην παραγωγή με ικανοποιητικό ποσοστό κέρδους.

Είδαμε ότι κάποιος μπορεί να αγοράσει οτιδήποτε θέλει από όπου θέλει και να του κοστίζει πολλές φορές και πιο φθηνά από το να πάρει κάτι από το κατάστημα της γειτονιάς του ή της χώρας του αλλάζοντας έτσι την οικονομική πολιτική των κρατών αλλά και το «χαρτί» των μεγάλων επιχειρήσεων που πλέον θα πρέπει να βρουν νέους καινοτόμους τρόπους με νέα τεχνολογικά μέσα εάν θέλουν να παραμείνουν στο προσκήνιο και να αναρριχηθούν στην παγκόσμια οικονομία. Επιχειρήσεις λόγω ανεπαρκούς τεχνογνωσίας στις νέες τεχνολογίες, το ίντερνετ αλλά και αντανεκλαστικών γρήγορης διανομής προϊόντων, κατέρρευσαν ή αποδυναμώθηκαν σημαντικά, χάνοντας ένα μεγάλο μέρος των σταθερών τους πελατών.

Εν ολίγοις, η πανδημία μπορεί να οδηγήσει σε αναδιάρθρωση μεταξύ διαφόρων τομέων της οικονομίας, προωθώντας έτσι ορισμένες δραστηριότητες, όπως το ηλεκτρονικό εμπόριο ή την υγεία, και επηρεάζοντας αρνητικά άλλες δραστηριότητες, όπως ο τουρισμός και η εστίαση. Προκειμένου η οικονομία να ανταποκριθεί στις νέες απαιτήσεις και η αγορά εργασίας να απορροφήσει αυτά τα σοκ χωρίς να βλάψει την απασχόληση των εργαζομένων της, η ευελιξία και η δημιουργικότητα των ανθρώπινων πόρων θα διαδραματίσει έναν πολύ σημαντικό ρόλο.

Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσαμε να πούμε ότι εάν η πολιτεία δώσει κίνητρα προς τις επιχειρήσεις να αναπτύξουν τις τηλεπικοινωνίες τους για να διατηρήσουν ή και να επεκτείνουν το καθεστώς της τηλεργασίας. Δημιουργήσει το νομικό και θεσμικό πλαίσιο που θα εγκαθιδρύει και θα διευκολύνει το δικαίωμα στην τηλεργασία, για όλα τα καθεστάτα απασχόλησης (πλήρης, μερική, ή εκ περιτροπής απασχόληση). Εξασφάλιση πλήρους σεβασμού και προστασίας των εργασιακών σχέσεων (μισθός, ώρες εργασίας κλπ.) από οποιοσδήποτε παράνομες αλλαγές, και ταυτόχρονα να διασφαλιστεί ότι τα προσωπικά δεδομένα προστατεύονται. Επιπλέον εάν δώσει κίνητρα και ευκαιρίες για επανεκπαίδευση, τα οποία θα εξοπλίσουν κατάλληλα το εργατικό δυναμικό και θα προωθήσουν την απορρόφησή τους από αναδυόμενους οικονομικούς τομείς, αλλά και τον τρόπο εργασίας που δημιουργείται από αυτές τις νέες συνθήκες.

Τον Φεβρουάριο του 2020, έναν μήνα πριν την έξαρση του COVID-19, η ΕΛΣΤΑΤ ανακοίνωνε ένα ποσοστό ανεργίας της τάξεως του 16,1% — τη χαμηλότερη τιμή ανεργίας στη χώρα, από τον Ιούνιο του 2011. Συμπεραίνουμε ότι αυτή η παγκόσμια υγειονομική κρίση επηρέασε σημαντικά την οικονομία και δημιούργησε τις βάσεις για μια παγκόσμια οικονομική κρίση, εάν οι κυβερνήσεις και οι θεσμοί δεν πάρουν της σωστές αποφάσεις τότε είναι πολύ πιθανό σε λίγο καιρό να μιλάμε για μια βαθιά παγκόσμια οικονομική κρίση.

Οι εκτιμήσεις μας είναι ότι αρκετές από τις αλλαγές αυτές, θα έχουν μόνιμο χαρακτήρα, επηρεάζοντας, με τη σειρά τους ένα σωρό από άλλους παράγοντες όπως, τη λειτουργία των επιχειρήσεων, αλλά και την κινητικότητα, τον σχεδιασμό των πόλεων και τις αξίες της γης.

Η Ελλάδα σαν χώρα παρόλο που αποτέλεσε σημαντικότερο ρόλο και στους 3 πολέμους του 20ου αιώνα, η οικονομία της πληγώθηκε σε βαθμό που ακόμη και σήμερα προσπαθεί να επανέλθει πλήρως. Βασική της λύση ήταν η αποδοχή δανείων από το εξωτερικό, κυρίως από πιο εύπορες χώρες. Ταυτόχρονα προσπαθούσε από μόνη της να ορθοποδήσει εστιάζοντας στην εξαγωγή γεωργικών προϊόντων. Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος μαζί με τον εμφύλιο ήταν δύο γεγονότα που συνέβησαν σε πολύ μικρό διάστημα, το ένα μετά το άλλο.

Κατά την περίοδο του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου το ελληνικό κράτος πληγώθηκε σε σημείο που η παραγωγικότητά και η οικονομία άγγιζαν το μηδέν. Με τον εμφύλιο μήνες μετά το τέλος του πολέμου, οι δαπάνες αυξήθηκαν και η Ελλάδα είχε ακόμη μεγαλύτερα προβλήματα να αντιμετωπίσει. Χρόνια μετά το τέλος του εμφυλίου και μπαίνοντας στο 1955 η Ελλάδα αποφασίζει να εστιάσει αποκλειστικά σε τομείς που επρόκειτο να αυξήσουν τα έσοδά της. Το 90% των χρεών της αποτελούταν από δάνεια. Κατά την διάρκεια την ανάκαμψης οι τομείς που εστίασε το ελληνικό κράτος ήταν η ναυτιλία, το μεταναστευτικό, ο τουρισμός, και η γεωργία.

Την διετία 1965 -1967 η Ελλάδα περνά σε ένα καθεστώς δικτατορίας. Σταματά να στηρίζεται στην γεωργία, και εστιάζει κυρίως στην βιομηχανική της παραγωγή. Δόθηκαν πολλά δάνεια με σκοπό την αύξηση της παραγωγής, τα οποία εν τέλει χρησιμοποιήθηκαν για προσωπικό όφελος. Η μη κάλυψη των δανείων, ανάγκασε το κράτος να χρησιμοποιεί χρήματα από το αποθεματικό της Κεντρική Τράπεζας Ελλάδος προς κάλυψη των εξόδων της, φτάνοντας το 1974 να προστίθενται άλλα 59 δάνεια στο χρέος.

Το 1981 αποτελεί χρονιά όπου το ελληνικό κράτος εντάσσεται στην ΕΟΚ, σημειώνοντας μεγάλη μείωση στον πληθωρισμό του. Το 1989 η κυβέρνηση περνά σε νέα χέρια, ως αποτέλεσμα το 2000 επίσημα να υιοθετεί πλέον το ευρώ ως κύριο νόμισμα της χώρας. Η ένταξη στο ευρώ υποσχόταν μείωση στην ανεργία και ανάκαμψη του κράτους. Αντίθετα με την παγκόσμια κρίση το 2009 το έλλειμα αυξήθηκε δραματικά με το χρέος να αγγίζει τα 300δισ.

Προσπαθώντας να αιτιολογήσουμε το χρέος της Ελλάδος, οι ευθύνες αποδίδονται και στην ίδια την χώρα αλλά και στην Ευρώπη. Η Ελλάδα αδυνατούσε να χειριστεί σωστά τον χρηματικό της αποθεματικό ενώ ταυτόχρονα οι πηγές εσόδων δεν κάλυπταν πλήρως τα έξοδα της συμπεριλαμβανομένου των δόσεων των δανείων της. Από την άλλη η καθυστερημένη βοήθεια της Ε.Ε. σε συνδυασμό με την τάση των τραπεζών να προσκομίσουν κέρδος με οποιοδήποτε τρόπο κατέστη δυνατόν, μαζί με την φοροδιαφυγή και τα θαλασσοδάνεια φτάσανε την ελληνική οικονομία στο σημείο που βρισκόταν.

Στην προσπάθεια της να ορθοποδήσει ξανά, απευθύνεται για ακόμη μια φορά στην Ευρώπη εισπράττοντας δάνειο αξίας 110 εκατομμυρίων. Στην συμφωνία αυτή συμπεριλαμβάνονταν και κάποια μέτρα λιτότητας που είχαν ως σκοπό την κάλυψη των δόσεων του χρέους. Τα μνημόνια ήταν 3 στο σύνολό και η τήρηση τους αξιολογούνταν από μία ομάδα εκπροσώπων αντλούμενοι από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, που ονομάστηκε Τρόικα.

Άμεσα ήταν τα αποτελέσματα των μέτρων αυτών καθώς παρατηρήθηκε έντονη αύξηση στην ανεργία, στο ΑΕΠ και οριστικό κλείσιμο μεγάλων εταιριών όπως η Ηλεκτρονική Αθηνών, η Sprider Stores, η Softex και πολλές άλλες μαζί με μικρότερες επιχειρήσεις που ανήκαν στην μεσαία τάξη. Το 2014 αποτέλεσε την πρώτη χρονιά μετά από ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, όπου η Ελλάδα ξανά θα παρουσίαζε βελτίωση στην οικονομία της. Φτάνοντας στην τελευταία τριετία της δεκαετίας, το ΑΕΠ έκλεισε με θετικό ποσοστό που έφτασε το 1.9%. Η Τράπεζα της Ελλάδος το 2020 έκλεισε την χρονιά με ποσοστό 2%.

Υπήρξαν και άλλες μικρότερες κρίσεις που αξίζει να αναφερθούν όπως οι πετρελαϊκές κρίσεις, η οικονομική της Ιαπωνίας, η κρίση της Τεκίλας στο Μεξικό, η κρίση της Νότιο-Ανατολικής Ασίας και η Dot-Com ή κρίση του Ίντερνετ. Οι προαναφερθέντες αποτέλεσαν κρίσεις που ενώ πλήγωσαν συγκεκριμένα σημεία του κόσμου σε έντονο βαθμό, ποτέ δεν εξελίχθηκαν και εξαπλώθηκαν παγκοσμίως.

Επίλογος

Δεδομένης της υγειονομικής κρίσης που ζούμε τον τελευταίο χρόνο λόγω του ιού SARS-CoV-2 η εργασία έλαβε χώρα υπό απαιτητικές και δύσκολες συνθήκες. Ήταν μία περίοδος καθολικού lockdown κάτι που περιορίσε είσαι σπουδαία βαθμό την δυνατότητα επισκέψεις της βιβλιοθήκης τόσο του πανεπιστημιακού ιδρύματος, όσο και της δημόσιας βιβλιοθήκης. Επιπλέον την ομαδική εργασία εμπόδιζε η απόσταση καθώς περιορίσε την δυνατότητα της συνεργατικότητας. Η επικοινωνία μέσω e-mail και άλλων διαδικτυακών μέσων είχε ως αποτέλεσμα την χρονοτριβή, την δυσκολία κατανόησης των ζητούμενων και την εν γένη επικοινωνία με τον επιβλέπων καθηγητή.

Το αποτέλεσμα των περιορισμένων πηγών άντλησης στοιχείων και γνώσεων μας ώθησαν στην χρήση αποκλειστικά των πανεπιστημιακών συγγραμμάτων που είχαμε εφοδιαστεί κατά τη διάρκεια των σπουδών μας. Αναγκαία κρίθηκε και η χρήση του διαδικτύου για τις περαιτέρω πηγές αλλά και των σχολικών συγγραμμάτων.

Είχαμε την τύχη και την χαρά να μας δοθεί ένα διαχρονικό επίκαιρο και άκρως ενδιαφέρον θέμα πως αποτέλεσμα είχε να μας γεννήσει προτάσεις για περαιτέρω έρευνα. Μία από αυτές είναι το πως η συνεχώς αναπτυσσόμενη αγορά με την ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και τον καταγισμό νέων ιδεών θα επηρεάσει μακροπρόθεσμα την παγκόσμια οικονομία και πως δύναται να δημιουργήσει νέες οικονομικές κρίσεις. Ακόμα ένα ενδιαφέρον θέμα προς διερεύνηση πιστεύουμε ότι είναι το φλέγον ζήτημα της επικαιρότητας, ο κορονοϊός. . Με ποιο τρόπο και σε τι βαθμό μία υγειονομική κρίση μπορεί να λάβει τη μορφή μίας παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και ποιες οι συνέπειες της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αντζουλάτος Α., (2011). "Κυβερνήσεις, Χρηματαγορές & Μακροοικονομία". Εκδόσεις Διπλογραφία.

Αλογοσκούφης Γ. (2016). Εισαγωγή στη Δυναμική Μακροοικονομική, Εκδόσεις Διπλογραφία.

Βλάχου Α. (2009). Πολιτική Οικονομία του Καπιταλισμού. Εκδόσεις Κριτική. σελ. 21, 390-402.

Λιανός Θ., Γεωργακόπουλος Θ., Μπένος Θ., Χατζηπροκοπίου Μ., Χρήστου Γ. και Τσεκούρας, Γ. (2007). Εισαγωγή στην πολιτική οικονομία. Εκδόσεις Μπένου. σελ. 434-440.

Λιανός Θ., Παπαβασιλείου, Α. και Χατζηανδρέου Α. (2013). Αρχές Οικονομικής Θεωρίας. Εκδόσεις ΙΤΥΕ Διόφαντος. σελ. 163-165.

Λιανός Θ. και Ψειρίδου, Α. (2015). Οικονομική ανάλυση και πολιτική – Μακροοικονομική. Εκδόσεις Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. σελ. 24-25.

Μηλιός Γ., Δημούλης Δ., Οικονομάκης Γ., (2005), Η Θεωρία του Μαρξ για τον Καπιταλισμό: πλευρές μιας θεωρητικής και πολιτικής ρήξης, Αθήνα: Νήσος.

Μηλιός Γ., (1992), «Η ιστορική μαρξιστική συζήτηση για τις οικονομικές κρίσεις (1900-1935) και η σημασία της», Θέσεις, τ. 41, σσ. 77-103.

Μηλιός Γ., (1997α), Τρόποι Παραγωγής και Μαρξιστική Ανάλυση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μηλιός Γ., (1997β), «Φιλοσοφικές αφετηρίες και θεωρητικό πεδίο της «οικονομικής επιστήμης»: Κλασικοί, Νεοκλασικοί, Marx», Θέσεις, τ. 59, Απρίλιος - Ιούνιος 1997

Συλλογικό έργο, (2013) Αρχές Οικονομικής Θεωρίας Γ' Λυκείου-Σπουδών Οικονομίας Πληροφορικής, εκδόσεις Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και Εκδόσεων Διόφαντος.

Τουφλίδης, Λ. (2004) Ιστορία οικονομικής θεωρίας και πολιτικής, εκδόσεις πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη.

Ψυχοπαίδης Κ. (επιμ.) Κείμενα Πολιτικής Οικονομίας και θεωρητικής πολιτικής, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα σελ. 315-339.

Bernanke, Ben S. (30 Μαρτίου 2007). "Ο κοινοτικός νόμος επανεπένδυσης: Η εξέλιξή του και οι νέες προκλήσεις". Παρασκευάζεται Ομιλία του Προέδρου της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ πριν από το Συνέδριο Έρευνας Κοινοτικών Υποθέσεων. Ομοσπονδιακό αποθεματικό σύστημα (FRB).

- Chacholiades, M. (1990), Μικρο-Οικονομική Ι, Αθήνα: Κριτική.
- Heywood A. (2013), Διεθνείς σχέσεις και πολιτική στην παγκόσμια εποχή Αθήνα: Κριτική
- Ivan T. Berend (2009) οικονομική ιστορία του ευρωπαϊκού 20ου αιώνα εκδόσεις Gutenberg σελ. 369, 422.
- Keynes J. M. (1992) “Το τέλος του laissez-faire”, στο ΑΓΓΕΛΙΔΗΣ Μ.-ΨΥΧΟΠΑΙΔΗΣ Κ. (επιμ.), Κείμενα Πολιτικής Οικονομίας και θεωρητικής Πολιτικής, εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα, σελ. 315-339.
- KishtainyNiall (2018) Η μικρή ιστορία της οικονομικής επιστήμης, εκδόσεις Πατάκη.
- ManfredGartner (επιμ.2016), Μακροοικονομική, εκδόσεις Πασχαλίδης, Αθήνα.
- Marx, K. (1867). Το Κεφάλαιο. Τόμος 1. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή. pp 327-336, 401-409, 454-463.
- Marx, K.(1894).Το Κεφάλαιο. Τόμος 3. Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή. pp 267-337.
- Marx, K. (1963), Το Κεφάλαιο, τ. 1, Μόρφωση, Αθήνα Μαρξ, Κ. (1978): Το Κεφάλαιο, τ. 3, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα Μαρξ, Κ. (1989): Grundrisse, τ. 1ος, Αθήνα: Στοχαστής.
- Parageorgiou A. and Tsouflidis L. (2006) Kondratiev, Marx and the Long Cycle, Indian Development Review, 4: 93-106.
- Perez C. (2015) From Long Waves to Great Surges: Continuing in the direction of Chris Freeman’s 1997 Lecture on Schumpeters’s Business Cycles European Journal of Economic and Social Systems 1-2:69-79
- Robert Kiyosaki, Sharon L. Lechter (2000) ,ΕκδόσειςΚλειδάριθμος .
- Rubin I. I., (1994), Ιστορία Οικονομικών Θεωριών, Αθήνα: Κριτική.
- Scrapanti, E.- Zamagni, S.(2004), Η ιστορία της οικονομικής σκέψης, εκδόσεις Τυπωθήτω, Αθήνα.
- TsouflidisL.(2002) Rethinking Long Cycles: Are the 1990s the Onset of a New Phase of Capital Accumulation

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Barnett V. (1998 α) Kondratiev and the Dynamics of Economics Development: Long Cycles and Industrial Growth in Historical Context. New York: Palgrave Macmillan

Burns A. and Mitchell, W. (1946). Measuring Business Cycles.

Commons, J. R., McCracken, H. L., Zeuch, W. E., (1922), Secular trends and business cycles: A classification of theories. Review of Economic Statistics, Vol. 4, No. 4, 244–263.

Engels F., (1976), “Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft” MEW, Bd. 19, pp. 189-228.

Escudier J.L (1990) Long-Term Movement of the Economy: Terminology and Theoretical options, στο Vasko T and Ayres A and Fontvieille I. (eds.) Life Cycles and Long Waves. Berlin: Springer-Verlag.

Freeman C. (1997) Schumpeter’s ‘Business Cycles’ Revisited

Garvy G. (1943) Kondratieff’s Theory of Long Cycles, The Review of Economics and Statistics, 25: 203-2020

Grubler A. And Nakicenovic N. (1991) Long Waves, Technology Diffusion and Substitution, Review (Fernand Braudel Center) 313-342 αναδημοσιευμένο στο Freeman C. (ed) (1996), Long Wave Theory. Cheltenham: Edward Elgar.

Juglar, C. (1889), [1862], Des Crises Commercial et de leur retour periodique en France, en Angleterre et aux Etats-Unis. Paris: Guillaumin

Kleinknecht A and Van der Panne (2008) Technology and Long Waves in Economic Growth in Davis J. B. and Dolfma W. (eds) The Elgar Companion to Social Economics. Cheltenham: Edward Elgar

Kuznets S (1940) Schumpeter Business Cycles, American Economic Review, 30: 257-271 αναδημοσιευμένο στο Freeman C. (ed) (1996), Long Wave Theory. Cheltenham: Edward Elgar

Lewis, Paul (August 15, 1976). "Nixon's Economic Policies Return to Haunt the G. O. P." The New York Times. Retrieved March 25, 2019.

Lowenstein, Roger (August 5, 2011). "The Nixon Shock". www.bloomberg.com. Bloomberg. Retrieved March 25, 2019.

Mariolis, T. (2010). Critical Exposition of The Marxian ‘Law of the Falling Rate of Profit’: Income Distribution, Capital Accumulation and Technological Change in the Long-run.

Oakley A. (1990) Schumpeter’s Theory of Capitalist Motion: A Critical Exposition and Reassessment. Aldershot: Edward Elgar

Schumpeter J., (1935), "The Analysis of Economic Change", The Review of Economics and Statistics Vol. 17, No. 4 (May, 1935), pp.: 2-10.

Schumpeter J. (1935) The analysis of Economic Change, The Review of Economics and Statistics 17: 2-10

ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

Γουόρεν Μπάφετ

<https://www.sansimera.gr/biographies/2416>

Αντλήθηκε στις 27/11/2021

(20/12/2020) Τζον Πόλσον

https://www.businessdaily.gr/oikonomia/32754_o-ependytis-thrylos-tis-wall-street-kai-i-peripeteia-toy-stin-ellada

https://en.wikipedia.org/wiki/John_Paulson

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-07-01/john-paulson-to-convert-hedge-fund-firm-into-a-family-office>

Αντλήθηκαν στις 27/11/2021

(11/03/2020) Μπεν Μπερνάκι

<https://www.investopedia.com/terms/b/benbernanke.asp>

Αντλήθηκε στις 27/11/2021

Κάρλ Μάρξ, Ψηφιακή βιβλιοθήκη Εραμιστής

<https://eranistis.net/wordpress/2017/04/18/marx-ebooks-pdf/?fbclid=IwAR2CqIjlwm-BHMe4QIHUJm18YruhACnL4mFLpa8xWRIDo3lj4KJt40bPprA>

Αντλήθηκε στις: 25/05/2021

Δημήτριος Κατσίκας, Οικονομικές κρίσεις και διεθνές σύστημα

https://opencourses.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA101/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%80%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/PDF/Typoi%20Oikonomikon%20Kriseon.pdf?fbclid=IwAR1V17RD7Y61ppmUjnM0Kjrr7kQwuLE7mJbUHr0hgWJpAOyUFqCg9j_5_VA

Αντλήθηκε στις: 14/04/2021

Ι. Πιντέρη, Τραπεζικές κρίσεις και πολιτικές αναδιαρθρώσεις του τραπεζικού συστήματος 08/2002

https://www.hba.gr/5Ekdosis/UplPDFs/deltia/4_2002/08.pdf?fbclid=IwAR3r8-g6Z6zItGoF-ljhrxJAyDyqhUmxZi5JDLx9WONVcTd6FmkCo8XZAK8

Αντλήθηκε στις: 24/05/2021

Οι πολυδιάστατες συνέπειες της παγκοσμιοποίησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση , 29/08/2021

<https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/economy/20190712STO56968/oi-poludiastates-sunepeies-tis-pagkosmiopoiisis-stin-apascholisi-kai-tin-ee>

Αντλήθηκε στις : 03/02/2021

Ευρωπαϊκό ταμείο προσαρμογής στην παγκοσμιοποίηση για τους απολυμένους εργαζόμενους

https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=326&langId=el&fbclid=IwAR16Q6oIPyhKe1YU4o6CGrMT1hFW_t2xamnOh3L6dl5TerXWm-HYZmx3bxA

Αντλήθηκε στις : 03/02/2021

Η οικονομική σχολή του Σικάγο

https://en.wikipedia.org/wiki/Chicago_school_of_economics

<https://www.britannica.com/topic/Chicago-school-of-economics>

Αντλήθηκαν στις 27/11/2021

Γεώργιος Αλογοσκούφης, Εισαγωγή στην οικονομική μακροοικονομική, 2016

<https://dynamicecon.files.wordpress.com/2016/02/dynecon-lect-1-2016-intro.pdf>

Αντλήθηκε στις : 27/02/2021

Θεόδωρος Λιανός & Αναστασία Ψειρίδου, Οικονομική ανάλυση και πολιτική, 2015

https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/1954/2/15305_00_MACRO_master%20document-KOY.pdf

Αντλήθηκε στις : 15/02/2021

Arthur F. Burns & Wesley C. Michel, National Bureau of economic resource, Measuring businesses cycles, 1946

<http://www.nber.org/chapters/c2980.pdf>

Αντλήθηκε στις : 28/02/2021

Τι είναι Οικονομικός Κύκλος,

<https://sites.google.com/site/theoriaoikonomikonkyklon/ti-einai-oikonomikos-kyklos>

Αντλήθηκε στις 20/02/2021

Οικονομική Κρίση 1929,

<https://www.youtube.com/watch?v=dGa8IAirquw> (Ιστορικό Ντοκιμαντέρ του BBC)

Αντλήθηκε στις 28/02/2021

The Nixon Shock, 04/08/2004

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-08-04/the-nixon-shock>

Αντλήθηκε στις : 19/04/2021

Andrew Heywood, Διεθνές σχέσεις και πολιτική στην παγκόσμια εποχή

<https://kritiki.gr/microsites/heywood-diethnis-sxesis/overview#@about>

Αντλήθηκε στις : 17/04/2021

Community reinvestment act, 28/09/2020

https://www.federalreserve.gov/consumerscommunities/cra_about.htm

Αντλήθηκε στις : 06/03/2021

Bernanke, At the community reinvestment act: each evolution & new challenges, 30/03/2007

<https://www.federalreserve.gov/newsevents/speech/Bernanke20070330a.htm>

Αντλήθηκε στις : 06/03/2021

The community reinvestment act: 30 years of accomplishments, but challenges remain, 13/02/2008

<https://web.archive.org/web/20090430023055/http://financialservices.house.gov/hearing110/ht021308.shtml>

Αντλήθηκε στις : 09/03/2021

General government gross dept, 03/2021

https://www.imf.org/external/datamapper/GGXWDG_NGDP@WEO/OEMDC/GRC

Αντλήθηκε στις : 10/03/2021

(11/2018) Τα αίτια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/22624/3/KatsanosGeorgiosMsc2018.pdf?fbclid=IwAR1Uj6lygz_cA_kWAQJRS979Y29zRiNH23KPOvj2S7KVVcxqvf_w9Vy_50

Αντλήθηκε στις 27/11/2021

Επιχειρήσεις που Έκλεισαν την Περίοδο της Κρίσης

(21/12/2016) Sprider Stores

<https://www.capital.gr/epixeiriseis/3178579/to-megalo-xepoulima-tis-sprider-stores>

Πιο γνωστές επιχειρήσεις που έκλεισαν μέσα στην κρίση

<https://menshouse.gr/ellada/28376/10-pio-gnostes-ellinikes-epichirisis-pou-eklisan-mesa-stin-krisi>

Softex

<https://el.wikipedia.org/wiki/Softex>

Ηλεκτρονική Αθηνών (14/04/2016)

<https://www.kathimerini.gr/economy/business/856593/ptocheyse-i-ilektroniki-athinon/> Αντλήθηκε στις 27/03/2021

Ατλάντικ

<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%84%CE%BB%CE%AC%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA>

(22/06/2013) Nutriant

<https://www.voria.gr/article/aitisi-ptoxeusesis-katethese-i-nutriart>

(Κωστής Βασίλης) (18/05/2013) Καπνοβιομηχανία Γεωργιάδη

<https://www.tovima.gr/2013/05/18/finance/esbise-i-kapnobiomixania-gewrgiadi/>

(08/12/2018) DIANA

<https://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/4283081/to-vary-onoma-tis-ellinikis-viomichanias-poy-exafanistike-apo-ta-rafia>

(10/03/2014) Neoset

<https://www.news247.gr/epixeiriseis/telos-kai-sto-diktyo-katastimaton-tis-neoset.6258835.html>

Αγνό

<https://www.iefimerida.gr/news/83116/%CE%B1%CE%B3%CE%BD%CE%BF-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B9%CF%82-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%B4%CE%BF%CF%84%CE%AE%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-%CF%84%CF%83%CE%B5%CF%81%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CF%80%CE%AF%CE%BB-%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%AC%CF%81%CE%B8%CF%81%CE%BF-99>

Αντλήθηκαν στις 7/11/2021

(21/08/2020) Δίδυμα Ελλείματα

<https://m.naftemporiki.gr/story/1629945>

Αντλήθηκε στις 18/10/2021

(Σωτήρης Νίκας) (14/02/2015) Η πρώτη χρονιά ανάπτυξης το 2014 ύστερα από 6 χρόνια ύφεσης 2015

<https://www.kathimerini.gr/economy/local/803487/i-proti-chronia-anaptyxis-to-2014-ystera-apo-6-chronia-yfesis-2015/>

Αντλήθηκε στις 18/10/2021

Οικονομία της Ελλάδας

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82

Αντλήθηκε στις : 2/05/2021

Η επόμενη ημέρα της ελληνικής οικονομίας προκλήσεις και αναπτυξιακές προοπτικές, 2020

https://www.bankofgreece.gr/Publications/TOMOS_POLITH_web.pdf

Αντλήθηκε στις : 22/04/2021

Αθανάσιος Κουκάκης, ΕΛΣΤΑΤ: στο 1,9% η ανάπτυξη της Ελλάδος το 2019, 6/3/2020

<https://www.cnn.gr/oikonomia/story/210203/elstat-sto-1-9-i-anaptyxi-tis-ellados-to-2019>

Αντλήθηκε στις : 22/04/2021

Nord stream

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%BF%CF%81%CE%BD%CF%84_%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B9%CE%BC

Αντλήθηκε στις : 09/04/2021

Επικοινωνία Μέρκελ- Πούτιν για nord stream

<https://www.naftemporiki.gr/story/1543297/epikoinonia-merkel-poutin-gia-nord-stream-2>

Αντλήθηκε στις : 07/04/2021

Μάκης Πολλάτος Rafale: Το χρονικό της συμφωνίας αγοράς 18 γαλλικών μαχητικών, <https://www.protothema.gr/politics/article/1083796/rafale-to-hroniko-tis-sumfonias-agoras-18-gallikon-mahitikon/>

Αντλήθηκε στις 10/05/2021

Αστικά οικονομικά

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC_%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AC

Αντλήθηκε στις : 05/05/2021

Διονύσης Χουρμούλης, Η πρώτη πετρελαϊκή κρίση, 26/8/2019

<https://www.kathimerini.gr/world/1039669/i-proti-petrelaiki-krisi/>

Αντλήθηκε στις : 08/05/2021

What is Prudhoe day? 2001

<https://www.d.umn.edu/~cstroupe/archive/5230/global/prudhoe/www.d.umn.edu/~hoef0049/prudhoe.html>

Αντλήθηκε στις : 12/05/2021

Στέφανος Νικήτας, Πετρέλαιο: οι κρίσεις που συγκλόνισαν τον πλανήτη, 19/02/2012

<https://www.news247.gr/afieromata/petrelaio-oi-kriseis-poy-sygklonisan-ton-planiti.6140412.html>

Αντλήθηκε στις : 14/05/2021

Paul Lewies, Nixons economic policies return to haunt the gop, 15/8/1976

<https://www.nytimes.com/1976/08/15/archives/nixons-economic-policies-return-to-haunt-the-gop-nixons-economic.html>

Αντλήθηκε στις : 22/05/2021

Ροντιον Εμπιγκχαουζεν- Ινγκα Ζιγκ & Αλεξάνδρα Κοσμα, Οικονομική κρίση της Ιαπωνίας, 18/02/2016

<https://www.dw.com/el/%CE%B7-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B9%CE%B1%CF%80%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1%CF%82/a-19054272>

Αντλήθηκε στις : 18/04/2021

Συμφωνία ελευθέρου εμπορίου Βόριας Αμερικής.

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CE%95%CE%BB%CE%B5%CF%8D%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%85_%CE%95%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85_%CE%92%CF%8C%CF%81%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82_%CE%91%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82

Αντλήθηκε στις : 14/03/2021

Πονοκέφαλος διάρκειας η «κρίση της τεκίλας» , 8/1/2005

<https://www.kathimerini.gr/economy/international/205619/ponokefalos-diarkeias-i-krisi-tis-tekilas/>

Αντλήθηκε στις : 17/04/2021

Δημήτριος Κατσίκας, οικονομικές κρίσεις και διεθνές σύστημα

<https://opencourses.uoa.gr/modules/document/file.php/PSPA101/%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CF%80%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%84%CE%BF/%CE%A0%CE%B1%CF%81%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/PDF/H%20Krisi%20tis%20Notio-anatolikis%20Asias.pdf>

Αντλήθηκε στις : 19/04/2021

Dot-com Η φούσκα που έσκασε το μεγάλο μπαμ για το τέλος 8/2020

<https://disolt.com/dot-com-bubble/>

Αντλήθηκε στις : 15/03/2021

Έκθεση του 2020 για την ιθαγένεια της ΕΕ ενδυνάμωση των πολιτών και προστασία των δικαιωμάτων τους, 15/12/2020

Tesla

https://el.wikipedia.org/wiki/Tesla,_Inc.

Αντλήθηκε στις 15/05/2021

Νίκος Ι. Μαρινόπουλος (19/01/ 2021), Η παραγωγική αξία της Tesla απέχει 16 αιώνες από την χρηματιστηριακή!

<https://www.caroto.gr/2021/01/19/i-paragogiki-axia-tis-tesla-apexei-16-aiwnes-apo-tin-xrimatistiriaki/>

Αντλήθηκε στις 10/05/2021

18/03/2020 Κοροναϊός: Τα Zara θα παράγουν πλέον μάσκες και υγειονομικό εξοπλισμό,

<https://www.in.gr/2020/03/18/economy/diethnis-oikonomia/koronaivos-ta-zara-tha-paragoun-pleon-maskes-kai-ygeionomiko-eksoplismo/>

Αντλήθηκε στις 16/05/2021

Amazon.com

<https://el.wikipedia.org/wiki/Amazon.com>

Αντλήθηκε στις 12/05/2021

<https://www.oaed.gr/statistika>

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0730&from=EN>

Αντλήθηκε στις : 16/02/2021

Κατερίνα Ν. Σακελλαροπούλου, Μιχάλης Ν. Πικραμένος, Η δικαιοσύνη στην Ελλάδα προτάσεις για ένα σύγχρονο δικαστικό σύστημα 2/2019

https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2019/02/justice_study.pdf

Αντλήθηκε στις : 11/03/2021

Θοδωρής Μαριόλης, Ο λεγόμενος « νόμος του φθίνοντος ποσοστού κέρδους» 5/2010

Οι επενδύσεις ως μοχλός για βιώσιμη ανάπτυξη. Πόσο έτοιμη είναι η Ελλάδα; EY Attractiveness Survey Ελλάδα Ιούλιος 2020

https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/el_gr/topics/attractiveness/ey-attractiveness-survey-greece-2020.pdf

Αντλήθηκε στις 17/05/2021

16/11/2020,Εργασία στη μετά COVID-19 εποχή

<https://www.adecco.gr/%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%AC-covid-19-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE/>

Αντλήθηκε στις 20/05/2021

https://mpr.a.ub.uni-muenchen.de/22461/1/MPRA_paper_22461.pdf

Αντλήθηκε στις : 13/03/2021

Ιστορία της οικονομίας της Ελλάδας

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1%CF%82_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1%CF%82

Αντλήθηκε στις : 7/03/2021

Πάνου Φ. Κακούρη, στον αστερισμό των δίδυμων ελλειμμάτων 21/8/2020

<https://m.naftemporiki.gr/story/1629945#:~:text=%CE%91%CF%80%CF%8C%20%CF%84%CE%BF%202008,%CE%B7%20%CE%B5%CF%86%CE%B1%CF%81%CE%BC%CE%BF%CE%B3%CE%AE%20%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%82.>

Αντλήθηκε στις : 19/02/2021

Δήμητρα Μανιφάβα, Πτώχευσε η ηλεκτρονική Αθηνών 14/4/2016

<https://www.kathimerini.gr/economy/business/856593/ptocheyse-i-ilektroniki-athinon/>

Αντλήθηκε στις : 23/05/2021

Συμφωνία ελεύθερου εμπορίου

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%85%CE%BC%CF%86%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1_%CE%95%CE%BB%CE%B5%CF%8D%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%BF%CF%85_%CE%95%CE%BC%CF%80%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85_%CE%92%CF%8C%CF%81%CE%B5%CE%B9%

[Ε%Β1%CF%82 %CE%91%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE %AE%CF%82](#)

Αντλήθηκε στις : 19/04/2021

Αλέξιος Βανδώρος (13/02/2020) Τι ακριβώς συνέβη το 2008 και κατέρρευσε η παγκόσμια οικονομία;

<https://www.epixeiro.gr/article/165558>

Αντλήθηκε στις 15/03/2021